

Tyrimo užsakovas: LR Švietimo ir mokslo ministerija

**Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas/
naudingumas planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje**

Tyrimo ataskaita

Tyrimo grupės vadovė:

doc.dr. Lilija Duoblienė

2008 Vilnius

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas/ naudingumas planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje

2008 m. ataskaita

Užsakovas:

Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija

Atlikėjas:

Tikslinė tyrimo grupė,
Vadovė doc. dr. Lilija Duoblienė, VU
Tel: +370 685 02 031
El. paštas: lilija@centras.lt

**Tyrimą atliko ir
ataskaitą rengė:**

Doc. dr. Lilija Duoblienė, vadovė, VU Filosofijos fakulteto
Edukologijos katedros vedėja

Doc. dr. Tatjana Bulajeva,
VU Filosofijos fakulteto Edukologijos katedra

Lekt. Dr. Irena Stonkuvienė,
VU Filosofijos fakulteto Edukologijos katedra

Ataskaita pateikta:

2008 m. rugsėjo mėn.

Turinys

Anotacija	4
Pratarmė	5
1. Įvadas: Tyrimo pristatymas.....	6
1.1. Tyrimo problema	6
1.2. Tyrimo tikslas ir uždaviniai	7
1.3. Tiriamųjų imtis ir atranka	7
1.4. Tyrimo metodologijos ir tyrimo metodikos aprašymas	9
1.4.1. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio kaitos analizė.....	9
1.4.2. Tyrimo teorinės prielaidos ir loginė struktūra	13
1.4.3. Tyrimo metodika.....	15
2. Bendrųjų programų (BP) naudojimo/naudingumo probleminiai laukai: fokus grupių tyrimo rezultatai.....	19
2.1. Pradinių klasių mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė.....	19
2.2. Pagrindinio ugdymo (5-10 klasių) mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė.....	23
2.3. Vidurinio ugdymo (11- 12 klasių) mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė.....	31
2.4. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimo/naudingumo planuojant ir organizuojant ugdymo procesą problemų analizė.....	36
2.5. Išvados	39
3. Veiksniai, turintys įtakos Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimui: anketinis mokytojų tyrimas	42
3.1. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų prieinamumas, paskirtis ir supratimas ..	42
3.2. Sąlygos ir priemonės Bendrosioms programoms ir Išsilavinimo standartams įgyvendinti	56
3.3. Mokyklos vadovų pagalba įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus	60
3.4. Mokytojų pasirengimas naudoti Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus	64
3.5. Išvados	72
4. Apibendrinančios išvados ir rekomendacijos.....	79
Rekomendacijos	85
LITERATŪRA.....	88
1 PRIEDAS	90
2 PRIEDAS	93
3 PRIEDAS	97
4 PRIEDAS	98

Anotacija

Tyrimą, kurio **tikslas** – ištirti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą/naudingumą planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje, 2008 metų balandžio – rugsėjo mėn. atliko Vilniaus universiteto tikslinė tyrėjų grupė (vadovė doc.dr. Lilija Duoblienė). Tai pirmasis tokio pobūdžio tyrimas Lietuvoje. Siekiant pagrindinio tikslo, buvo iškelti tokie **tyrimo uždaviniai**:

Nustatyti, kokį vaidmenį atlieka Bendrosios programos, Išsilavinimo standartai ir kiti ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai, mokytojams planuojant, organizuojant ir koreguojant ugdymo procesą; ištirti mokytojų požiūrį į mokyklos vadovų pagalbą, įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus; nustatyti, ką apie savo patirtį ir turimą ugdymo turinio vadybos kompetenciją mano mokytojai; nustatyti problemines sritis, kliuvinius trukdančius planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus; tyrimo pagrindu parengti rekomendacijas kaip gerinti Bendrųjų programų naudojimą Lietuvos mokyklose.

Tyrimo metu taikyti šie **metodai**: dokumentų analizės metodas, fokus grupių apklausa (interviu), anketinė apklausa, turinio analizės ir statistinės duomenų analizės metodai. Anketinio tyrimo duomenys apdoroti naudojant statistinių duomenų apdorojimo paketo SPSS (Statistical Package for Social Science) 12.0 versiją.

Reprezentatyvios tyrimo imties formavimui buvo taikyta netikimybinė patogi tikslinė mokytojų, dirbančių skirtingose ugdymo pakopose, atranka. Tiriamųjų kontingentą sudarė trys respondentų subgrupės: 1) pradinėje ugdymo pakopoje dirbantys mokytojai; 2) pagrindinėje ugdymo pakopoje dirbantys mokytojai; 3) vidurinėje ugdymo pakopoje dirbantys mokytojai.

Iš viso tyrimo dalyvavo 646 mokytojai. Fokus grupių apklausose dalyvavo 18 žmonių. Anketinėje apklausoje dalyvavo 628 mokytojai (201 pradinio ugdymo mokytojų, 203 pagrindinėje ugdymo pakopoje dirbančių mokytojų ir 224 mokytojai, dirbantys vidurinio ugdymo pakopoje) iš 33 Lietuvos mokyklų. Tyrimo reprezentatyvumą užtikrina plati geografinė aprėptis. Mūsų atliktoje apklausoje dalyvavo mokytojai, dirbantys didmiesčio, rajono centrų ir kaimo (miestelių) mokyklose iš 17 Lietuvos savivaldybių, esančių skirtinguose Lietuvos regionuose.

Tyrimo ataskaitą (137 puslapiai) sudaro 4 skyriai ir 4 priedai.

Tyrimo rezultatai leido atlikti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimo/naudingumo planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje analizę ir nustatyti, ar mokytojai yra susipažinę su ugdymo turinį reglamentuojančiais dokumentais, kiek prieinamas mokytojui Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinys, pateikimo forma, tekstų apimtys,

kokios realios galimybės mokytoji koreguoti ugdymo procesą orientuojantis į naujas programas ir standartus, kiek realiai mokytojai vadovaujasi naujomis ugdymo programomis ir standartais planuodami ir organizuodami mokymo procesą.

Fokus grupių interviu metu gauti duomenys leido įsigilinti į ugdymo turinio įgyvendinimo problematiką ir apibrėžti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo problemų ratą bei palengvino mokytojų apklausos instrumento konstravimą. Atliktos mokytojų apklausos (anketavimo) duomenų analizė leido nustatyti/išryškinti pagrindinius veiksnius, darančius įtaką Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimui Lietuvos mokyklose. Suformuluotos išvados ir rekomendacijos padės švietimo politikams rasti sprendimus, kaip pagerinti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kokybę, jų naudingumą mokytojams planuojant ir organizuojant ugdymą Lietuvos mokyklose.

Pratarmė

Tyrimo grupė **nuoširdžiai dėkoja visiems**, padėjusiems atlikti tyrimą:

Mokyklų, sutikusių dalyvauti tyrime, mokytojams;

Švietimo ir mokslo ministerijos bei Švietimo plėtotės centro specialistams, konsultavusiems tyrimo rengimo klausimais;

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Edukologijos magistrantūros dieninių ir neakivaizdinių studijų studentams, padėjusiems atlikti tyrimą.

Tyrimo grupės vardu:

doc. dr. Lilija Duoblienė

VU Filosofijos fakulteto Edukologijos katedros vedėja

1. Įvadas: Tyrimo pristatymas

1.1. Tyrimo problema

Bendrojo lavinimo programos ir išsilavinimo standartai yra pagrindinis šaltinis, kuriuo turi būti grindžiamas ugdymo planavimas ir organizavimas mokykloje. Viena vertus, su programų kokybe paprastai siejamos bendrojo ugdymo problemos: per dideli krūviai, mokyklos atsilikimas nuo gyvenimo ar, atvirkščiai, per didelis modernumas, ir kt. Kita vertus, nors ugdymo trūkumai dažnai aiškinami ugdymo programų netobulumu, kyla abejonių, ar jos tikrai daro tokią didelę įtaką ugdymui kaip tikimasi.

Šios abejonės grindžiamos keliomis hipotezėmis: mokytojai dažniau remiasi ne programomis ir standartais, o vadovėliais; jie nepakankamai supranta ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus ir nemoka jais naudotis; ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai mokytojams nėra patogūs naudoti. Siekiant mokytojų sąmoningumo ir savarankiškumo ugdymo procese (planuojant, vertinant, diferencijuojant ugdymą) programų bei standartų vaidmuo turi stiprėti, todėl svarbu aiškintis, kokie veiksniai jį mažina.

Švietimo įstatyme (2003) mokytojas apibūdinamas kaip asmuo, ugdantis ir mokantis mokinius pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas. Kitaip tariant, mokytojas laikomas pagrindiniu asmeniu, atsakingu už Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimą Lietuvos mokyklose.

Nors nuo Bendrųjų programų projekto, kaip pagrindinio ugdymą mokykloje reglamentuojančio dokumento, atsiradimo 1994 metais iki mūsų dienų praėjo daug metų, per tą laikotarpį bendrosios programos buvo keletą kartų tobulinamos 1997, 2002, 2003 ir 2007 metais, tačiau išsamių tyrimų, analizuojančių pačias programas ir jų įgyvendinimo mokykloje problematiką, nebuvo atlikta. 2003 metais Lietuvoje pradėti vykdyti Nacionaliniai mokinių pasiekimų tyrimai. 2003, 2005 ir 2007 metais atliktų nacionalinių tyrimų lyginamoji analizė išryškino mokinių pasiekimų blogėjimo/prastėjimo tendenciją. Tai dar labiau aktualizuoja šios studijos reikalingumą ir tikslingumą. Tikimasi, kad tyrimo rezultatai padės geriau suvokti realią mokyklų situaciją ir problemas, su kuriomis mokytojai susiduria įgyvendindami Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, bei padės šias problemas spręsti. **Tyrimo objektas** – Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo situacija Lietuvos mokyklose.

1.2. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – ištirti bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą/naudingumą planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje.

Siekiant pagrindinio tikslo buvo keliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. Nustatyti, kokį vaidmenį atlieka **Bendrosios programos, išsilavinimo standartai ir kiti ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai mokytojams planuojant, organizuojant ir koreguojant ugdymo procesą** (kiek mokytojai yra susipažinę, realiai naudojami ugdymo turinį reglamentuojančiais dokumentais, ar priimtini programų ir standartų turinys, pateikimo forma, tekstų apimtys).
2. **Ištirti mokytojų požiūrį į mokyklos vadovų pagalbą įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus** (kaip organizuojamas mokytojų supažindinimas su naujomis programomis ir standartais miesto ir rajono mokyklose; kokie supažindinimo su naujomis programomis ir standartais būdai, formos, kokios vadovų pagalbos pasigendama)
3. **Nustatyti, ką apie savo patirtį ir turimą ugdymo turinio vadybos kompetenciją mano mokytojai** (ar mokytojams pakanka žinių, gebėjimų, laiko ir materialijų išteklių analizuoti, interpretuoti programas ir standartus, jų pagrindų pasirinkti reikalingus vadovėlius, kt. priemones, mokymo metodus; ar jie geba suplanuoti, organizuoti, koreguoti turinio įgyvendinimą ir vertinimą)
4. **Nustatyti problemines sritis, kliuvinius, trukdančius planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus** (kokias problemas įžvelgia ir su kokiomis problemomis susiduria mokytojai, taikydami bendrąsias programas ir standartus, kaip jos pasireiškia mokytojams siekiant gerų moksleivių rezultatų)
5. Tyrimo pagrindu **parengti rekomendacijas** (išryškinant, kokia pagalba reikalinga mokytojams iš mokyklos vadovų, kt. švietimo veikėjų įgyvendinant Bendrąsias programas).

1.3. Tiriamųjų imtis ir atranka

Atsižvelgiant į studijos techninę užduotį ir formuluojamą tyrimo problemą, tikslą ir uždavinius, suformuota šiai studijai atlikti reikalinga tiriamųjų imtis. Tyrimo biudžetas leido imties formavimui taikyti netikimybinę patogią tikslinę mokytojų, dirbančių skirtingose ugdymo pakopose, atranką.

Pagal ŠMM statistinius duomenis (http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/statistika/) 2006-2007 m. m. 1502 Lietuvos mokyklose dirbo 42606 mokytojai. Pasak Kardelio (2002, 322), 400 vienetų imties tūris yra pakankamai reprezentatyvus, esant generalinei aibei, didesnei nei 5000 vienetų, jei numatomas 5 proc. paklaidos dydis.

Mes savo tyrimui (anketinei apklausai) numatėme didesnę imties tūrį - 600 Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų, tikslingai į imtį įtraukdami skirtingose ugdymo pakopose dirbančius mokytojus po 200 iš kiekvienos pakopos: pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, taip pat norėjome lyginti tarpusavyje. Kadangi šis tyrimas yra pirmas, siekiantis analizuoti Bendrųjų programų ir išsilavinimo programų naudojimo/naudingumo Lietuvos mokyklose **bendrą situaciją** ir apibrėžti probleminį lauką, manome, kad toks imties tūris yra pakankamas norint atsakyti į šio tyrimo klausimus.

Iš viso tyrime dalyvavo 646 mokytojai. Fokus grupių apklausose dalyvavo 18 žmonių, anketinėje apklausoje - 628 mokytojai (201 pradinio ugdymo mokytojas, 203 pagrindinėje ugdymo pakopoje dirbantys mokytojai ir 224 mokytojai, dirbantys vidurinio ugdymo pakopoje) iš 33 Lietuvos mokyklų. Tyrimo reprezentatyvumą užtikrina plati geografinė aprėptis. Mūsų atliktoje apklausoje dalyvavo mokytojai, dirbantys didmiesčio, rajono centrų ir kaimo (miestelių) mokyklose iš 17 Lietuvos savivaldybių, esančių skirtinguose Lietuvos regionuose.

1 pav. Tiriamųjų geografinis pasiskirstymas.

1.4. Tyrimo metodologijos ir tyrimo metodikos aprašymas

Kaip jau minėta, tai pirmasis tokio pobūdžio tyrimas, todėl tyrėjams buvo svarbu įsigilinti tiek į tyrimo objektą, tiek į tiriamo reiškinių kontekstą, t.y. atlikti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų analizę bei išryškinti ugdymo turinio kaitos prielaidas bei ją sąlygojančius veiksnius.

1.4.1. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio kaitos analizė

Svarstant Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų panaudojimo klausimus, labai svarbus yra pats dokumentas, t.y. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Šis pagrindinis, ugdymo turinį reglamentuojantis, valstybinio lygmens dokumentas Lietuvoje per 18 metų laikotarpį kito ne kartą. O ir užsakius šį tyrimą apie naudojamas bendrąsias programas, švietimo ekspertai svarstė jau naują Bendrųjų programų projektą ir daugumą programų tvirtino (2008 m). Tuo tarpu atliekamo tyrimo metu galiojančiu dokumentu, kuriuo privalėjo naudotis Lietuvos mokytojai, buvo 2002, 2003 metų Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Taip pat ir kitomis atskira tvarka tvirtintomis pilietinio ugdymo (2004), katalikų tikybos (2006), informacinių technologijų (2004) Bendrosiomis programomis.

Analizuodami 2002, 2003 metų dokumentą, turėtume pažvelgti kiek plačiau į jo kontekstą, kuris McCullocho teigimu (2004, 41) yra itin svarbus, norint teisingai įvertinti dokumento reikšmę ir turinį, todėl atlikta trumpa programų kaitos, o sykių ir jų turinio bei struktūros, apžvalga. Per 18 Lietuvos nepriklausomybės metų Bendrosioms programoms rengti ir tobulinti buvo skirtas gana didelis dėmesys, nors to proceso refleksijos pasigendama: išsamesnių tyrimų apie programų kaitą nėra.

Pagrindiniai ugdymo turinio raidos etapai Lietuvoje. Pirmosios po nepriklausomybės atstatymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos (projektas) atsirado 1994 metais.

Švietimo kaitos pradžia buvo siejama su valstybės dvasios pakilimu, jos visuomenės idealizmu. Todėl pirmosiose programose pagrindiniais idealais buvo tautos laivė ir jos kūrybinės galios, grindžiamos tiesa ir dora. Skiriant didelį dėmesį valstybės tikrosios istorijos pažinimui ir krikščioniškų vertybių puoselėjimui, su didžiausiu nuoširdumu ir pagarba buvo gręžiojama į Lietuvos praeitį, siekiama atgaivinti tai, kas geriausio buvo sukurta Lietuvos filosofų ir pedagogų.

Naujo ugdymo paradigma, įgyvendinama programose, buvo konstruojama gaivinant senąjį tarpukario palikimą, kitaip tariant - tai buvo labiau seni, nei nauji ugdymo turinio ir jo pateikties modeliai, kurie rodėsi gyvybiškai svarbūs valstybės atkūrimo procese. Tame etape niekas neabejojo,

kad praeities paveldas yra mūsų tautos atstatymo pagrindas. Šis atkuriamos valstybės žmonių sutelktumas ir dvasinis pakilimas, skiriant didelį dėmesį švietimui ir tautos piliečio ugdymui, siejamas su *kontinuacinio* ir *restitucinio* pobūdžio socialiniu kismu, labiausiai atsispindėjo pirmojoje (1994) Bendrųjų programų versijose (Šaulauskas, 2000) bei leidžiamuose naujuose vadovėliuose, mokyklai skirtose chrestomatijose. Spragos, kurios buvo akivaizdžios ugdymo turinio priemonių aprūpinime, buvo pildomos verstiniais vadovėliais. Jie pradiniam etape, taip pat, buvo itin svarbūs, atnešantys „naujus vėjus“ į Lietuvos švietimo kontekstą. Taigi ėmė rasti *inovacinio* ir *imitacinio* pobūdžio kismo elementų švietime ir ypač ugdymo turinyje.

Ši pradžia vertintina kaip labai produktyvi, joje derėjo naivumas, tikėjimas ir sveikas protas, o sykiu liko vietos ir naujoms, modernioms įžvalgoms, interpretacijoms. Subtilių politinių sprendimų dėka, ugdymo turinys buvo subalansuotas, nukreiptas į tautinių vertybių ir atsiverimo *kitam ir kitokiam* dermę, gamtamokslį - matematinį ir socialinį - humanitarinį ugdymą.

Ugdymo turinio kaitą sąlygojantys veiksniai ir teoriniai orientyrai. Ilgainiui programų pobūdis keičiasi. Programose atsiranda daugiau dėmesio kritiškumui (1997 metų programa), kas vertintina kaip labai pažangus posūkis, tačiau sykiu mažiau dėmesio skiriama dialogui, vadinasi grįžtama prie monologo (Bendrosios programos, 1997). Kitaip tariant, nuo idealistinės pirmosios programos pasukama link pozityvizmo. Labiausiai programų kaita išryškėja 2002 ir 2003 metais, kai į švietimiečių kalbos apyvartą vis labiau skverbiasi globalizacijos pasaulio žodynas, o Lietuvos švietimo perspektyvai nubrėžti parengiamos Švietimo gairės (Valstybinės švietimo strateginės nuostatos, 2003). Kartu su šiomis naujovėmis, pradedama daugiau diskutuoti apie socialinę įvairovę ir lygybę, globalizaciją ir lokalizaciją, sunerimstama dėl naujų reiškinių (vartotojiškumo, ekologinio aplaidumo, sveikos gyvensenos nepaisymo, lygių galimybių problemų, intensyvesnės tautų migracijos ir tautinio tapatumo išsaugojimo), suvokta, kad naujas temas reikia integruoti į naujas programas.

Atsiranda *integruojamosios programos* (2005). Tačiau, nepaisant atnaujinamų programų bei naujų švietimą reglamentuojančių dokumentų, švietimas tampa vis labiau problemine Lietuvos valstybės socialinio gyvenimo sritimi. Švietėjo profesija tampa nepaklausy, mokytojo darbas nuvertintas, mokyklų gyvenimas problemiškas.

Siekiant spręsti sudėtingą ugdymo situaciją, ją stabilizuoti, ugdymo procesą bandoma koreguoti dokumentų atnaujinimo, vadybos modernizavimo priemonėmis. Viena iš jų - standartizuoti ir, tam tikra prasme, unifikuoti ugdymo turinį: šalia bendrųjų programų sukuriama išsilavinimo standartai (pirmasis bandymas -1997 metais, o labiau išplėtotą standartų forma - atnaujinus 2002, 2003 m. programas), kurie netrukus tampa kritikuojami dėl to, kad neaiški jų

paskirtis. Tai moksleivių pasiekimų matavimui nepritaikyti standartai, skirti tarnauti orientyru mokytojui planuojant ir organizuojant darbą, tačiau atliekant pasiekimų tyrimus ir tyrimų analizę, vienaip ar kitaip jais pasiremiamas. Išaiškėja, kad vienais atvejais - jie ugdymo teoretikams ir praktikams padeda, o kitais - klaidina.

2002, 2003 metų Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai įgauna gana eklektišką pobūdį, kuriame bandoma derinti idealistines, pozityvistines, pragmatistines ir egzistencines nuostatas. Ar toks švietimo politikų filosofinis neapsisprendimas yra svarbus Bendrųjų programų kaitai? Teoretikai atsako nevienodai. Vienų manymu, ugdymo turinio filosofija - rimtas pagrindas analizuoti su švietimo turiniu susijusias problemas, kitų manymu, ugdymo turinio problemos neturi būti „rišamos“ prie atskirų filosofijų, sociologijų, psichologijų ir privalo turėti savo logiką, paremtą švietimo praktika (Kelly, 1999).

Dar kartą programos atnaujinamos 2007 m.: naujai formuluojami standartai (2007 metų Bendrųjų programų versijoje jie vadinami pasiekimais), įvardijami ir apibūdinami moksleivių gebėjimai. Čia išryškėja nauji turinio akcentai. Struktūrinės turinio dalys smulkinamos, atsiranda ne tik nuostatos, gebėjimai ir supratimas, bet ir ugdymo gairės. Toks programos turinio išskaidymas į struktūrinius elementus šiuolaikinių teoretikų vertinamas kaip gana tipiškas visoms šalims pavyzdys, tačiau susilaukia kritikos dėl mokytojo, kaip pagrindinio programų vartotojo, veiksmų laisvės individualizuojant ugdymo procesą, mažinimo ir tokios programos tarnystės labiau politikos, nei mokytojo ir mokinio labui (McLaren, 2007, Giroux, 1994)

Globalizacijos genamos naujovės (medijų skverbimasis į švietimo erdvę, vartotojiškumo augimas, kompiuterinio raštingumo ir daugiakalbystės skatinimas) ir, ypač, suintensyvėjusiame lietuvių emigravime įžvelgiama grėsmė tautos sąmoningumui, išsilavinimui bei vertybėms, pareikalauja naujos tautinio ugdymo koncepcijos ir pilietinio ugdymo programos.

Nauja pilietinio ugdymo programa parengta ir patvirtinta 2004 metais, o vėliau atnaujinama 2006 - 2007 m., siekiant atkreipti mokytojų, mokyklų vadovų, mokinių tėvų dėmesį į mažtanti moksleivių tautinį sąmoningumą ir sykiu pilietiškumą. Gaivinamas tautiškumo idealas, ieškoma naujų pozityvių reiškinių, liudijančių gyvenimo šioje valstybėje ir kultūroje vertę, ugdymo problemų mažėjimą, o kita vertus – bandoma neužsisklęsti pasaulio naujovėms, skleisti atvirumo pasauliui ir atsakomybės už jį idėjas, kas gana sunkiai suderinama tobulinamų Bendrųjų programų koncepcijoje.

Atskirai atnaujinamos ir kai kurios kitos programos, kurios dėl vienokių ar kitokių priežasčių neatnaujintos drauge su visomis Bendrosiomis programomis. 2004 m. atsiranda katalikų tikybos Bendrosios programos projektas, kuris atitinka 2002 ir 2003 metų programų atnaujinimo principus. Šis projektas, po eksperimento gerai įvertintas, patvirtintas 2006 metais. 2004 metais naujai

patvirtinama Informacinių technologijų Bendroji programa, o 2005 metais - Informacinio raštingumo integruojamoji programa.

Bendrųjų programų struktūros kaita. Turinio požiūriu Bendrosios programos taip pat keičiasi, nors nelabai žymiai. Lyginant pirmąją 1994 metų (projektinę) ir paskutiniąją 2007 metų (projektinę) programas, galime rasti labai daug bendrumo (ypač panašūs programų įvadai). Tačiau struktūriniai pakeitimai akivaizdūs:

1994 metų programų struktūra: dalyko paskirtis, tikslai, uždaviniai, dalyko struktūra, ryšiai su kitais dalykais, didaktinės nuostatos ir turinys.

1997 metų programų struktūra: dalyko paskirtis, tikslai, uždaviniai, dalyko struktūra ir ryšiai su kitais dalykais, didaktinės nuostatos ir turinys. Šalia šių metų Bendrųjų programų atsiranda bendrojo išsilavinimo standartai (projektas), kurie vadinami laikiniais, nenorminiais dokumentais, nurodančiais brandos ir pasiekimų gaires (Bendrojo išsilavinimo standartai, 1997, 5). Standartai numatyti pradiniam, pagrindiniam ir viduriniam ugdymui ir skirstomi pagal pasiekimų lygmenis į minimalų, pagrindinį ir aukštesnįjį. Taip pat nurodoma turinio sritis, esminiai gebėjimai, pagrindinės žinios ir sąvokos.

2002 ir 2003 (2002 – vidurinės, 2003 pradinės ir pagrindinės mokyklos) metų Bendrųjų programų struktūra: dalyko paskirtis, tikslai, uždaviniai, dalyko struktūra ir ryšiai su kitais dalykais, metodinės nuostatos (vietoje didaktinių), turinys, išsilavinimo standartai. Išsilavinimo standartai numatyti smulkesnėm pakopom: kas dvi klases. 2003 metų Bendrosiose programose atsiranda nauja grafa – vertybinės nuostatos, o išsilavinimo standartuose dingsta pasiekimų pagal aukštesnį ar žemesnį lygį tai pačiai klasei grafos.

2007 metų Bendrosios programos (projektas) struktūra: bendrosios nuostatos, tikslas ir uždaviniai, dalyko struktūra, mokinių gebėjimų raida. Turinys integruojamas su pasiekimais. Žodžio „standartai“ nelieka. Prie mokinių pasiekimų yra nurodomos nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas bei ugdymo gairės.

Dauguma 2007 metų projekto programų 2008 m. patvirtinama kaip nauji dokumentai.

Akivaizdu, kad iš esmės pernelyg nekeičiant turinio (tik integruojant kai kurias naujas temas), struktūriniai pakeitimai kiekvienais metais yra vis nauji. Ar jie yra skirti pagelbėti mokytojui planuoti ir organizuoti ugdymo procesą?

Tokie struktūriniai pakeitimai švietimo teoretikų yra vertinami gana dviprasmiškai: vieni mano, kad tokie restruktūrizavimo veiksmai padeda mokytojui, lengvina jo darbą, suteikia ugdymo

procesui aiškumą (Power, 1982), kiti, kad toks restruktūravimas ir struktūros dalių smulkinimas labiau reikalingas socialinei kontrolei ir reprodukcijai užtikrinti, užkertant kelią individualioms iniciatyvoms, o ne mokytojo darbui palengvinti (Giroux, 1994, Apple, 1995; Usher and Edwards, 1996).

1.4.2. Tyrimo teorinės prielaidos ir loginė struktūra

Šiuolaikiniai ugdymo ir ypač turinio teoretikai pabrėžia itin sparčią socialinio gyvenimo kaitą ir sykiu poreikį ugdymo turinio kaitai. Informacinių technologijų, globalizacijos proceso sparta kelia naujus iššūkius ir reikalauja turinio atnaujinimo. Tokio permanentinio atnaujinimo, dinamiško proceso metu tampa neįmanoma fiksuoti aiškiai apibrėžtą turinį, baigtinį temų sąrašą. Neapibrėžtumo procesą didina ne tik naujos aktualios temos, bet ir perėjimas nuo žinojimų fiksavimo prie kompetencijų fiksavimo. Kompetencijos įvertinimas tampa nauju iššūkiu, vertinant ugdymo proceso rezultatus. Galiausiai, informacinių technologijų įvaldymas, kuriuo jaunoji karta kur kas labiau pasižymi nei mokytojų karta, verčia pergaltvoti ir metodo klausimus. Kaip įmanoma suderinti senas ir naujas temas, pamatuoti žinias ir gebėjimus, pritaikyti tinkamus metodus, kokių vertybių mokyti – šiuos klausimus, kaip kertinius kelia šiuolaikiniai teoretikai (Kelly, 1999; Apple, 1995; Postman, 1996, Trowler, 2003).

Pvz., Kelly mano, kad svarbiausia išspręsti, ar atskiro dalyko turiniu grįstos programos apskritai yra įmanomos demokratinėje visuomenėje, kiek mokytojas turi laisvių realizuojant dalyko turinį ugdymo procese ir kaip šiai laisvei galima pritaikyti kontrolę ir vykdyti ugdymo turinio įgyvendinimo stebėseną. (Kelly, 1999, 226). Ši problema labai glaudžiai siejasi su turinio vadybos klausimais. Kiek mokytojas individualizuodamas programą turi kompetencijų ir kiek tai yra numatyta mokyklos vadybos lygmeniu? - klausimas, kurį taip pat dažnai kelia ugdymo turinio teoretikai.

Tyrimo loginė struktūra. Bendrųjų programų naudojimo/naudingumo ugdymo planavimui ir organizavimui tyrimui atlikti bei suformuluotoms hipotezėms patikrinti buvo pasirinkta tokia loginė seka. Pirmame etape atliekama kokybinė tiriamo reiškinių (tyrimo objekto) konteksto analizė bei Bendrųjų programų dokumento turinio kaitos apžvalga, vykdoma fokus grupių apklausa ir apibrėžiamas problemų laukas. Antrame etape atliekamas kiekybinis tyrimas – anketinė mokytojų apklausa. Visas tyrimas vykdomas orientuojantis į E. J. Power suformuluotus ir šio tyrimo autorių pakoreguotus kriterijus, kurie sudaro šio tyrimo konceptualųjį pagrindą.

Power, mažiau nei kiti ugdymo filosofai besižavintis neapibrėžtu turiniu ir ugdymo turinio disciplinavimą traktuojantis kaip pozityvų procesą, padedantį ugdyti mąstymą ir tvirtą charakterį, ugdymo turinio apibrėžčiai siūlo orientuotis į du svarbius dalykus: *turinio politiką* ir *turinio principus*. (Power, 1982, 264). Ugdymo turinio atpažinimui bei vertinimui jis siūlo eilę kriterijų, kurie leidžia patikrinti labiausiai problemiškus, konfliktinius ugdymo turinio laukus (Power, 1982, 270):

- *Turinio paskirtį ir naudingumą* (t.y. ko siekiama ugdymo programa: pvz., perteikti žinias ar ugdyti visapusišką, tvirto charakterio, disciplinuotą asmenybę);
- *turinio pagrindą* (visas programų turinys turi turėti bendrą pagrindą ir remtis pagrindinėmis integruotomis temomis);
- *elektivizmą* (ar įgyvendinamas programų turinys yra laikomas vienodai svarbiu, ar jis įgyvendinamas mokykloje pasirinktinai, išskiriant daugiau ar mažiau svarbius dalykus ar temas);
- *relevantiškumą* (ar programos įgyvendintoja(s) turi galimybę pasirinkti jam labiausiai priimtina ir labiausiai atitinkantį jo/s nuostatus turinį);
- *inovatyvumą* (kokia programų atnaujinimo paskirtis, ar siekiama atliepti šiuolaikinius iššūkius, ar tai daroma dėl įvaizdžio (inovatyvumas dėl inovatyvumo);
- *socialinę kontrolę* (kiek ugdymo turinys paklūsta socialinei ir politinei kontrolei ir ar ji teisėta);
- *turinio aprėptį* (ar tai tik formaliam ugdymui skirtas turinys, ar jis aprėpia ir neformalaus ugdymo sferą);
- *atsakomybę* (kas atsakingas už programos turinio įgyvendinimą mokykloje).

Tyrimo hipotezės. Tyrimo metu buvo tikrinamos šios hipotezės:

1. Mokytojai nepakankamai gerai supranta ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus ir nemoka jais naudotis;
2. Mokytojai dažniau remiasi ne programomis ir standartais, o vadovėliais;
3. Ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai nėra patogūs mokytojams naudotis.

1.4.3. Tyrimo metodika

Tyrimo etapai. Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais:

1. Tyrimo planavimas. Tyrimo metodologijos parengimas: anketos, fokus grupių apklausos plano parengimas, jų aprobavimas (2008 m. balandis).
2. Tyrimo instrumentarijaus ir imties suformavimas. Tyrimo instrumentų išbandymas (2008 m. gegužės 1-10 d. d.).
1. Tyrimo duomenų rinkimas atliekant fokus grupių interviu ir mokytojų, dirbančių skirtingose ugdymo pakopose, apklausą (2008 m. gegužės 11-31 d. d.). Pildoma apklausa (2008 m. rugsėjo mėn. pradžioje).
2. Duomenų suvedimas, kodavimas, apdorojimas. Duomenų statistinė ir turinio analizė (2008 m. birželio-rugsėjo mėn.).
3. Tyrimo ataskaitos ir santraukos parengimas (2008 m. rugsėjis).

Tyrimo metodai. Siekiant atsakyti į techninėje užduotyje suformuluotus klausimus bei išsikeltus tyrimo tikslą ir uždavinius nutarta studijos metodologijai pasitelkti kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodologijos derinį:

- *Kokybinė fokus grupių apklausa (interviu)* buvo taikoma siekiant apibūdinti problematiką, su kuria susiduria bendrąsias programas įgyvendinantys mokytojai kiekvienoje (pradinio, pagrindinio ir vidurinio) ugdymo pakopoje. (Tyrimo biudžetas leido planuoti 3-jų fokus grupių interviu). Fokus grupių metodikos specialistų Krueger and Casey (2000), Litosseliti (2005) manymu, optimalus žmonių fokus grupėje skaičius yra 6-8, taip pat rekomenduojama į fokus grupes kviesti patyrusius, geriausiai realią situaciją išmanančius (information-rich) informantus.
- *Turinio analizės metodai* buvo taikomi fokus grupių interviu metu gautiems duomenims kontent-analizuoti ir kategorizuoti bei ugdymo turinį reglamentuojančių dokumentų turinio apžvalgai atlikti.
- Anketinė apklausa. Apklausos metodo paplitimą lemia šio metodo patikimumas, paprastumas ir tinkamumas nuomonių tyrimui. Šis metodas leido atskleisti bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo situaciją Lietuvos mokyklose, padėjo aiškintis pradinių klasių, pagrindinės ir vidurinės mokyklos mokytojų požiūrį į Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą/naudingumą bei ugdymo planavimo ir organizavimo problemas, su kuriomis susiduria minėtų ugdymo pakopų mokytojai.

- *Statistinės (anketinės apklausos) duomenų analizės metodas.* Anketinės apklausos rezultatų statistinė analizė bei interpretavimas padėjo patikrinti suformuluotas hipotezes ir nustatyti, kiek pedagogai realiai naudojami Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais. Taip pat padėjo aiškintis problemas ir jų sprendimo būdus. Anketinio tyrimo duomenys apdoroti naudojant statistinių duomenų apdorojimo paketo SPSS (Statistical Package for Social Science) 12.0 versiją.

Tyrimo instrumentai. Šiam tyrimui atlikti buvo sukurti du tyrimo instrumentai: fokus grupių interviu planas (žr. 1 priedą) ir kiekybiniam tyrimui atlikti mokytojų apklausai skirta anketa (žr. 2 priedą).

Pagrindiniai teminiai orientyrai formuluojant fokus grupių interviu klausimus ir mokytojo anketos klausimus buvo šie: 1) Bendrųjų programų turinio ir išsilavinimo standartų supratimas ir jų turinio įvertinimas (ar skaito? kaip skaito? ką supranta?); 2) Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų panaudojimas planuojant/ organizuojant ugdymo procesą (kaip dažnai taiko? koku tikslu? kas padeda? kokios priemonės naudojamos?); 3) programų ir išsilavinimo standartų panaudojimas vertinant mokinių pasiekimus.

Akivaizdu, kad antroji klausimų grupė labiausiai atspindi užsakovo (ŠMM) suformuluoto tyrimo užduotį. Tačiau, remiantis jau anksčiau minėtų teoretikų įžvalgomis, šis tyrimas neįmanomas be Bendrųjų programų turinio supratimo ir įvertinimo mokytojų požiūriu (tai atspindi 1 klausimų grupę) ir be Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų santykio su moksleivių pasiekimais, kurie yra itin svarbūs, kalbant apie švietimo pertvarką (tai atspindi 3 klausimų grupę). Kitaip tariant, tokį metodologinį klausimų suskirstymą galima pagrįsti, išskiriant tris tyrimo kryptis problemoms nustatyti: dokumentų (bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų) tyrimą; dokumentų įgyvendinimo proceso, sąlygų bei galimybių (ugdymo turinio vadybos proceso) tyrimą ir rezultatų užtikrinimo (pasiekimų vertinimo pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus) tyrimą.

Į mokytojų atsakymus buvo žvelgta trimis vadybiniais pjūviais: dokumento tinkamumas, mokytojų kompetencija, mokyklos vadovų pagalba. Šie pjūviai atspindi anketos klausimuose ir tyrimo rezultatų pateikties struktūroje.

Fokus grupių interviu planas. Šiai apklausai buvo skiriama 1-1,5 valandos laiko. Pagrindinis tikslas: Nustatyti problemines sritis, kliuvinius, trukdančius planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (kokias problemas įžvelgia ir su kokiomis problemomis susiduria mokytojai, taikydami bendrąsias programas ir standartus, kaip

jos pasireiškia mokytojams siekiant gerų moksleivių rezultatų), apibrėžti problemų lauką. Fokus grupių apklausa vyko trimis etapais. Įžanginėje dalyje (diskusijos pradžioje) informantai buvo supažindinami su *Fokus grupių interviu taisyklėmis*, prašomi prisistatyti ir paaiškinti, kokias emocijas, mintis, asociacijas sukelia žodžiai *Bendrosios programos*. Diskusijos metu informantai buvo prašomi išsakyti savo nuomonę šiais klausimais: kurių metų Bendrosiomis programomis/programų projektais informantai naudojami; kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose Jiems patinka; kokie šių programų teigiami bruožai ir privalumai; kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose nepatinka; kokie trūkumai, neigiami bruožai; ką norėtų keisti; kaip jas būtų galima patobulinti. Taip pat informantai buvo prašomi palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas ir pasakyti, ar jos gerėja, tobulėja ar prastėja, ar naujomis programų versijomis lengviau naudotis ir kuo jos naudingos mokytojui bei kuriose mokytojo veiklos srityse jos naudingiausios. Taip pat buvo klausama, su kokiomis problemomis, sunkumais jie susiduria asmeniškai ir/ar jų kolegos mokykloje naudodami programas. Diskusijos pabaigoje vyko išsakytų minčių apibendrinimas (detalus fokus grupių interviu planas pateikiamas 1 priede). Dalyvauti fokus grupėse buvo pakviesti mokytojai iš įvairių mokyklų, turintys įvairią darbo patirtį ir skirtingas kvalifikacines kategorijas.

Mokytojų apklausai skirta anketa. Mokytojų apklausai raštu buvo parengta anketa. Anketa sudaro 37 užduotys. Beveik visos užduotys – uždaro tipo. 6 užduotys pusiau atviros, jose kartu su siūlomais pasirinkti atsakymų variantais buvo papildoma galimybė įrašyti kitą atsakymą (žr. 2 priedą) ir dvi užduotys- atviro tipo. Klausimai apėmė tokias temines grupes:

- Informacija apie mokytojus (lytis, amžius, darbo vieta, pedagoginė kvalifikacija, darbo patirtis);
- Informacija apie Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (jų prieinamumas, įvairių programos parametrų įvertinimas);
- Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas (ugdymo planavimui, organizavimui, vertinimui), problemos, su kuriomis susiduriama;
- Informacija apie mokyklos administracijos paramą įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus;
- Mokytojų siūlymai Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tobulinimui.

Parengus pirminę anketos versiją, ji buvo išbandoma ir vėliau koreguojama.

Tiriamieji. Iš viso mūsų tyrime dalyvavo 646 mokytojai. Trijose fokus grupėse dalyvavo 18 mokytojų, jų demografinės charakteristikos pateikiamos 3 priede.

Mokytojų apklausoje dalyvavo ir į anketos klausimus atsakė 628 respondentai (201 pradinio ugdymo mokytojas, 203 pagrindinėje ugdymo pakopoje dirbantys mokytojai ir 224 mokytojai, dirbantys vidurinio ugdymo pakopoje) iš 33 Lietuvos mokyklų, esančių skirtinguose Lietuvos geografiniuose regionuose. Mūsų atliktoje apklausoje dalyvavo mokytojai, dirbantys didmiesčio (81,3 proc.), rajono centrų (13,4 proc.) ir kaimo (miestelių) (5,3 proc.) mokyklose iš 17 Lietuvos savivaldybių.

Anketinėje apklausoje dalyvavusių respondentų charakteristikos. Iš visų dalyvavusių 91,7 proc. moterų ir 8,3 proc. vyrų. Panašus santykis ir bendroje Lietuvos mokytojų populiacijoje. Tyrime dalyvavo įvairių amžiaus grupių atstovai. Jie pasiskirstė taip:

- Iki 25 metų – 3,4 proc
- 26-35 metų – 17,7 proc.
- 36-45 metų – 27,4 proc.
- 46-55 metų – 35,5 proc.
- Vyresni nei 55 m. -16 proc.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad be pradinio ugdymo mokytojų tyrime dalyvavo 19 skirtingų dalykų mokytojų atstovai, taip pat soc. pedagogai ir psichologai.

Tyrime dalyvavusių respondentų **darbo patirtis** taip pat įvairi: 9,4 proc. respondentų turi 1-5 metų patirtį; 11,3 proc. – 6-10 metų patirtį; 16,6 proc. respondentų – 11-15 metų darbo patirtį ir 62, 7 proc. respondentų turi didesnę nei 15 metų darbo mokykloje patirtį.

Pagal turimą pedagoginę kvalifikaciją tyrime dalyvavę respondentai pasiskirsto taip: 17,1 proc. tiriamųjų imties sudaro mokytojo kvalifikaciją turintys respondentai, 47,7 proc. – vyr. mokytojo kvalifikaciją, 33,4 proc. – mokytojo-metodininko kvalifikaciją ir 1,8 proc. – mokytojo eksperto kvalifikaciją

2. Bendrųjų programų (BP) naudojimo/naudingumo probleminiai laukai: fokus grupių tyrimo rezultatai

2.1. Pradinių klasių mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė

Bendrųjų programų samprata. Diskusija fokus grupėje prasidėjo nuo aiškinimosi, kokias mintis, asociacijas, emocijas grupės dalyviams kelia žodžiai *Bendrosios programos*. Respondentų reakcija buvo įvairi ir iš esmės teigiama, nes buvo minima, kad tai „*geras dalykas*“ (Pr. 5), kad tai „*dokumentas, apibrėžiantis mokymo tikslus*“ (Pr. 4) ir teikiantis mokytojams pagalbą planuojant bei rašant teminius planus. Iš respondentų pasisakymų išryškėja, kad mokytojai supranta, kad Bendrosiomis programomis (BP) privalu remtis. Pokalbio metu buvo akcentuojama šio dokumento svarba ir reikalingumas, nes jame nurodyti „*kriterijai padeda sustruktūrizuoti ir organizuoti darbą*“, nes „*ugdymo turinys platus*“, o BP - tai „*rėmai*“ (Pr. 1), padedantys viską susidėti, ir čia „*labai padeda išsilavinimo standartai (IS)*“ (Pr. 1).

Pokalbio metu taip pat paaiškėja, kad mokyklose, turinčiose bendradarbiavimo kultūrą ir didesnę mokytojų darbo patirtį, mokytojai, dirbdami su BP, remiasi savo praktine patirtimi, kuria labiau pasitiki, nei dokumentais. Jie skeptiškai vertina BP dokumentą, nes „*teorija kertasi su praktika*“ (Pr. 2), nors ir turi „*savo grūdą*“ (Pr. 2). Jų manymu, BP svarbios, be to, vadovėliai bei kitos mokymo priemonės yra parengtos remiantis jomis, todėl svarbiau „*išsinagrinėti IS*“ (Pr. 1), o dirbti galima naudojantis „*metodine mokytojo knyga*“ (Pr. 2).

Fokus grupėje dalyvavusi mokytoja (Pr. 4) iš rusų mokyklos, kur rusų kalba kaip gimtoji, taip pat akcentavo praktinės patirties svarbą, jos manymu, praktinė patirtis gelbsti jų „*specifinėje*“ situacijoje (čia galima daryti prielaidą, kad BP yra labiau orientuotos į ugdymą lietuviškose mokyklose ir neatspindi mažumų mokyklų specifikos).

Skirtingų metų Bendrųjų programų palyginimas ir vertinimas. Diskusijos dalyviai buvo prašomi palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas. Buvo teigiamai įvertinta naujausia 2007 metų BP versija. Mokytojams svarbu, kad naujasniam BP variante yra „*išskirtos gairės mokytojiui*“, kurios paaiškina mokytojiui, „*kaip reikia dirbti*“, „*kaip mokytojas turi organizuoti ugdymo procesą, kad pasiektų, išugdytų vienus ar kitus gebėjimus*“ (Pr. 1). Svarbu ir tai, kad yra aprašyta ir mokytojo, ir mokinio veikla.

Kalbant apie 2003 metų Bendrųjų programų **privalumus** kaip programų teigiamas bruožas buvo išskirta programose esanti „galimybė standartų reikalavimus įgyvendinti per du metus“. Tai ypač aktualu 1-2 klasėje, kai mokymosi sunkumų turintys pirmokai turi pakankamai laiko antrais mokymosi metais pasivyti kitus, jei nepavyko pasiekti reikalingo standarto pirmias mokymosi metais.

Kitos mokytojos nuomone, tai taip pat suteikia visiems mokytojams, dirbantiems su pradinį klasių mokiniais, lankstumo ir „*galimybę atsižvelgti į individualius mokinio poreikius*“, jų mokymosi tempą, taigi yra kiekvienam „*vaikui šansas*“ (Pr.4). Privalumu fokus grupės dalyviai laiko ir tai, „*kad yra modifikuota programa atskirai*“ (Pr. 3).

Įdomu, kad aptariant minėtų 2003 metų Bendrųjų programų **trūkumus**, tai ką vieni respondentai įvardijo kaip programų privalumu (tai, kad IS reikalavimams pasiekti skiriami dveji metai), kiti respondentai laiko esminiu trūkumu. Tokiu trūkumu laikoma tai, kad „*neapibrėžti reikalavimai mokinių pasiekimams kiekvieneriems mokymosi metams*“ (Pr. 2). Nepatyrę ir mažiau patyrę mokytojai baiminasi, kad patiems tai darant kartelė gali būti pernelyg pakeliama ar pernelyg žemai nuleidžiama, kad dėl šios priežasties kyla baimė, jog 4 klasėje „*nesuspės „išeiti“ programos*“. Nepatyrusiems mokytojams taip pat sunkumai kyla dėl vaikų mokymosi krūvių sureguliojimo, programos individualizavimo ir adaptavimo atsižvelgiant į mokinių poreikius ir įgimtas savybes (pvz., vaikų hiperaktyvumą, vėluojančią brandą). Bijomasi, kad mokymosi krūvių didinimas, kai nespėjama „išeiti“ programos, negatyviai veikia mokinių norą mokytis, t.y. juos demotyvuoja. Todėl mokytojams reikia apsispręsti, kaip nedidinant krūvio „išeiti“ tai, kas numatyta programose. Laiko stoka (baimė „*neišeiti*“ privalomos medžiagos) sukelia kitus sunkumus, susijusius su turinio elektyvumu. Mokytojams sunku priimti sprendimus dėl temų, kurias būtina „išeiti“ ir kurių, esant laiko deficitui, būtų galima atsisakyti.

Tarpdalykinė integracija ir suderinamumas. Fokus grupės diskusijoje kalbantis apie tai, kokias galimybes analizuojamos programos teikia ugdymo integralumui užtikrinti, buvo išsakyta keletas problemų. Pirma, „*trūksta skirtingų dalykų programų suderinamumo*“ (Pr. 5) (pvz., tarp pradinio ugdymo ir ankstyvojo užsienio kalbų mokymo programų, nėra suderintas jų turinys), nes ankstyvajame užsienio kalbos mokymesi svarbu remtis gimtosios kalbos patirtimi, tai užtikrina mokymosi sąmoningumą. Kitaip, pasak diskusijos dalyvės, vaikai, ko nesupranta mokydamiesi prancūzų kalbos, „*kala*“.

Antra, nors diskusijos dalyviai teigiamai vertina integraciją, tačiau, Jų nuomone, viena vertus, „*integracija – tai labai įdomu, tai žaidimai*“ (Pr. 3, nuo kurių „*taip pat pavargsti*“, jie „*neturėtų būti*

sistema taikoma kasdien“, nes „*mokinys turi suprasti, kad mokslas tai nėra žaidimas, tai darbas. O darbas ne visuomet įdomus. Bet tu privalai tai padaryti...*“ (Pr. 4). Kita vertus, švietimo sistema, mokyklų aplinka „*nepritaikyta integracijai*“, „*reikia keisti tvarkaraštį*“, pamokų trukmė (45 min.) riboja. Trečia vertus, integracijai trukdo mokytojų nenoras bendradarbiauti, nes integruotų pamokų pasiruošimui reikia daug laiko, „*reikia ypač daug tartis su kitais mokytojais*“ (Pr. 3).

Kalbant apie **programų suderinamumą** buvo išsakyta nuomonė, kad „*nesuderintos pradinės ir pagrindinės ugdymo pakopų Bendrosios programos*“, kad dalis programų turinio išeinamo pradinėse klasėse, vėliau kartojasi penktoje klasėje, ir „*vaikams per pamokas neįdomu, nes jie jau viską žino*“ (Pr. 4). Kad pakopų programos nepakankamai suderintos, pradinių klasių mokytojai jaučia, nes ir „išėjus“ programą, juos skaudina jų kolegų iš pagrindinės pakopos kaltinimai, „*kad pradinukai nieko nežino*“, kad į pagrindinę mokyklą jie ateina „*neparuošti*“.

BP naudojimas ugdymo proceso planavimui, organizavimui, vertinimui. Fokus grupės dalyvių buvo klausiama, kuo Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai naudingi mokytojams. Iš pateiktų atsakymų išryškėjo, kad mokytojai mato daugialypę programų naudą planuojant ugdymo procesą. BP teikia „*pagalbą planuojant papildomą ugdymą*“ (Pr. 5), suteikia galimybę atliepti mokinių poreikius, „*kad jiems būtų įdomu*“. Žinant, kokio rezultato, numatyto programoje, reikės siekti, yra „*galimybė įvairinti mokymosi būdus, metodus*“ (Pr. 4), „*suplanuoti ekskursijas, projektus*“ (Pr. 4), bendrus tėvų ir vaikų renginius. Kad ir „*programą atitiktų, ir nauda būtų*“ (Pr. 4, Pr. 5) bendradarbiaujant su tėvais ir plėtojant bendradarbiavimą su kolegomis.

Dėl programų naudingumo ugdymo proceso planavimui ir organizavimui buvo išsakyta keletas kritinių pastabų. Grupės dalyviai sakė, kad BP „*mažai padeda*“ organizuojant darbą, kad labiau žiūrima į išsilavinimo standartų reikalavimus, t.y. aiškinamasi, „*ko aš turiu išmokyti vaikus, kaip aš mokysiu, kiek valandų man prireiks...*“ (Pr. 3). Buvo kalbama, kad dažniausiai pasirengtus planus sunku įgyvendinti dėl nuo mokytojo nepriklausančių veiksnių (pvz., dėl mokinio ligos, praleidžiamų pamokų).

Mokytojai džiaugiasi, kad kartais šią problemą išspręsti padeda vaikų tėvai papildomai dirbdami ir padėdami vaikams šalinti mokymosi spragas, taigi **bendradarbiavimas su tėvais** drauge įgyvendinant BP yra vertinamas teigiamai. Buvo išsakyta nuomonė, kad vaikų tėvai taip pat turėtų žinoti Bendrųjų programų turinį ir išsilavinimo standartų kriterijus, tuomet galėtų patys „*lyginti savo vaikų pasiekimus su standartais*“, „*galėtų pasižiūrėti, kiek vaikas turi mokėti, ką jis turi mokėti*“ (Pr.1). Mokytojų nuomone, kiltų mažiau problemų ir nesusipratimų dėl vertinimo bei grįžtamosios

informacijos, kurią tėvai gauna („aš rašau komentarus, Jūs galite palyginti“), t.y. gaunami mokytojų vertinamieji komentarai būtų tėvams suprantamesni, jei jie žinotų BP ir IS turinį.

Kita problema, su kuria susiduriama įgyvendinant savo susikurtus planus, yra ta, kad atsižvelgiant į mokinių įgimtas savybes, poreikius, mokymosi tempą, kartais neužtenka laiko (reikia daugiau, nei buvo suplanuota). Tolesnėje diskusijoje mokytojai pripažįsta, kad įgyvendinant ugdymo turinį, jį reikia diferencijuoti ir individualizuoti. Kad nors ir pripažįstama, kad kai kuriems mokytojams dėl to kyla problemų, Bendrosios programos turi išlikti „bendros“ (Pr. 4), o individualizavimas – tai mokytojo rūpestis (Pr.1).

Dar viena problema – programose siūlomos temos nepakankamai patrauklios mokiniams. Jei mokytojas renka patrauklias, bet BP nenumatytas, pritrūksta pamokinio laiko privalomoms temoms įgyvendinti.

Diskutuojant BP naudingumą fokus grupės dalyviai akcentavo, kad BP padeda kuriant mokykloje vertinimo sistemą. Viena iš dalyvių (Pr. 5) kalbėjo, kad jų mokykloje mokytojai bendromis pastangomis „pagal BP pasidarė vertinimo lenteles 1-4 klasėms“ (ji šias lenteles buvo atsinešusi, jos sukėlė grupės dalyvių susidomėjimą), kurios buvo patvirtintos bendram naudojimui mokykloje.

Grupės dalyviai BP tobulinimui siūlo: 1) peržiūrėti 4 ir 5 klasių matematikos programas ir šalinti temų dubliavimą perkeltant ketvirtokų sunkiai įsisavinamą trupmenų temą į 5 klasių programą; 2) kad BP naudotųsi ir mokinių tėvai.

Administracijos pagalba įgyvendinant BP. Fokus grupės dalyvių buvo teirautasi, kaip mokyklos administracija padeda mokytojams įgyvendinti BP. Grupės dalyvių nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė. Vieni (Pr. 4, Pr. 2) sakė, kad „administracija rūpinasi“, „kontroliuoja, kad ugdymo procesas vyktų pagal programas“, „domisi, siūlo pagalbą, siunčia į seminarus, organizuoja pasitarimus“. Kiti grupės dalyviai (Pr. 5) teigė, kad „pagalbos negauna“, kad jei jos reikia, „kreipiasi į kolegas, o „į administraciją jau paskutinėje vietoj“. Galima daryti prielaidą, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys mokytojų ir vadovų bendradarbiavimą (ar nebendradarbiavimą) įgyvendinant BP, yra egzistuojanti konkrečios mokyklos organizacijos kultūra, autokratiškas vadovo stilius.

Kalbant apie **BP prieinamumą** mokyklose, problemų neišryškinta, respondentai sake, kad „BP prieinamos internetu, jos yra mokyklos bibliotekoje ir pavaduotojų kabinete “ (Pr. 1), kad kai kurie mokytojai (mažose, bendradarbiaujančiose mokyklose) visada jas turi „pasidėję prie savo metodinės literatūros, po ranka“(Pr.2) ir reikalui esant gali jas pasižiūrėti

Diskusijos pabaigoje grupės dalyvių buvo teirautasi, kokios iškyla BP įgyvendinimo problemos. Buvo paminėta daug problemų. Viena jų - BP ir vadovėlių, kitų mokymo priemonių suderinamumas. Vieni respondentai akcentavo, kad darbe daugiausia vadovaujasi programomis, kad „vadovėlis yra tik priemonė, jį galima pasirinkti pagal klasę, pagal save“ (Pr. 4), be to egzistuoja didžiulė metodinių priemonių ir didaktinės medžiagos įvairovė, todėl „vadovėliu galima ne kiekvieną pamoką naudoti.“ Kiti respondentai (Pr. 3, Pr. 5) teigė, kad turi daugiau dirbti su BP, nes „vadovėliai tik iš dalies atitinka programas“ (Pr.5), „jie perkrauti“ (Pr. 5) „jose trūksta sistemos“ (Pr. 4, Pr. 5), prasta jų kokybė (Respondentės Pr.4 buvo minėta, kad prasti rusų kalbos vadovėliai, skirti mokyti gimtosios kalbos rusų mokykloje).

Dar viena labai svarbi problema, su kuria vis dažniau susiduria mokytojai – tai „mokymosi rezultatų prastėjimas“. Šios problemos atsiradimo priežasčių, kurias minėjo respondentai, daug: netobula idiografinio vertinimo sistema, mažėjanti mokinių mokymosi motyvacija, „per daug popamokinės veiklos“, dėl jos didėja „vaikų pervargimas“. Mokymosi rezultatų prastėjimui turi įtakos šeimos problemos, dėmesio vaikams stoka, vaikų negebėjimas savarankiškai atlikti namų užduotis, tėvų pagalbos stoka. Respondentų manymu, pamokų ruošos problemą galėtų išspręsti privalomas visų vaikų buvimas mokykloje popamokiniu laiku. Buvo prisiminta užsienio šalių patirtis, kai po pietų pertraukos vaikai sugrįžta ir mokytojo prižiūrimi savarankiškai mokosi, ruošia namų darbus ir, jei reikia, susilaukia mokytojų pagalbos.

2.2. Pagrindinio ugdymo (5-10 klasių) mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė

Bendrųjų programų samprata. Antroje fokus grupėje dalyvavusių respondentų teigimu, *Bendrosios programos* - tai yra *pagrindinis, svarbiausias valstybinis* dokumentas, kurio privaloma laikytis. Tačiau žodžiai „dokumentas“ ir „privaloma“ mokytojams iššaukė skirtingas mintis, asociacijas, emocijas. *Bendrosios programos* buvo prilyginamos svarbiausiems teisiniams aktams ar net religiniams tekstams, kuriuose užfiksuoti pagrindiniai kanonai, normos ir vertybės. „Mes turim Lietuvos valstybės Konstituciją, tai yra mūsų įstatyminis pagrindas, kurio mes turėtumėm laikytis. Ir mes į jį remiamės. Tai Bendrosios programos yra tas pats mokytojui“ (Pg 7), „Čia yra mūsų Biblija, kuria remiamės“ (Pg7), - tvirtino mokytojos. *Bendrosios programos* tai ir „atspirties taškas“, nuo kurio mokytojas pradeda organizuoti ugdymo procesą, ir „rėmai“, neleidžiantys nukrypti nuo pasirinkto tikslo, ir „susitarimas“, įgalinantis koordinuoti skirtingų dalykų, skirtingų mokyklų mokytojų veiksmus bei leidžiantis išvengti chaoso. „Jų turi laikytis, nes jos yra, jos bus, niekur

nedings“ – toks mokytojos pastebėjimas galėtų būti *Bendrujų programų* pastovumo ir stabilumo apibūdinimas, tačiau visos diskusijos metu vyravo ne pastovumo, o nuolatinės kaitos motyvas.

Skirtingų metų Bendrujų programų palyginimas ir vertinimas. Programų kaita gali būti suprantama kaip natūralus istorinis procesas, kuomet „*keičiasi laikmetis, keičiasi poreikiai*“, tad natūralu, kad keičiasi ir Bendrosios programos. Aktyvus įsitraukimas į kaitos procesą sudaro sąlygas sėkmei bei įgalina dalyvaujančius kaitoje jaustis atsakingais už pokyčių įgyvendinimą. Ypač ši tendencija buvusi ryški pradiniam Lietuvos švietimo kaitos etape. Tą puikiai iliustruoja mokytojos ekspertės, dalyvavusios 1994 m. Bendrujų programų (projekto) kūrime, pasakojimas:

„Ta istorija nebuvo tokia nuoga, kad ten numetama – mes visi dalyvavom, diskutavom, buvo keista netgi, kad atsižvelgia į mokytojų nuomones. Ten parašei ir su tavim pasikeičia nuomonė. Žodžiu, pakankamai... Tai tikrai jau yra istorija, istorija, kurioje dalyvavo mokytojai. O šiuo metu...“ (Pg 1).

Tuo tarpu, kaip pastebėjo diskusijos dalyviai, dabartinė *Bendrujų programų* kaita tokia sparti, kad mokytojai negali (nespėja, nenori, jiems nesudaromos sąlygos ir t.t.) į ją įsijungti. Mokytojams susidaro įspūdis, kad kaita yra „įsiūlyta“, nuleista iš viršaus, o bandymai paveikti netenkinančią situaciją iš anksto užprogramuoti nesėkmei:

„Ir kai mums sakoma, kad mokytojai pasyvūs, kad neatsako, tai yra tikrai formalus sakymas. Nes mes žinom, kaip sunkiai dirba mokytojai mokykloje. Kad jie savo iniciatyva lėks ir sakys... Reikia mokėti organizuoti tas diskusijas, mokėti anketas pasiųsti, mokėti jas sudaryti, išklausti mokytojus.“ (Pg 1)

„Esu nusivylus asmeniškai švietimo sistema. Štai prašėm peržiūrėti Pilietinio ugdymo programas, parašėm savo pastabas. Ir kaip bebūtų gaila, vis tiek jos buvo patvirtintos ir priimtos“ (Pg 6).

Baiminamasi, kad nepaisant mokytojų prieštaravimų, programos pakeičiamos „*tyliai, kaip pogrindžio būdu*“ (Pg. 1). Tyla ir įslaptinimas, pasak vienos mokytojų, lydi ir programų rengimo etapą:

„jei mes remiamės kažkurių užsienio šalių pavyzdžiu, labai būtų malonu, kad būtų įvardijama. <...> Vis tiek kažką imame, bet diskutuoti atviru tekstu negalime, nes yra kažkas slapta, yra kažkuo pasiremta, bet niekas nesako. Ir kai išlenda tokie dalykai, labai nemalonu. Atsiranda kažkokie terminai, paskui pasižiūri užsienio programas, taip iš ten. Bet kodėl tos informacijos nėra?“ (Pg 1).

Mokytojai ypač pasigenda įtikinamų paaiškinimų, išsamių tarpdisciplininių tyrimų, kam programų kaita apskritai reikalinga:

„Manau, kad jeigu keisti, tai reikia įvardinti, kas yra negerai pirmiausia“ (Pg7);

„Aš sutikčiau, su tuo, kai taip, kaip dabar yra. Jeigu tai būtų profesionaliai paskaičiuota, jeigu būtų pagrįsta moksliniu pagrindu, tai tada rimtai žiūrėtumėm. Iš tikrųjų tai trūksta labiausiai tai to pagrindimo man bent visada. Kur tyrimai, kodėl reikia keisti programas, kas atsitiko? Nepasitvirtino? Kodėl? Kad pradėdam ne nuo to galo“ (Pg1) ir t.t.

Suprantama, kad bet kokia kaita iššaukia didesnę ar mažesnę konfliktą, nes mokytojai yra priversti keisti savo mąstyseną ir veikseną, griauti nusistovėjusią tvarką, keisti mokymo stilių ir t.t.:

„Tik prie vieno prisitaikai, pradedi dirbti, susidarai programas.. mokytojas irgi pirmiausia išmoksta dirbti“ (Pg7);

„Neseniai tas programos taisė, pertvarkė keli metai atgal. Praeina du metai, kai mokytojas atranda būdą, sistemą ir įeina į vėžes ir žino kaip jam dirbti. Staiga jam vėl metama kažkokia programa“ (Pg6).

Mokytojai yra susirūpinę, kad pernelyg dažna, jų nuomone, nemotyvuota programų kaita gali smarkiai pakenkti moksleiviams, apsunkinti mokymosi procesą, pabloginti jų egzaminų rezultatus :

„Neužaugo net ta karta, kuri pagal tas programas dirbo. Vienus augini augini, o paskui jiems net egzaminas pasikeičia“ (Pg7);

„<...>Ir rašoma, kad pagal naująją programą, kuri bus priimta, vaikai jau 2012 metais laikys egzaminą“ (Pg6).

Negaudami aiškių atsakymų į rūpimus klausimus, mokytojai tampa ne tik susirūpinę, nusivylę, bet ir skeptiški, nepatiklūs ar net įtarūs. Jie bando išsiaiškinti, kam programų kaita yra reikalinga ir kas iš to gaus naudos. Kai kurių mokytojų nuomone, kaita naudinga nebent leidykloms, kurios *„čia dirba pilnu pajėgumu“ (Pg2)*, kadangi pasikeitus programoms, reikės ir naujų vadovėlių:

„ Yra pastumdymas kursuose. Ir vėl reiškia vadovėliai, vėl nauji vadovėliai, nors ką tik pasirodė. Mes gi ne milijonierių valstybė, kad tiek galėtume leisti sau vadovėlių“ (Pg7).

„Kaita dėl kaitos“, „kaitos imitavimas“ taip pat reikalinga ir programoms rengiančioms institucijoms:

„Man naujosios programos primena perrašymą, perrašymą kažko tai, neaišku vardan ko tai. Tik kad parašyta būtų naujai <...> Man tai toks jausmas susidarė, kad čia parodyti, kad mes kažką keičiam, kažką darom. Tai perrašom tuos pačius dalykus“ (Pg 6).

Natūralu, kad aktyviai diskutuojant kaitą, pagrindinis mokytojų dėmesys buvo sutelktas į **2007 m. Bendrųjų programų projekto** aptarimą. Jaunesnės mokytojos projekto tekstą buvo *„tik matę“*, labiau patyrusios - susipažinę detaliau, tačiau jo dar nelaikė *„savu“*. Išsamiausiai su projektu buvo susipažinę mokytojos ekspertės, dalyvavusios projekto pristatymui skirtuose renginiuose, aktyviai besidominčios pačios bei su juo supažindinančios kitus mokytojus.

Diskusijoje dalyvavusių respondentų pasisakymus apie 2007 m. Bendrųjų programų projekto **privalumus ir trūkumus** sugrupuoti ir sujungti į visumą nėra lengva, nes mokytojų nuomonės šiuo klausimu buvo labai įvairios ir prieštaringos. Vienų mokytojų nuomone, naujoji programa įspraudžia į rėmus, kitų – išlaisvina. Vieni mokytojai tvirtino, kad vertybinių nuostatų ir tikslų išryškėjimas itin svarbus ir sveikintinas dalykas (*„Man labai smagu, kad nuostatos įtrauktos. Koks yra galutinis tikslas? Juk galutinis tikslas ne žinios, o žmogaus elgsena, nuostata. Vadinasi, tas ugdomasis tikslas – kaip iš žmogaus, neišvaryti žmogaus“ (Pg 5)*), kiti į tai žiūrėjo gana skeptiškai (*Gal aš čia šito „talmudo“ dar ir nespėjau tai perskaityt įdėmiai.<...> Bet man atrodo, kad čia tie tikslai ir uždaviniai yra tam tikras „lialiakinimas““ (Pg7)*). Net dviejų vienodos patirties ir kvalifikacijos mokytojų nuomonės gali kardinaliai skirtis. Pvz., viena lietuvių kalbos mokytoja ekspertė ypač susirūpinusi nusigręžimu nuo lituanistinio turinio:

„Aš suprantu tas tendencijas, bet manau, kad tie visi dalykai gali būti ugdomi ir neatsisakant turinio, man taip atrodo. Visais laikais, mes baigėm senąsias mokyklas ir niekas tų gebėjimų specialiai neugdė, bet tuos gebėjimus mes įgijom mokydami turinio, nes ir metodai, ir visi kiti dalykai... Ar programa tikrai turi pereiti prie tų akcentų, kol kas aš abejoju. Nes nežinau ar tikrai bus geriau. Ką mes dabar matėm, matėm tik prastėjimą mokymosi. Prastėjo turinys ir

prastėjo mokymosi kokybė. O dabar kas bus... Jeigu mes, sakykim, akcentuosim gebėjimų ugdymą ir turinio sritį silpninsim, tai gal nebeliks nei turinio, nei gebėjimų? At taip gali būt, nežinau kol kas, taip stovi su klaustuku, nežinau tikrai, negaliu pasakyti“ (Pg 1).

Kitos lietuvių kalbos mokytojos ekspertės nuomone, pernelyg didelis turinio akcentavimas yra ydingas senosios kartos mokytojų įprotis, klaidingas *Bendrujų programų* interpretavimas:

„Nemoka [programų] skaityt, nemoka. Nemoka ir tai ne mokytojų kaltė. Mes nebuvom pripratę. Mes buvom dresiruojami visą gyvenimą temas, teminius. .. Tema svarbiausia. O dabar gebėjimas svarbiausia, kompetencija svarbiausia yra“ (Pg 5).

Gebėjimų, o ne turinio akcentavimas, ekspertės teigimu, yra esminis žingsnis nuo programų „akademiškumo“, link „pedagogiškumo“:

„Aš sakau, man geryn ta prasme, kad jos tikrai pedagogiškos. Ne akademiškos, kur temą reik, temą, temą, temą... Nu ir kas iš to, kad vaikas žino, kad Donelaitis gimė tai metais, kas iš to. Jeigu jis nesugeba įžvelgt šios dienos. Gyvenime yra Donelaičio vertybių, ar nėra? O šitos programos kaip tik šitai akcentuoja“ (Pg 5).

Dauguma diskusijoje dalyvavusių pagrindinių mokyklų mokytojų, vertindami prieš tai buvusias programų turinį, jį laikė optimaliu, tad ir naujųjų programų supaprastinamas, temų apribojimas, dalies jų buvo suprantamas kaip „prastinimas“. Šių mokytojų nuomone, taikant naujas programas gali dar labiau užaštrėti gabių vaikų problema:

„Vis tiek pasakysiu vieną labai svarbų dalyką. Dabar einama programos supaprastinamo linkme, nes mūsų vaikam atseit per sunku mokytis, galima sutikt su tuo, bet ne visiems. <...> O vaikų galvos stiprios. Tai kodėl tie, kurie gabūs negali daugiau gauti?“ (Pg1);

„Dabar naujosiose civilizacijose rašoma, kad vaikus reikia mokyt tik pasirinktinai vieną civilizaciją. Kodėl mes įstatome mokytoją ir klasę į tam tikrus rėmus. Aišku, mokytojas turi matyti ir suvokti, kad vaiko negalima perkrauti, bet jei matai kad vaikas ir gali ir nori, tai kam jį reikia sprauti. <...> Yra labai gabių vaikų, tik nereikia jų stabdyti“ (g 6).

Mokytojai teigiamai įvertino tai, kad buvo atsisakyta išsilavinimo standartų. Vis tiek, pasak jų, standartai buvo neaiškiai apibrėžti, neparemti jokiais konkrečiais tyrimais. Įvertintas ir patogumo, kai mokytojai „nereikia žiūrėtis, nereikia ieškoti per du dokumentus“ (Pg 6) kriterijus.

Pagrindinių mokyklų mokytojus ypač trikdė grafos „Ugdymo gairės“ *Bendrosiose programose* atsiradimas. Jis buvo įvardijamas tiesiog kaip nereikalingas „balastas“ (Pg 1), mokytojų „įsprendimas į rėmus“, (Pg 6, Pg 7), kai aiškiai nurodoma „ką mokytojas daro, kai šalutinius sakinius nagrinėja“ (Pg 1) ir neatsižvelgiama nei į mokytojo, nei į klasės, nei į atskiro vaiko poreikius bei gebėjimus. Kaip pabrėžė viena mokytojų, „programa – valstybinis dokumentas, o dokumente patarimų neturėtų būti<...>, jei žmogus protingas, tai neturėtų būti tos skilties“ (Pg5). Tačiau, kad **metodiniai patarimai** taip pat ir **vertinimo normos** būtų išleisti atskirais leidiniais šalia programų, pasisakė visi diskusijos dalyviai. Ypač tai aktualu jaunesniems mokytojams (Pg 3, Pg 4). Mokytojai taip pat pageidavo ir mažesnės apimties bei formato programų aprašų:

„Galbūt vertėtų išleisti tokiom populiariom brošiūrėlėm, kaip dabar daug kas yra Europos Sąjungoje leidžiama. Mažesnės apimties galbūt, priimtinesne kalba, kad būtų vos ne kiekvienam metodiniam būreliui, ar kiekvienam mokytojui, aš neįsivaizduoju kaip čia“ (Pg 2)

„Gera, kad priminėt. Anksčiau visos kai ateidavom dirbti, gaudavom savo dalyko knygytes. Ir jos iš tikrųjų būdavo naudingos. <...> Nesakau, kad nereikia bendrųjų nuostatų, kiekvienam mokytojui gali būti ir bendrosios nuostatos, ir mes gauname kaip savo“ (Pg 1).

Net ir tie mokytojai, kurie neturėjo jokių esminių priekaištų esamoms programoms, pažymėjo, kad visose jų „per daug žodžių“ ir jų tolygiai daugėja, o kai programos „taip išaugo, išpampo, pasidarė tokios didelės, darosi jau ir pavojinga. <...> Išslysta esmė tokiuose burbuluose“ (Pg 1).

Mokytojos ekspertės nuomone, tai ypač apsunkina jaunų, nepatyrusių mokytojų darbą. Diskusijos analizė parodė, kad darbo patirtį turinčios mokytojos gerai žino ir geba išvelgti esmę ne tik tose programose su kuriomis dirba dabar, bet ir lyginti jas su prieš tai buvusiomis programomis, išskirti svarbiausius programų raidos etapus ir t.t. Tačiau iš vėžių kai kurias mokytojas išmušė paprastas klausimas - „**Pagal kurias programas yra dirbama dabar?**“ Pirmus metus dirbanti mokytoja atsakė, kad dirba su tomis programomis, pagal kurias dirbti liepė mokyklos administracija:

„Kadangi man buvo paduota, tai aš dirbu tiesiog su tuo, kas man buvo paduota. Tai net negaliu pasakyti su kuom...“ (Pg4),

O patyrusios mokytojos nuomone, per 20 mokytojavimo metų įgyta patirtį, į visas programas leidžia pažvelgti „kūrybiškai“:

„Aš labai nesureikšminu metų. <...> Gal su tom 2004 metų, nu paskutinėm...“ (Pg2).

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas ugdymo proceso planavimui, organizavimui, vertinimui. Diskusijos metu išryškėjo, kad būtent mokytojų patirtis atskirais atvejais gali būti kliuvinys į programas žvelgti pozityviai ir jomis nuolat naudotis planuojant, organizuojant ir vertinant ugdymo procesą:

„Nebūtų patirties, tai tu kitaip šnekėtum, bet kai tu 15 metų sėdi mokykloje, tai tu jau žinai, kur kas yra, atmintinai“ (Pg6);

„Vis tiek žvelgiam kūrybiškai iš tiesų, ką jau čia slėpti. Žvelgiam kūrybiškai. Nuodėmę darom“ (Pg2)

Iš mokytojų pasisakymų matyti, kad pirmas (kai kurioms ir vienintelis) programų naudojimo žingsnis – **teminių planų** rašymas mokslo metų pradžioje.

„Pasižiūriu į programas tiksliai planuodama, sakau atvirai. <...> Toliau jau jos kaip koks balastas koks – yra ir yra, jeigu labai reikia, tai prieisi ir pasižiūrėsi. Bet gal ir iš tiesų, čia ne Biblija, ne Šv. Raštas...“¹ <...> Taigi į programas tiksliai planuojant, pradžioje mokslo metų susiplanuoji, turi ir toliau jau... Reti būdavo metai, kai kažkada apie Kalėdas dar pasižiūrėdavai. <...> Ne [nežiūriu], nei į standartą, nei organizuojant. Žodžiu, tik planuojant mokslo metų pradžioje, kad tilpti į tas dienas mokslo, kad būtų užpildyti žurnalai. O vertinant jau nebežiūrim, ne.“ (Pg 2).

Patyrusiems mokytojams teminių planų rašymas nesukelia jokių sunkumų („Tikrai labai nesikankinu rašydama iš naujo - yra tik koreguojami ankstesni planai, tobulinami ir tai sunkumų

¹ Įdomu pastebėti, kad mokytojos diskusijos pradžioje Bendrąsias programas įvardiję kaip „Mokytojo Bibliją“, ar sutikę su tokiu kolegijų pasakymu, kalbėdamos apie konkretų programų naudojimą dažnai pabrėždavo, kad „čia ne Biblija, ne Šv. Raštas“, kuriuo reikia remtis kiekviename žingsnyje (Pg 1; Pg2).

nesukelia“ (Pg2)), tuo tarpu jauniems mokytojams tenka gerokai paplušėti, arba kreiptis pagalbos į vyresnius kolegas (Pg1). Mokytojos ekspertės nuomone, jei dar studijuojant universitete

„iš esmės suprantami [programos] principai pagrindiniai, suvokiamas turinys, suvokiamos kažkokios pagrindinės tendencijos“ tai „ką čia pasidėjus, kaip Šv. Raštu remtis. <...> Žodžiu, tas programas žiūri tik tokie smalsučiai, kurie užsiima tuo domėjimusi. Mokyklų yra viskas paprasčiau, užtenka planų, tu sutvarkai tas savo pamokas ir paskui dirbi, kam gi į jas žiūrėti“ (Pg 1).

Pagrindinių mokyklų mokytojų atsakymai į klausimą, „kaip dažnai BP yra naudojamos ugdymo proceso organizavimo etape“ pasiskirsto bemaž po lygiai: du respondentai remiasi *gana dažnai*, nes rėmimasis programa leidžia reflektuoti ugdymo procesą, laikytis išsikeltų tikslų, kritiškai apmąstyti plano ir praktikos dermę (Pg6; Pg7); kiti tai daro *retai* (Pg 3; Pg 4) arba *beveik niekada* (Pg 1; Pg 2).

Mažesnę darbo stažą turintys mokytojai organizuodami ugdymo procesą kur kas dažniau remiasi **vadovėliais**, o ne Bendrosiomis programomis:

„Aš pagrįdė remiuosi vadovėliu. Tikrai 10-okams ne, nes 10-okams kai ruošiesi egzaminui, tai visiškai ne, kažkokios literatūros ieškaisi<...>Tiesiog, kai aš ir patirties apskritai neturiu, tai šiuo metu dar ir pati nesusigaudžius gerai savo darbe. Tai man vadovėlis šiuo metu yra labai gerai ir jeigu nebūtų vadovėlio, tai...(Pg 4).

Tikybą dėstanti mokytoja, apgailestaudama, kad jos dėstomam dalykui labai trūksta vadovėlių, kurie galėtų būti kasdienė ugdymo proceso organizavimo atrama, paranki priemonė pradedančiajam mokytojui ir mokiniui. Kiti diskusijoje dalyvavę mokytojai iš esmės buvo patenkinti turimais savo dalyko vadovėliais, jų derme su Bendrosiomis programomis. Tik rusų mokykloje valstybinę lietuvių kalbą dėstanti mokytoja pastebėjo, kad jų vadovėliai ir programa nederą tarpusavyje, o vadovavimasis vien programa ir vadovėliu neleis vaikams pasiruošti žinių patikrinimams“

„Nu vadovėlis katastrofiškai atsilieka nuo programos. <...> Ir pagrindinėje paėmus valstybinės kalbos dėstymą rusakalbėse mokyklose atsilieka iš tiesų vadovėliai. <...>. Reikalavimas paruošti pasiekimų patikrinimui 10 klasėj irgi kartais taip toks. Jeigu viską darniai darysi čia pagal programą ir tikrai vadovėliais remsiesi, tai iš tiesų neparuoši – jis ten paprasčiausiai nepakalbės, neparašys to rašinio 200 žodžių. Nebus iš ko, jei jis tikrai vadovėliais remsis tais, kurie duoti. Ir tokio vadovėlio pradedant jau nuo 6 kl. kaip ir nėra....“ (Pg2).

Visi tyrime dalyvavę mokytojai pamokose naudoja ne tik vadovėlius, bet ir pačių surinktą ir paruoštą papildomą medžiagą. Kūrybiškam mokytojui medžiagos paieškos dažniausiai nekelia didelių problemų, tačiau mokytojai norėtų bent retkarčiais susilaukti pagalbos:

„Bet medžiagos rengimo prasme, to savarankiško rengimo, tai tikrai būna dienų lyg tyčia, kai išsisemi ir norėtusi kažko tokio, kad būtų kur pasiimti, pasižiūrėti, pasiruošti ir pateikti. Galbūt ne tik programų rengime, kad būtų tokios kaitos, o medžiagos rengimo“ (Pg 2);

„Tik tiek, kad kartais nėra medžiagos. Pagal programą reikia. Ir laiko nėra ieškojimui temos. Tema duota, o kokia kryptim pakreipt. Aišku, mums, tikybos mokytojams, laisvė yra, kaip mes patys norim pakreipt. Bet kartais pritrūksta idėjos“ (Pg 3)

„Mokytojui pagalbos nedaug yra.<...>Tinkamos literatūros paieška, jos spausdinimas, jos į skaidres įtraukimas, jos į metodinę medžiagą įtraukimas... Tai, ką turėtų institutai padaryt, ištisi institutai“ (Pg 5);

Retai mokytojai Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais remiasi ir **vertindami moksleivių pasiekimus**. Vienos respondenčių požiūris į išsilavinimo standartus buvo itin kritiškas - „Bet kiek jis [standartas] siejasi su pažymiu? Vis tiek tai jau yra pažymio dalykas. Negi ten parašyta taip jau neklystamai, taip ypatingai. <...> Yra patirtis, darbo patirtis, yra nuovoka ir vaikai vertinami“ (Pg 1). Be to, mokytojos nuomone, šiuolaikinis vertinimas turėtų būti *individualus, idiografinis*, kai besimokančiojo individualūs pasiekimai yra lyginami su ankstesniais tam, kad būtų nustatyta padaryta pažanga.

Administracijos pagalba įgyvendinant Bendrąsias programas. Diskusijos duomenų analizė parodė, kad mokyklos administracijos rūpinimasis BP ir išsilavinimo standartų įgyvendinimu ir institucionalizacija priklauso nuo mokyklos organizacinės kultūros, vadovų administracinių gebėjimų ar net asmeninių savybių. Daugiausiai ne tik mokyklos administracijos, bet ir kitų švietimo veiklą kuruojančių įstaigų dėmesio reikia mokytojus supažindinant su naujomis programomis. Mokytojos ekspertės, supažindinančios kitus mokytojus su 2007 m. Bendrųjų programų projektu, norint užtikrinti, kad mokytojai tinkamai suprastų naująsias programas, konsultacijoms reikėtų skirti daugiau laiko ir pastangų:

„Mokytojams per mažai skiriama laiko naujom programom mokyt mokytojus. Tai turėtų būti, arba galėtų būti, per pavasario atostogas, arba per vasaros, na per vasaros gal negalima, per žiemos atostogas. Šitas mokymas mokytojų po pamokų, tai šitas labai kenkia. Turėtų būti daugiau valandų skiriama. Žinoma, konsultantas gali turėti tų valandų, bet ar privažinės mokytojai į šitą mokymąsi. Tai ta organizacine prasme. Aš ir esu siūliusi vienam tokiam straipsnyje, kad turi būti savivaldybių švietimo skyriuose tokie konsultantai, kad jie turėtų minimum pamokų, bet jie galėtų važiuoti konsultuoti Vilniuje, išsiaiškinti ten absoliučiai viską ir paskui atvažiuot, be jokio nuostolio ugdymo procesui, galėtų vesti čia seminarus, mokyt savo regiono, rajono mokytojus. Rengti laiko trūksta. Ir tą laiką surija bloga organizacija. Šito projekto bloga organizacija. <...> Bet mokytojas, tas kuris dirba mokykloje pilnu krūviu ir jam būti konsultantu yra blogai ir jam kaip konsultantui, ir jam kaip mokytojui. Tarkim, galėtų pasitelkti didelę patirtį turinčius, bet nenukavėjusius mokytojus, kurie sugeba dar suvokti ir nesipriešinti naujovėm. Jie galėtų turėti mažiau pamokų, bet dirbti konsultantais. Bet tai irgi organizaciniai dalykai“ (Pg 5)

Diskusijoje dalyvavusios jaunos mokytojos teigė norinčios sulaukti daugiau administracijos dėmesio ne tik supažindinant su Bendrosiomis programomis, bet ir konsultacijų, kaip jas tinkamai realizuoti:

„Bent jau man atrodo, kad nerūpi. Bent jau jie to neparodo. Ir kai aš atėjau nauja mokytoja, tai visiškai buvau įmesta į balą, jokių programų niekas nepadavė, aš asmeniškai pati susiradau internete. Nežinau kaip kitose mokyklose. Galbūt, kad čia kaimo mokykla.... nežinau... bet absoliučiai... labai į tai atkreipiau dėmesį.... Niekas neklausia, kaip tau pamokose, niekas neatėjo patikrinti, kaip aš vedu tas pamokas. Nežinau... gal ir rūpi, bet man tai bent toks įspūdis, kad nesirūpina niekas. Bet tai yra baisu, kaip sunku naujam mokytojui ateiti, ir tu nežinai, ar gerai“ (Pg4);

„Įmeta [naujai atėjusį mokytoją] iš tikro. Kaip sako, skęstančiųjų gelbėjimas pačių skęstančių reikalas“ (Pg 1).

Kitose mokyklose naujai atėjusiam kolegai integruotis padeda ne tik administracija, bet ir visas mokyklos kolektyvas:

„Mokykla, tai nėra kažkokia atskira dalis. Mokykla tai yra bendruomenė. Ir aišku, kad kiekvienas naujai ateinantis narys, jis kažkaip turi integruotis. <...> Mes kalbamės. Su Erika dirbu tik dvi savaites, bet atrodo, kad pažįstamos seniai. Nes mes kalbamės“ (Pg 6).

Akivaizdu, kad mokytojai BP įgyvendinimo problemas yra dažniau linkę aptarti metodiniuose būreliuose arba neformaliuose pokalbiuose su kolegomis (dažniausiai dėstančiais tą patį dalyką), o ne su mokyklos administracija. Mokyklos administracijos vaidmuo dažnai apsiriboja susitikimu mokslo metų pradžioje tvirtinant mokymo planus (*„Šiaip tai aš pasakysiu, kad su programom tas vienintelis tiltas yra tie kalendoriniai teminiai planai, todėl, kad jie rugsėjo 10 kokią dieną yra tvirtinami mokyklos pavaduotojo arba direktoriaus“ (Pg 1)*) ar formalia kontrole, daugiau sekant, kad viskas būtų tinkamai surašyta ir paraižiu įgyvendinta, neatsižvelgiant nei į klases, kurioje realizuojamas programų turinys, ypatumus ir problemas, nei į organizacinius sunkumus (prie sunkumų, trukdančių įgyvendinti BP, priskiriamos šventinės ir egzaminų dienos, nes tuo metu nevykstančios pamokos sujaukia visų mokytojų darbą

Daugumos mokyklų administracija stengiasi užtikrinti sklandų mokytojų darbą, pertvarko tvarkaraščius, skiria papildomų valandų ir t.t., tačiau kartais šie rūpesčiai perkeliama ant mokytojo pečių:

„Prieš tai, kur dirbau mokykloje, tai direktorius tik rekdavo, kodėl neišėitos valandos, net pasiaiškinimus liepdavo rašyti. O kad kai tik mano pamoka, tai mokiniams į mokyklą nereikia, ne jo rūpestis“ (Pg 6).

Pateikdami **siūlymus kaip būtų galima tobulinti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimą** ugdymo procese, mokytojai ypač išskyrė tarpdalykinę integraciją. Vienų mokytojų teigimu, esamos programos pakankamai gerai numato ir skatina integraciją, tačiau realizuoti trukdo esama mokyklos organizacinė tvarka (struktūra):

„Tai va čia ir yra bėda. Aš nežinau, kaip čia rasti šitą dalyką. Gerai, mes tarkim suplanuosim integraciją kokiam nors dalykui suformuoti iš 4. Bet kaip pamokų tvarką, kaip sudaryt tvarkaraštį? Ir kaip apmokėt tada? Juk, tarkim, istorija Antikai skiria ten 5 valandas, lituanistai 5, tai jau 10, ar ne, dailė irgi skiria, tarkim, 5, jau 15, nu, muzikos, tarkim, 1 valandėlė. 16 valandų Antikai. O dabar kaip darom? Jau susidaro ne 16, o kokios 46. Čia daug greičiau išeitų, bet reikia, kad užmokėtų daug brangiau už tą pamoką. Ir tas pats išeitų, nereikia pinigų naujų, reikia tik šituos pinigus protingai paskirstyti. Visur yra absurdas su organizacija“ (Pg 5).

Kitų mokytojų nuomone, taikant integraciją be organizacinių nesklandumų, dar iškyla ir programų suderinamumo problemų:

„O integruoti dabar yra sunku. Mokytojas sako, gerai, aš su tavim integruosiu, bet palauk, aš pagal programą turiu išeit tą ir aną. O kada aš tai padarysiu... Ir vėl gi čia užbrėžiama tam tikra riba“ (Pg 6)

„Integracija, labai graži idėja, labai gera idėja. Ir vaikai labai labai linkę. Bet darbo ir tų visokių pašalinių trukdžių yra labai daug, kad galėtum tai padaryt. Ir ypatingai programų neatitikimas“ (Pg7).

2.3. Vidurinio ugdymo (11- 12 klasių) mokytojų diskusijos fokus grupėje analizė

Bendrujų programų samprata. Mokytojai, atsakydami į pirmą diskusijų klausimą „Kokias mintis, asociacijas kelia žodžiai *Bendrosios programos*?“, buvo itin lakoniški ir dalykiški – „*Bendrosios programos yra būtinas ir privalomas dokumentas, kuriuo vadovaudamiesi mokytojai vykdo valstybės užsakymą*“. Dokumentas, jų nuomone, negali kelti jokių pozityvių emocijų, nes jo privalomumas siejasi su tam tikra prievarta:

„<..>tai dokumentas gana storas, ilgas, gana nuobodus, neišvengiamas. Na, tai ypatingos simpatijos nejaučiu. Kažkas depresuojančio“ (Vd5).

Tik etikos mokytoja (Vd 2) pažymėjo, kad tiek pati *Bendrujų programų* sąvoka, tiek diskusijos jų tema kelia pakankamai teigiamas emocijas, kadangi leidžia reflektuoti savo darbą, išsiaiškinti rūpimus klausimus ir t.t. Būtent tai, kad ji gali koncentruotis į ugdymo proceso planavimo ir organizavimo tobulinimą, o ne pasiekimų vertinimą ir rengimą egzaminams, gali būti viena priežasčių, kodėl ši mokytoja buvo pozityviausiai nusiteikusi *Bendrujų programų* atžvilgiu viso pokalbio metu. Kitų mokytojų požiūris į *Bendrasias programas*, o ypač jų įgyvendinimą konkrečioje ugdymo praktikoje buvo labiau skeptiškas ar net negatyvus.

Skirtingų metų *Bendrujų programų* palyginimas ir vertinimas. Į klausimą, pagal kurias programas dabar dirba, mokytojai atsakydavo trumpai – „*pagal naujausias*“ (Vd 6). Kitaip esą ir būti negali, nes būtent jos „*yra patvirtintos, ir, vadinasi, tu jomis turi vadovautis, tu negali gi vadovautis prieš tai buvusiomis*“ (Vd 3). Tik vienai mokytojai kur kas svarbesnis nei naujumo buvo programų prieinamumo, „įprastumo“ aspektai. Ji, nors ir susipažinusi su šiuo metu galiojančiomis 2002 metų *Bendrosiomis* programomis ir išsilavinimo standartais, yra linkusi remtis knyga, „*kurią turi ant lentynos*“ (Vd 4), t.y. 1994 metų *Bendrosiomis* programomis, kadangi nemato jokių esminių, „*radikalių*“ šių programų skirtumų. Pastebėtina, kad mokytojai, kalbėdami apie programas, nebuvo linkę akcentuoti programų išleidimo metų. Jų nuomone, svarbiau ne kada, o kas ir kaip parašyta.

Pirmiausia, mokytojai pabrėžė programų teksto konkretumo, glaustumo ir aiškumo stoką. Jų nuomone, programos parašytos pernelyg painiai, sąvokos dubliuoja viena kitą, kai kur tiesiog žaidžiama tarptautiniais žodžiais:

„Talmudai tie <...> Ten tas pats per tą patį ir po to susipainioji. <...> Kompetencijos, intencijos – nu, ką reiškia intencijos?“ (Vd 3); „Perskaitai ir pagalvoji, į kokią enciklopediją reikėtų pasižiūrėti, ką tas terminas galėtų reikšti“ (Vd 4).

Konkretumas ir glaustumas - pagrindinis reikalavimas Bendrosiose programose esančiam ugdymo turiniui. Šis teiginys ne kartą buvo pakartotas visos diskusijos metu. 26 metų darbo stažą turinčios mokytojos nuomone nepaisant to, kad „leidžia, leidžia tas programas“, jos tampa vis labiau perkrautomis, dėl to „viskas eina tik sunkyn“ (Vd 6). Šiai matematikos mokytojai programos etalonas - sovietinė programa, kuri dėl dalyko specifikos nebuvo ideologizuota, tačiau turinio atžvilgiu optimali ir nesunkiai realizuojama ugdymo procese.

Lietuvių kalbos mokytojas ekspertas įžvelgė ir teigiamų programų pokyčių. Pavyzdžiui, lygindamas 1997 m. ir 2002 metų Bendrąsias programas pažymėjo, kad „ta ankstesnė buvo nesuvokiamai klaidi“ (Vd 3), nes joje ypač trūko konkretumo. 2002 metų Bendrosios programos, šio mokytojo nuomone, „palyginti, su tuo, kas buvo, <...> didelis žingsnis į priekį“ (Vd 3), nes ugdymo turinys jose yra konkretesnis, išskirti privalomi autoriai ir t.t. Tuo tarpu antroje fokus grupėje dalyvavę labiausiai patyrę pagrindinių mokyklų mokytojai programų atvirumą, liberalumą ir turinio platumą priskyrė prie svarbiausių geros programos bruožų. Išryškėjo ir daugiau pagrindinių ir vidurinių mokyklų mokytojų nuomonių skirtumų. Pagrindinių mokyklų lietuvių kalbos mokytojos galimybę laisvai disponuoti valandomis, skirtomis vienai ar kitai temai, vertino kaip privalumą, tuo tarpu vyresnių klasių lituanistai teigė norintys aiškių nurodymų, „per kiek valandų tai būtų galima išeiti“. Žinoma, šis valandų skaičius turi būti „ne iš dangaus nuleidžiamas“ (Vd 3), o pagrįstas skaičiavimais, paremtas išsamiais moksliniais tyrimais:

Nesant bent apytikslių skaičiavimų, per kiek laiko būtų galima išeiti vieną ar kitą temą, ne tik lituanistams, bet ir kitų dalykų mokytojams programų realizavimas tampa lenktynėmis su laiku. Lenktynėmis, kuriose patiriamas didžiulis stresas ir išankstinis nusivylimas. „Vis tiek žinau, kad nesusėsiu“ (Vd 6), - teigė matematikos mokytoja. Šį jos žinojimą padiktavo ne pesimistiškas mokytojos būdas, o ilgametė darbo mokykloje patirtis:

„Nesuprantu, kodėl dabar nesusėjam. Dabar lieka ištisi skyriai sakykim 11 klasėj jeigu pagal vadovėlį grynai žiūrėt ir tą programą, tai aš, pavyzdžiui, tikimybių 11 klasėj niekada nespėju. Ir kai pakalbi su kitų mokyklų mokytojais, tai lygiai tas pats, ne aš viena čia tokia atsilikėlė“ (Vd 6);

BP naudojimas planavimui ir ugdymo proceso organizavimui. Temų apimties platumas mokytojus verčia rinktis, kurios temos daugiau, kurios mažiau svarbios. Tačiau net ir pasirinkus dažnai neliaka laiko temų įtvirtinimui. Tuomet tiek mokymas, tiek mokymasis tampa paviršutinišku, atmetimo būdu reguliuojamu procesu. Galbūt todėl į klausimą „Kada Bendroji programa labiau padeda – planuojant, organizuojant ar vertinant?“, viena mokytoja, besilaikanti programos ir gana

dažnai ją naudojanti, spontaniškai atsakė: „*Man tai jinai nieko nepadeda*“ (Vd 6). Tačiau netrukus pridūrė, kad programa vis dėlto reikalinga, jei nenorima nuklysti į „saviveiklą“.

Kaip ir kitų fokus grupių diskusijų dalyviai, vyresniųjų klasių mokytojai pabrėžė, kad Bendrosios programos jiems reikalingiausios planuojant ugdymo procesą. Bendrosios programos - „*atrama*“ rengiant metų teminius planus. Tačiau teminių planų rašymui be programų, mokytojų nuomone, reikėtų tokių planų rengimo pavyzdžių, šablonų. Jie praverstų ne tik jauniems, mažesnę patirtį turintiems mokytojams, bet ir „*seniems vilkam*“ (Vd 3). Tiesa, pastariesiems šablonas reikalingas ne todėl, kad patyrę mokytojai nemokėtų rašyti planų, tiesiog jų patirtis rodo, kad jei galioja vienas aiškus šablonas, mokytojams lengviau kontaktuoti su administracija, auditu ir t.t.

Vienas pagrindinių planavimo, remiantis Bendrosiomis programomis, išskirtų trūkumų yra tai, kad mokytojai teminius planus yra priversti pristatyti dar gerai nesusipažinę su mokiniais, taip prieštaraudami pačiose programose esančiam principui, kad „*doriniame ugdyme sudarant teminius planus pirmiausiai reikėtų orientuotis į vaiko individualybę*“ (Vd 2).

Orientuotis į vaiką privalu planuojant ir kitų dalykų ugdymo turinį. „*Mes turim pažinti tuos vaikus, jiems dirbti*“, - teigė lietuvių kalbos mokytoja, pridurdama, kad kasdienėje ugdymo realybėje priversta orientuotis į visiškai kitus dalykus, - „*iš tikrųjų dirbi... nu jau taip yra...*“ (Vd 1). Nebaigtą mintį konkretizuoja kitas lietuvių kalbos mokytojas, teigdamas kad „*lituanistams tai tikrai sunku būtų orientuotis į klasę, nes mums valstybinis egzaminas ir klasė ar ne klasė, jei tik į tai, tai vėl žlugsi*“ (Vd 3), todėl svarbiausia yra temų, reikalingų egzaminams, išdėstymas.

Kai planavimo orientyru tampa vien tema, dalis mokytojų ima skeptiškai vertinti gebėjimų, ugdymo tikslų, uždavinių ir ypač vertybinių nuostatų išskyrimą - jiems suteikiamas tiesiog „*vandenėlio*“ (Vd 5) epitetas. Iš pokalbio aiškėja, kad mokytojai šių punktų nevertino ne tiek dėl savo požiūrio, kad jie ugdymo procese yra nesvarbūs ir nereikalingi, o kaip tik todėl, kad nuolat priversti akcentuoti jų svarbą. Mokytojus ypač vargina nuolatinis šių punktų rašymas į mokymo planus:

„*<...> tikslai, uždaviniai, jie mano galva išvis nereikalingi, nes mokyti pagrindinis tikslas, kodėl aš būtinai turiu užsirašyti, kad aš patriotiškumą ugdysiu. Kaip tarybiniais laikais – „nusisukite nuo bažnyčios, tai čia ateistinis auklėjimas“. Čia absurdo absurdas yra.*“ (Vd 3).

Būtent čia, kaip nelinksmi pajuokavo mokytojai, ir yra didžioji Bendrųjų programų nauda - nuo jų pernelyg nesigilinant ir nemąstant į savo planus galima nukopijuoti ugdymo tikslus, uždavinius, vertybines nuostatas.

Mokytojai pastebėjo, kad organizuojant ugdymo procesą, Bendrųjų programų reikšmė nėra itin didelė. Programos padeda kritiškai apmąstyti ir peržiūrėti ugdymo planus, tačiau šiame etape dažniau remiamasi vadovėliais ir egzaminų programomis. Beveik visi diskusijoje dalyvavę mokytojai buvo patenkinti savo dalyko vadovėliais. Vadovėliai, mokytojų nuomone, gana gerai dera su programa:

„Mes 11-12 klasėj turim filosofinę etiką ir yra pakankamai daug vadovėlių, tikrai ne 1 ir ne 2. <...>Manau, kad su turiniu viskas tvarkoj, turinys atitinka“ (Vd 2);

„Jokių nuokrypių nėra, nes čia nuo seno ministerija reikalauja, ekspertų komisijos reikalauja, kad tik pagal programą ir nieko daugiau. Ir jie taip yra, geriau blogiau, sakykim, bet tik tokie. Tai jeigu aš planuoju laiką, tai aš žiūriu į programą, nes vadovėlyje yra ir pagal tuos juodžiau išspausdintus autorius, ir foninius, kontekstinius tuos. Tai gi man reikia žinoti ir aš einu į programą, o po to aš kai jau noriu to paties turinio detalesnio, tai aš jau žiūriu į vadovėlį, kokios ten ištraukos, kokie ten tekstai, kokie kūriniai“ (Vd 3).

Be to, mokytojas turi galimybę rinktis vieną ar kitą vadovėlį, juos derinti, jų pagrindu kurti savo medžiagą ir t.t. Tiesa, vadovėlių gausa gali trikdyti ir trukdyti. Ši problema ypač aktuali dėstant užsienio kalbas. Tačiau diskusijoje dalyvavusią anglų kalbos mokytoją labiau neramino tai, kad visi jos dalyko vadovėliai yra rengti ne Lietuvoje ir juose trūksta lituanistinio turinio (Vd 5). Labiausiai vadovėliais nepatenkinta buvo valstybinės lietuvių kalbos lenkiškoje mokykloje mokytoja, vadovėliuose pasigendanti aiškos sistemos. Su panašia problema teigė susiduriantys ir pradinių, ir pagrindinių nelietuviškų mokyklų mokytojai.

Visgi kokie vadovėliai bebūtų, geri ar prastesni, 11 – 12 klasėse mokytojai daugiau remiasi ne jais, o egzaminų programomis:

„ Taip, vyresnėse klasėse orientyras yra egzaminai. Tuo labiau, kai aš taisau tuos darbus, tai prisižiūriu, kaip vaikai rašo iš įvairių mokyklų. Įvairių situacijų matai: ir kur daro klaidas, ir kur daro ne taip. Ir tada ruošiesi pamokom, ir dirbi, ir darai pats savo konspektus. Ne, tai kad išmokyti iš vadovėlio, va tas numeris“ (Vd 6).

3 metų stažą turinti lietuvių kalbos mokytoja dalinosi asmenine patirtimi, kaip jai, ką tik Universitetą baigusiai specialistei, atrodė, jog įdomiausia bus dirbti su 11-12 klasėmis, nes „čia Škėma ir visa kita“ (Vd 1). Tačiau jau pirmųjų metų patirtis privertė suprasti, kad būtent vyresnėse klasėse „įdomybėms“ nelieta laiko. Be to, didesnę dalį mokinių domina tik tai, ko tikrai reikės egzaminui. Tad į diskusijos metu užduotą klausimą „I ką labiau remiatės planuodami ir organizuodami ugdymo procesą?“, atsakė itin griežtai – „Dabar tai tiktai į egzaminą“ (Vd 1). Didesnę darbo patirtį turintys mokytojai teigė tai suvokę labai seniai, ir kitokių alternatyvų planuodami ir organizuodami savo darbą net nesvarsto.

Egzaminų leitmotyvas vyravo ir aptariant moksleivių pasiekimų **vertinimą**. Mokytojai teigė, kad vertindami turėtų remtis Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, tačiau ir čia

susiduriantys su programos neapibrėžtumu, „*abstraktybe*“, todėl labiau orientuojasi ne į standartus, o į egzaminų reikalavimus:

„Aš turėčiau dėmesį kreipti į standartą pagal viską, bet jeigu aš žiūrėsiu standartų, tai tada moksleiviai prastai išlaikys“ (Vd 3)

Būtina pažymėti, kad egzaminų temą mokytojai iškeldavo diskutuodami faktiškai visais Bendrųjų programų klausimais. Mokytojai teigė aiškiai suvokiantys, kad Lietuvoje susidariusi tradicija, kai vaikas yra ruošiamas tik egzaminui, o ne tam, kad išmanytų dalyką, būtų kompetentingas, yra ydinga iš principo. Tačiau tai, mokytojų nuomone, ne jų, o visos nesubrendusios visuomenės kaltė:

„Ir čia nieko nepadarysi. <...> Čia yra tiesiog visuomenės liga. O visuomenė reikalauja iš mokytojo. Mes negalim į ją nekreipti dėmesio – žinote, jūs norite, kad vaikas įstotų į aukštąją, o mes nenorime, mes čia dirbsime pagal programą... Tai palauk, čia baigsis tuo... aš dirbsiu pagal programą, išdėstysiu, o jis nueis ir gaus 56. Tai kas tada bus pasakyta?“ (Vd 3).

Mokytojai teigė patiriantys didžiulį stresą, kai vos ne vieninteliu jų darbo kokybės rodikliu tampa itin aukšti moksleivių egzaminai rezultatai („*Premija tik už 100 balų, už 99 – jau ne*“) ir įstojimas į aukštąsias mokyklas. To reikalaujantys ne tiek patys moksleiviai, kiek jų tėvai ir mokyklos administracija.

Aptardami **administracijos pagalbą** įgyvendinant Bendrąsias programas, kai kurie mokytojais pastebėjo, kad dideli visuomenės lūkesčiai ir nepasitenkinimas švietimu mokyklos vadovus kartais verčia elgtis neadekvačiai, pagrindinį dėmesį sutelkiant ne į ugdymo kokybės gerinimą, bet į biurokratinio mechanizmo stiprinimą ir formalumų sutvarkymą. Keldami nepagrįstus ir nepamatuotus reikalavimus mokytojams, pastaruosius taip pat verčia dirbti formaliai:

„Čia reikia pažiūrėt per Lietuvą, kas darosi Lietuvoj: direktorius reikalauja parašyt detalųjį planą visiems metams, kiekvienos pamokos. <...> Kaip galima suplanuoti rugsėjo 1-ąją dieną, tai kas bus gegužės 18-ąją?! Ir su visais tikslais, uždaviniais ir gebėjimais! Tai ką daro mokytojai – vienas nuo kito kopijuoja, taip darbuojasi, kad absurdas“ (Vd 3).

Žinoma, šis pavyzdys nėra apibendrinantis visų Lietuvos mokyklos vadovų darbą. Diskusijos metu išryškėjo, kad ir vidurinėse mokyklose administracijos pagalbą, įgyvendinant Bendrąsias Programas priklauso nuo konkrečios mokyklos organizacijos kultūros, vadavimo stiliaus ir t.t. Tad vieni mokytojai teigė neturintys „*tokios patirties, kad administracija padėtų. <...> Tik toks atmetimas*“ (Vd 4), kiti gi teigė sulaukiantys labai konkrečios administracijos pagalbos ir nuoširdaus rūpinimosi. Ypač pasisekė tiems mokytojams, kurių administracijoje yra tos pačios srities specialistų:

„Dabar man pasisekė, nes mano direktorė pati yra anglų kalbos mokytoja, tai mes kartu kuriame tuos teminius planus ir ji iš savo patirties tikrai labai daug pataria“ (Vd 5);

„Man irgi pasisekė, nes vienas iš administracijos narių dėsto dorinį ugdymą ir kai aš atėjau, tai buvo tas žmogus, į kurį galėjau remtis, išmokė rašyti ir planus, ir metodikos, ir daugelio kitų dalykų“ (Vd 5).

Tačiau tolesnėje diskusijoje buvo iškeltas klausimas, „*ar administracija, kurią sudaro keli žmonės, gali būti kompetentinga atsakyti visiems arba padėti visiems mokytojams*“ (Vd 2)? Mokytojų

nuomone, pakanka ir to, kad administracija netrukdo nepagrįstais reikalavimais ir sudaro sąlygas mokytojams patiems spręsti su Bendrųjų programų įgyvendinimu susijusius klausimus seminaruose, metodinėse tarybose ir t.t.

Apibendrinant diskusiją, vertėtų pažymėti, kad nors Bendrųjų programų prieinamumo mokyklose problema nebuvo pastebėta - BP prieinamos tiek internetu, tiek mokyklų bibliotekose, be to, kiekvienas mokytojas turi pasidaręs savo dalyko programų kopijas – mokytojai norėtų, kad Bendrosios programos būtų mažesnės apimties, išleistos brošiūromis, skirtomis konkrečaus dalyko mokytojui. Šalia Bendrųjų programų reikėtų ir specialistų rengtų modifikuotų ir adaptuotų programų, vertinimo normų, teminių planų rašymo pavyzdžių ir t.t. Susidūrę su turinio realizavimo problemomis, nepagrįstais mokinių ir jų tėvų lūkesčiais, mokytojai teigė nenorintys priimti visos atsakomybės dėl sunkiai įvykdomų BP reikalavimų, todėl iš Bendrosiose programose pageidaujantys didesnio konkretumo, aiškumo turinio ir laiko atžvilgiu.

2.4. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimo/naudingumo planuojant ir organizuojant ugdymo procesą problemų analizė

Atlikus kokybinio (visų fokus grupių) tyrimo duomenų apibendrinimą, jų metaanalizę ir tolimesnę duomenų (išskirtų prasminių vienetų) redukciją, išryškėjo, kad visose ugdymo pakopose dirbantys mokytojai susiduria su panašiomis problemomis. Nustatyta, kad fokus grupių diskusijose dalyvavę mokytojai suvokia Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų dokumento svarbą. Jie atvirai diskutavo ir kalbėjo apie problemas, su kuriomis susiduria patys ir jų kolegos mokyklose. Buvo mėginta esmines problemas klasifikuoti. Išskirtos tokios problemų grupės:

1. Problemos, kurios, mokytojų nuomone, kyla iš pačių Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, t.y. susijusios su jų netobulumu;
2. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo problemos.

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad dokumento įgyvendinimo problemų yra daugiausia, todėl lentelėje (žr. 1 lentelę) šalia problemų, kylančių dėl bendrųjų programų teksto ir turinio, išskyrėme problemas, kylančias planuojant, organizuojant ir vertinant ugdymo procesą/pasiekimus pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus.

1 lentelė. Problemų laukai.

BP ir IS problemos	Planavimo problemos	Organizavimo problemos	Vertinimo problemos
Pradinės mokyklos pakopa			
-Horizontali (atskirų dalykų) programų nedermė -Vertikali programų nedermė -Programų nedermė su vadovėliais ir kt.priemonėm -Per didelė programų apimtis -Privalomos temos nevisada įdomios mokiniams	-Sunku pasirinkti tinkamą vadovėlį -Sunku išskirti svarbiausias temas -Laiko stoka, sunku apsispręsti kiek laiko kokiai temai skirti	-Nuoseklumo principo pažeidimas -Temų dubliavimasis (4-5 kl) -Baimė “neišeiti” visų temų -Sunku kompensuoti praleistas (dėl ligos) pamokas -Namų darbų atlikimas (nemoka, nedaro) -nepakankama tėvų pagalba -prasti vadovėliai -neišnaudojamos integracijos galimybės -nebendradarbiaujanti mokyklos kultūra -mažėja mokinių motyvacija -atsižvelgiant į individualius poreikius pritrūksta laiko	-Nėra standartų kiekvieniems metams -Sunku pagal standartus pasirengti individualią/mokyklos vertinimo sistemą
Pagrindinės mokyklos pakopa			
-Per didelė programų apimtis ((išpampo, išslysta esmė) -Nepatinka, kad dažnai keičiasi -Neaišku, kodėl keičiasi -Turinys ne paprastėja, o prastėja	-Planavimą supranta kaip teminių planų rašymą m.m. pradžioje -Dingsta pamokos dėl šventinių dienų ir egzaminų, organizuojamų mokykloje -Mažiau patyrę mokytojai remiasi vadovėliais, o ne standartais	-Kai kuriems dalykams trūksta vadovėlių -Nepalanki ugdymo turinio integracijai mokyklos kultūra ir tvarka (nelankstūs tvarkaraščiai) -Dalykų mokytojai nebendradarbiauja -Nepakankama vadovų pagalba įgyvendinant bendrąsias programas - Mokytojai	-Vertinime daugiau remiamasi patirtimi, o ne standartais - Vertinimas turėtų būti individualus, idiografinis -Retai remiasi bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais

		neįtraukiami į programų svarstymo procesą, todėl jas sunku įgyvendinti	
Vidurinės mokyklos pakopa			
- Būtinai ir privalomas dokumentas, bet depresyvus, - Programų tekstas neaiškus, nekonkretus - Programų turinys perkrautas, painus - Pernelyg daug dėmesio skiriama tikslams, gebėjimams, vertybinėms nuostatomis, per mažai - temoms - Programų kaitoje pokyčiai nėra esminiai, galima dirbti su senomis programomis, vis tik naujos programos – geresnės - Nėra adaptuotų programų	- Planavimą supranta kaip teminių planų rašymą - Patogus tikslų ir vertybinių nuostatų bei gebėjimų nurašymas nuo bendrųjų programų - Dingsta pamokos dėl šventinių dienų ir egzaminų, organizuojamų mokykloje - Bendrosiose programose būtina tiksliai nurodyti laiką kiekvienai temai - Teminis planavimas pagal bendrąsias programas skirtas kontaktuoti su administracija, auditu - Teminis planavimas nepasiteisina, nes tame procese neatsižvelgiama į klasės specifiką	- realiai dirbama ne pagal programas, o pagal vadovėlius ir egzaminų reikalavimus - Orientuojamasi į egzaminus, o ne bendrąsias programas, vadovėliai tik padeda - Ne visi vadovėliai dera su programomis, gerai kad yra jų pasirinkimas - Trūksta laiko, todėl dalis temų praleidžiama arba mokoma paviršutiniškai - Nepakankama vadovų pagalba įgyvendinant bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus: reikalavimai, tikrinimai, o kur reali pagalba? - Administracija bijo audito, todėl spaudžia mokytojus - Pernelyg didelė našta, prisiimant atsakomybę už mokinių pasiekimus	- moksleivis rengiamas egzaminui, o ne gyvenimui - patys moksleiviai domisi tik tuom, kas bus egzamine, kitų dalyko temų nesimoko - mokytojams rūpi tik egzaminai, o ne išsilavinimo standartai

Iš problemų, išryškintų diskusijų fokus grupėse ir pateiktų lentelėje, paaiškėjo, kad visose ugdymo pakopose dirbančių mokytojų problemos iš dalies sutampa, nors kiekviename konkreti atpažįstamos specifinės problemos ir su jomis susijusios aktualijos.

Pradinės pakopos mokytojų planavimo, organizavimo ir vertinimo problemos labiau būdingos mažą darbo patirtį turintiems mokytojams. Mokytojai *bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus skaito paraižiai, nėra jiems kritiški*, pergyvena dėl temų gausos ir dermės. Jie mažiau

drąsūs dirbti kūrybiškai, savarankiškai, nori konkretesnių, smulkesnių instrukcijų. Akivaizdu, kad šioje pakopoje mokytojams kyla daugiau problemų, mėginant ugdymo procesą individualizuoti, atsižvelgiant į mokinių savybes ir poreikius, o, taip pat, moksleivius motyvuoti. Problema ir tai, kaip, neturint pamatinio standarto, tinkamai įvertinti moksleivių pasiekimus. Mokytojai **optimistiškai** nusiteikia spręsti problemas. Jų sprendžiamas pagrindinis klausimas – “kaip viską, kas privalu pagal dokumentus, suderinti ir užtikrinti?”.

Pagrindinės mokyklos mokytojų pagrindinės problemos slypi tame, kad jie *nesuvokia, kodėl taip dažnai keičiamos bendrosios programos*, kurios jų prilyginamos Konstitucijai ar Šventam raštui, ir kaip jiems persiorientuoti dirbti pagal naujas programas, kai jau įprasta dirbti pagal nusistovėjusias. Pagrindiniais programų įgyvendinimo trukdžiais jie laiko mokyklos kultūrą, netinkamus tvarkaraščius, mažą dėmesį jų problemoms iš administracijos pusės, nepakankamą tėvų dėmesį. Jiems ne itin rūpi išsilavinimo standartai, labiau pasikliauna savo patirtimi bei vadovėliais. Atrodo, kad jiems dabartinėje situacijoje labiausiai rūpi – “tiesiog išgyventi”. Mokytojai **pesimistiškai** žvelgia į problemas, susijusias su bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimu.

Vidurinės mokyklos mokytojų pagrindinės problemos susijusios su *abitūros egzaminais*. Mokytojai labai kritiškai bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų atžvilgiu (jų skaitymas užkrauna papildomą darbą, turinys nekonkretus ir painus), bet suvokia, kad tai būtinas dokumentas. Suvokdami jo reikšmę, mokytojai nenori prisiimti atsakomybės už jo įgyvendinimą. Mokytojams atrodo, kad realiaame ugdymo procese bendrosios programos ir išsilavinimo standartai nedaug ką tereiškia, nes ir mokiniai, ir mokytojai, ir administracija orientuojasi tik į abiturientų egzaminų rezultatus. Mokytojai **skeptiškai** žiūri į programas ir jų įgyvendinimą, bet kūrybiškai ir entuziastingai į ugdymo procesą ir moksleivių pasiekimus, nesusiedami jų su bendrosiomis programomis. Šios pakopos sprendžiama problema – “kaip užtikrinti aukštus moksleivių rezultatus per egzaminus”.

2.5. Išvados

1. Apibendrinant **pradinių klasių mokytojų** fokus grupės diskusiją apie bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, išryškėjo, kad

- Mokytojai supranta bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų svarbą ir šį dokumentą naudoja ugdymo procesui planuoti, organizuoti ir vertinti;
- Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų** ir išsilavinimo standartų turinio, dominuoja problemos, susijusios su programų vertikalio ir horizontalio derinio;

- Tarp **planavimo problemų** išsiskiria nepatyrusiems mokytojams būdingos problemos: vadovėlio pasirinkimo, temų eiliškumo numatymo pagal svarbą ir laiko planavimo problemos;
- Pagrindinės **organizavimo problemos**: negebėjimas integruoti temas, sunkumai individualizuojant turinį, baimės “neišeiti” privalomo turinio;
- Pagrindinė **vertinimo problema** – ta, kad standartai nenustatyti kiekvieniems mokymosi metams.

2. Apibendrinant **pagrindinės ugdymo pakopos** diskusijų grupės pasisakymus apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje išskirtini šie probleminiai laukai:

- Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų** ir išsilavinimo standartų turinio, dominuoja problemos, susijusios su nuolatine jų kaita ir argumentų tai kaitai nebuvimu. Programos jei negerėja, tai ir neblogėja; programos konkretėja, bet sykiu “paprastinamos prastėja”;
- Tarp **planavimo problemų** didžiausios problemos - teminių planų pagal bendrąsias problemas rašymas, nenumatytas tvarkaraščių keitimas;
- Tarp **organizavimo problemų** išsiskiria mokyklos kultūros problema, mokytojų menko bendradarbiavimo tarpusavyje ir su administracija problema. Procesas organizuojamas orientuojantis į vadovėlius ir į patirtį;
- Tarp **vertinimo problemų** akivaizdžiausia vertinimo kriterijų problema. Išsilavinimo standartais nesiremiam, remiamasi asmenine patirtimi.

3. Apibendrinant vidurinės ugdymo pakopos diskusijų grupės pasisakymus apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje, išskirtini šie probleminiai laukai:

- Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio**, dominuoja problemos, susijusios su programų “perkrovimu” ir neatitikimu egzaminų reikalavimams;
- Tarp **planavimo problemų** didžiausia problema yra temų pagal laiką paskirstymas ir beprasmiškas ir formalus tikslų, gebėjimų bei vertybinių nuostatų teminiuose planuose rašymas;

-Tarp **organizavimo problemų** išsiskiria nepakantumo kontroliuojančiai administracijai problema ir laiko, skirto ugdymo procesui, problema;

- Tarp **vertinimo problemų** akivaizdžiausia pasirengimo mokinių egzaminams problema; Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais nesiremiama, remiamasi tik egzaminų užduotimis.

3. Veiksniai, turintys įtakos Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimui: anketinis mokytojų tyrimas

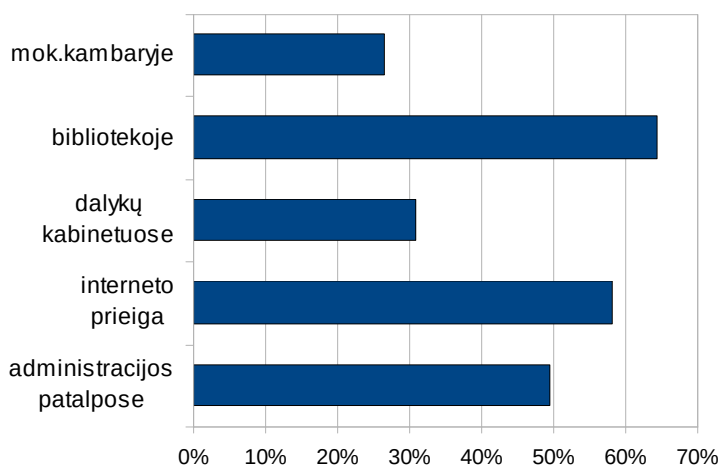
Remiantis tyrimo metodologija ir fokus grupių analizės rezultatais, padėjusiais nustatyti problemines sritis, anketine mokytojų apklausa buvo siekiama patikrinti tyrimo hipotezes ir ištirti veiksnius, kurie gali turėti įtakos Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimui planuojant ir organizuojant ugdymo procesą mokykloje, t.y. programų prieinamumas, suprantamumas, sąlygos, priemonės joms įgyvendinti (apimtys, laikas, darba su kitomis ugdymo priemonėmis).

3.1. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų prieinamumas, paskirtis ir supratimas

BP ir IS prieinamumas. Savaime suprantama, kad į klausimus apie tai, kiek Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai yra suprantami, mokytojai gali atsakyti tik tuo atveju, jei programos prieinamos ir skaitomos.

Tyrimas parodė, kad mokytojai turi įvairias galimybes susipažinti su programomis. Jas galima rasti mokytojų kambaryje, bibliotekoje, dalykų kabinetuose, administracijos patalpose, jos taip pat pasiekiamos internetu.

Jūsų mokykloje Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus galima rasti:

2 pav. Mokytojai apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų prieinamumą.

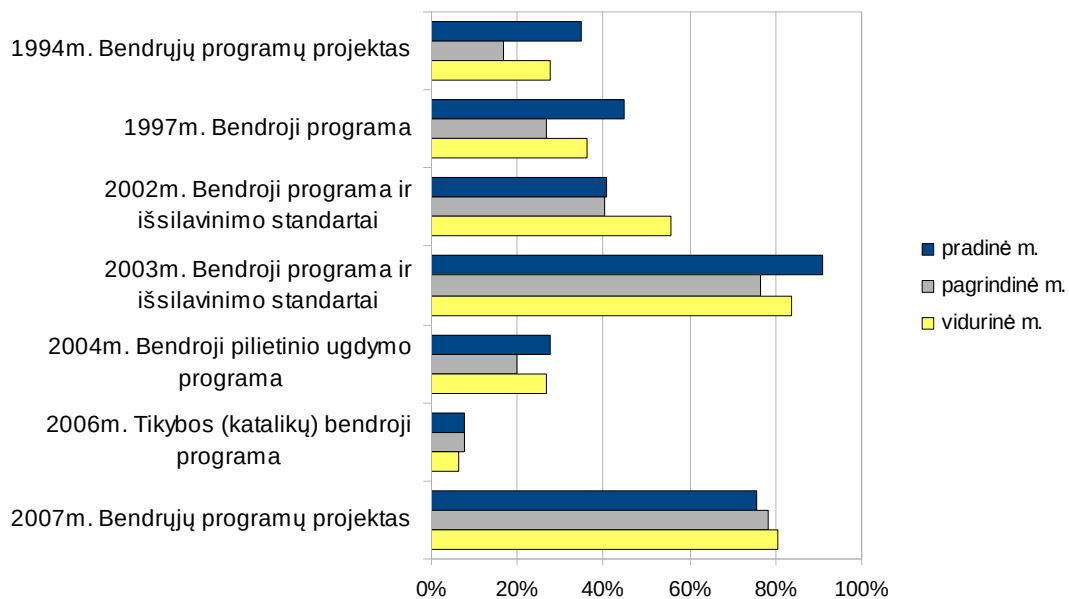
Daugiausiai mokytojų nurodė, kad jos randamos bibliotekose bei prieinamos internetu. Ketvirtadalis mokytojų nurodė, kad programos randamos mokytojų kambaryje.

Akivaizdu, kad jei biblioteka nėra patogi vieta asmeniškai naudotis, tai mokytojų kambarys yra ta vieta, kur visų dalykų mokytojai susitinka, todėl būtų labai naudinga būtent šioje vietoje turėti visų dalykų Bendrąsias programas. Tai leistų skirtingų dalykų mokytojams jas dažniau diskutuoti, derinti temas, aptarti integravimo problemas.

Programų žinojimas. Neaiškumų atsirado paklausus mokytojų, kokias programas jie žino ir kokiomis naudojasi. Kai kurie mokytojai anketoje žymėjo bet kurių metų programas, nes, matyt, jų nežino. Tai rodo koncentrą, kuriuose jie dirba, neatitiktį pažymėtoms programoms.

Daugiausiai susipažinusių yra su 2002 ir 2003 metų programomis, tačiau nemažai mokytojų susipažinę ir su 1994, 1997 bei 2007 metų Bendrosiomis programomis. O dalis susipažinę ir su 2004 metų pilietinio ugdymo programa bei 2006 metų katalikų tikėjimo programa. Be to, arti 80 proc. mokytojų žino dar nepatvirtintas 2007 metais atnaujintas programas.

Jūs esate susipažinę su: (galimi keli atsakymai)

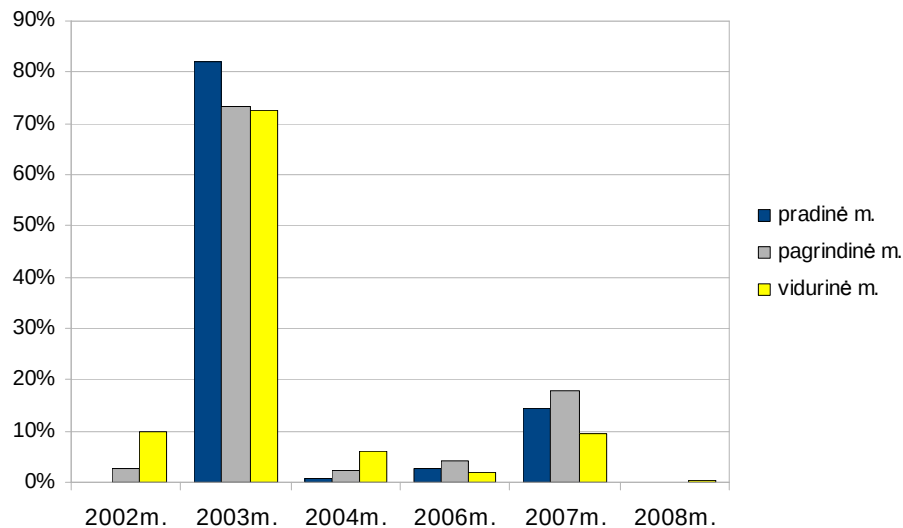

3 pav. Mokytojų susipažinimas su Bendrosiomis programomis.

Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokytojai yra susipažinę ne tik su juos liečiančiais dokumentais, bet aktyviai siekia pažinti platesnį kontekstą, susipažinti su kitų dalykų ar pakopų programomis, atnaujinimo procese esančiais dokumentais. Pvz., pradinių klasių mokytojai yra

susipažinę su vyresnių klasių programomis ir pilietinio ugdymo programa. Pradinių klasių mokytojai aktyviau skaito įvairių metų programas. Būtina paminėti, kad reikšminio skirtumo atsakymuose apie 2004, 2006 ir 2007 metų programas nerasta, todėl patikimesni duomenys yra apie mokytojų susipažinimą su 1994, 1997, 2002, 2003 programomis, kur išryškėjo reikšminis skirtumas.

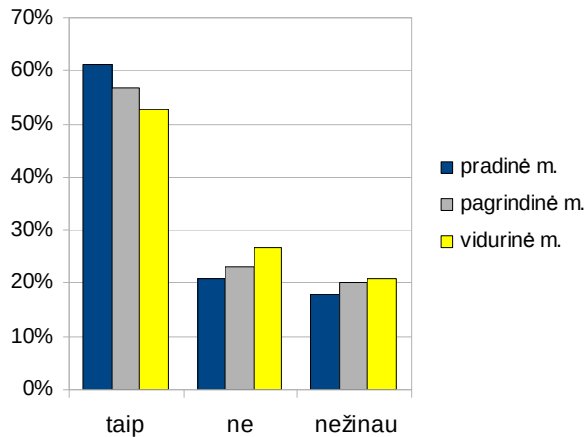
Pagal kurių metų Bendrąją programą šiuo metu dirbate

4 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal tai, su kurių metų Bendrąja programa dirbama.

Paklausus mokytojų, su kokiomis programomis mokytojai šiuo metu dirba, dauguma nurodė 2003 metų programas, kurios apima pradinį ir pagrindinį ugdymą, o atidžiau kokybiškai panagrinėjus anketas, pasirodė, kad ne vienas ir vidurinės mokyklos (aukštesnių klasių) mokytojas naudoja 2003 metų programas arba tiesiog neskiria/nežino dokumento išleidimo metų.

Jei esate susipažinę su daugiau nei viena savo dalyko Bendrąja programa, įvertinkite, ar programa tobulėja, ir parašykite, kodėl taip manote:

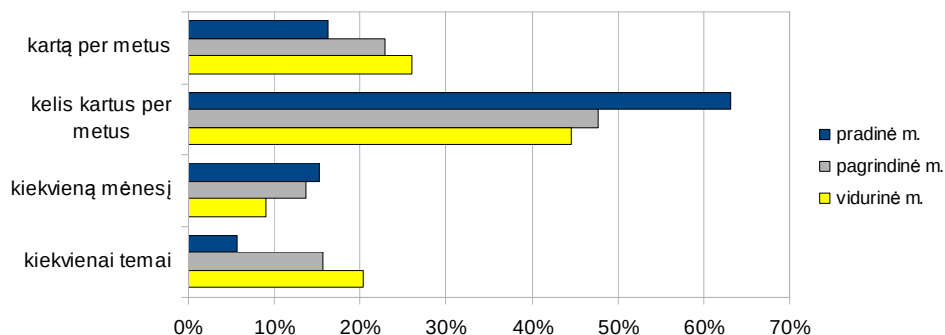

5 pav. Bendrųjų programų tobulėjimo įvertinimas (pagal ugdymo pakopą).

Programų tobulėjimas. Kadangi didelė dalis mokytojų žino įvairias programas, tai galėjo jas palyginti ir atsakyti į klausimą, ar programos tobulėja. Atsakydami į šį klausimą, dauguma išreiškė nuomonę, kad programos tobulėja, tačiau apie ketvirtadalis mokytojų taip nemano, o apie penktadalis mokytojų – nežino. Pozityviausiai programų keitimą įvertino pradinė klasių mokytojai.

Nors programos mokyklose prieinamos, mokytojai jas naudoja ne itin dažnai. Dauguma mokytojų programas ir išsilavinimo standartus naudoja kelis kartus per metus, ženkliai mažiau – kartą per metus ir palyginus nedaug mokytojų naudoja dokumentą kiekvieną mėnesį ir kiekvienai temai. Kiekvienai temai programas daugiausiai naudoja vidurinių mokyklų (aukštesnių klasių) mokytojai (20 proc.).

Kaip dažnai bendrąją programą ir išsilavinimo standartus naudojate planuodami darbą:

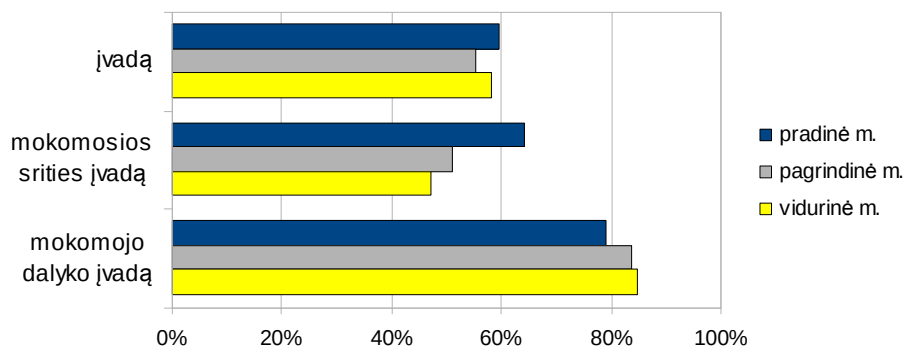
6 pav. Naudojimosi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais dažnumas (pagal ugdymo pakopą).

Nors pradinį klasių mokytojai, atrodo, aktyviausiai susipažįsta su įvairiomis programomis, tačiau mažiausiai pradinį klasių mokytojų programas naudoja kiekvienai temai.

Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų **teksto ir turinio aiškumas**. Siekiant sužinoti, kaip mokytojai supranta Bendrąsias programas ir Išsilavinimo standartus, kas jiems sudėtinga ar nepriimtina, buvo formuluoti klausimai apie dokumentų aiškumą, t.y. ar tinkama kalba, ar tinkamai suformuluoti tikslai, gebėjimai, parinktas ir suderintas turinys.

Analizuojant, ar skaitymas nėra fragmentiškas, atsitiktinis, pirmiausiai buvo klausiama apie tai, ar mokytojai skaito įvadus, kuriuose aprašomi bendri programos tikslai, uždaviniai, pateikiama koncepcija, ar skaito savo mokomosios srities įvadą, mokomojo dalyko įvadą. Paaiškėjo, kad didelė dalis mokytojų dalis yra gana nuoseklūs ir įvadus skaito. Tiesa, dauguma mokytojų skaito tik mokomojo dalyko įvadą, o ne srities ar bendrą įvadą. Reikšminis skirtumas rastas tik atsakymuose apie mokomosios srities įvadą, taigi galime teigti, kad mokomosios srities įvadą skaito apie pusė mokytojų.

Esate skaitę Bendrųjų programų: (galimi keli atsakymai)

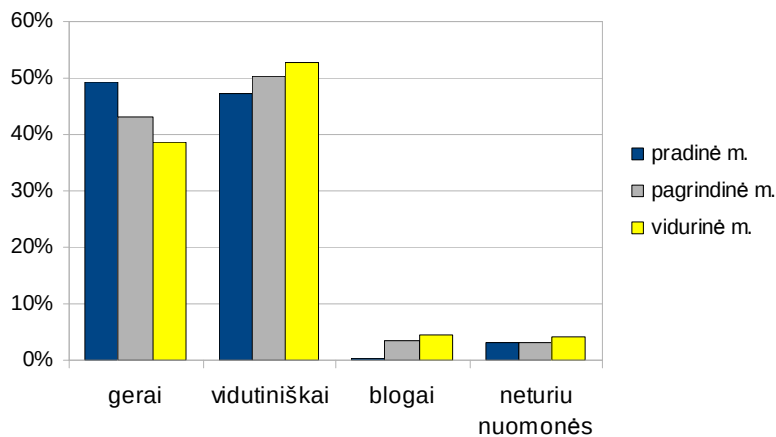
7 pav. Mokytojų, skaitančių bendrųjų programų įvadus, pasiskirstymas (pagal ugdymo pakopą).

Mokytojams taip pat buvo užduotas klausimas apie tai, ar jiems priimtina bendrosiose programose reiškiamą pasaulėžiūrą (požiūris į pasaulį, jo pažinimą, žmogų, politiką, gerį). Šiuo klausimu buvo siekta išsiaiškinti, ar mokytojai nejaučia diskomforto dirbdami pagal bendrąsias programas, ar jos neprieštarauja atskirų mokytojų įsitikinimams. Virš 60 proc. atsakė, kad programose reiškiamą pasaulėžiūrą iš dalies atitinka jų įsitikinimus, 30 proc., kad atitinka, o likusieji, kad neatitinka arba neturi nuomonės. Šiame klausime reikšminio skirtumo nerasta, todėl jam didesnio dėmesio neskiriama.

Paklausus mokytojų apie programų ir išsilavinimo standartų kalbos aiškumą, išryškėjo, kad ji didesnės dalies yra vertinama vidutiniškai ir šiek tiek mažesnės dalies – gerai, nors statistiškai reikšminio skirtumo nerasta ($p > 0,05$).

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbą (aiškumą)

vertinate: (galimi keli atsakymai)

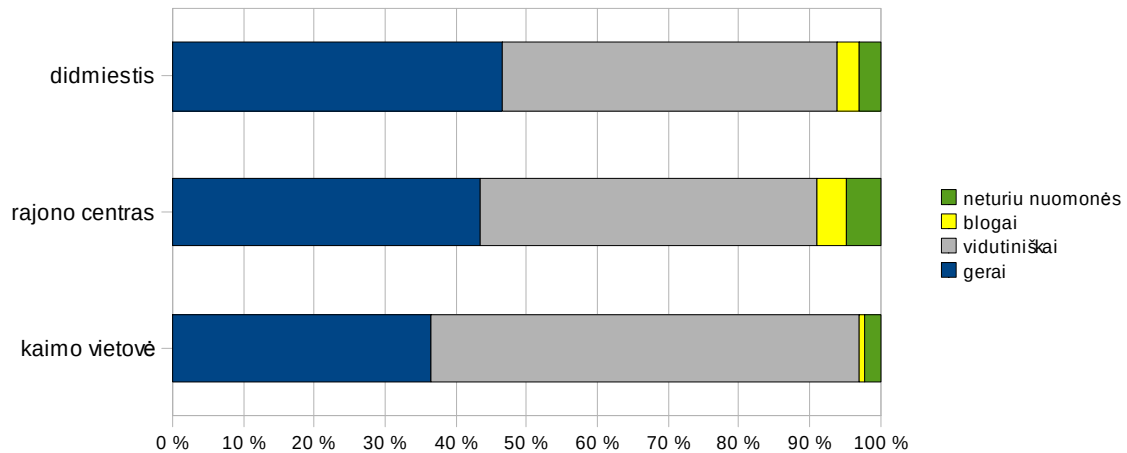

8 pav. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbos aiškumo įvertinimas (pagal ugdymo pakopas).

Svarbu paminėti tai, kad kaimų/miestelių mokyklų mokytojai (ne reikšminiu skirtumu) yra labiau skeptiški kalbos atžvilgiu. Jų tik 36,4 proc. kalbą vertina gerai. Dauguma mano, kad kalbos aiškumas yra vidutiniškas. Tai leidžia manyti, kad kaimų mokyklų mokytojai naudoja paprastesnį žodyną, yra linkę paprasčiau reikšti mintis, todėl palyginus ilgos ir kartais sudėtingos teksto formuluotės jiems atrodo nevisiškai aiškios.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbą (aiškumą)

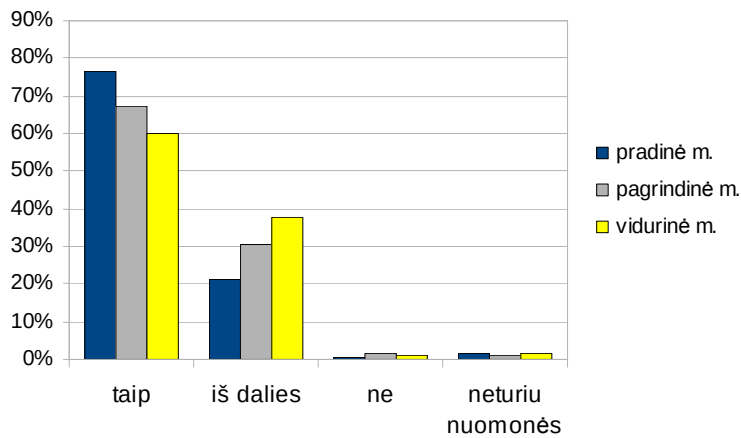
vertinate: (galimi keli atsakymai)

9 pav. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbos aiškumo įvertinimas (pagal urbanizacijos lygį).

Paskirties ir tikslo aiškumas. Labiausiai Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose vertinamos tikslų ir uždavinių, gebėjimų, temų dalys, mažiau yra vertinami išsilavinimo standartai ir dar mažiau vertybinės nuostatos. Reikšminiu skirtumu nustatyta, kad išsilavinimo standartus labiausiai vertina pradinių klasių mokytojai (57, 2 proc.), mažiau – vidurinių klasių (37, 5 proc.) ir dar mažiau - pagrindinių klasių mokytojai (30, 0 proc.). Vertybines nuostatas, taip pat, labiausiai vertina pradinių klasių mokytojai. Būtent pastarosios, itin pabrėžiamos švietimo dokumentuose, tačiau realus mokytojų dėmesys joms akivaizdžiai nepakankamas, vyresnių klasių mokytojai neteikia joms didelės reikšmės.

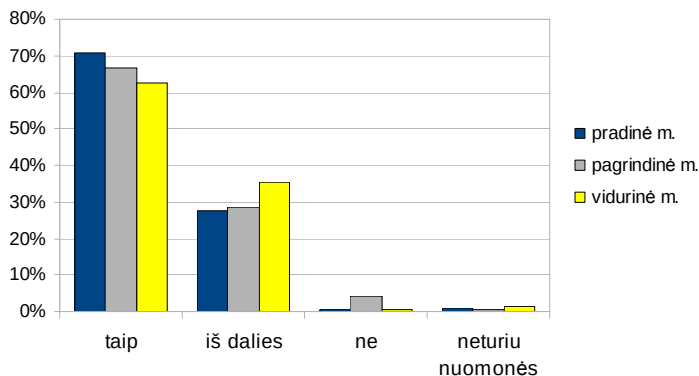
Ar suprantamai Bendrosiose programose suformuluoti jūsų dėstomo dalyko tikslai uždaviniai:

10 pav. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tikslų ir uždavinių suprantamumo vertinimas.

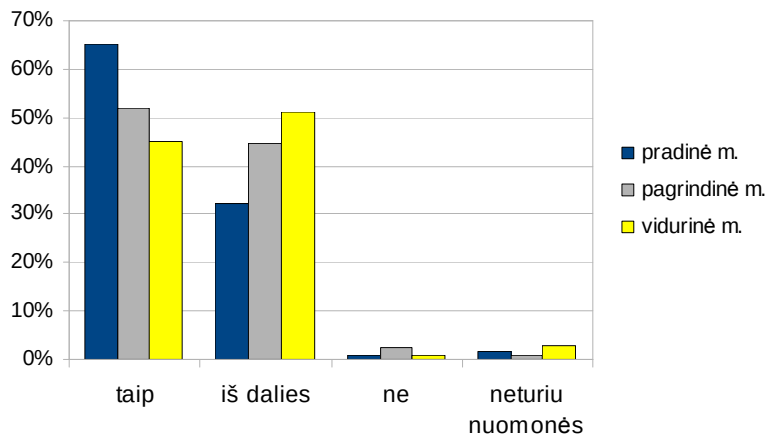
Apie tai, kiek suprantamai formuluojamos atskiros turinio dalys, mokytojai atsako nevienodai. Dauguma mokytojų pritaria tam, kad jų dalykų tikslai ir uždaviniai, temos, standartai yra suformuluoti suprantamai, tačiau labiausiai mokytojai abejoja (supranta juos tik „iš dalies“) standartais. Labiausiai kritiškai standartų suprantamumui yra vidurinių klasių mokytojai, kai tuo tarpu pradinė klasių mokytojai yra labiausiai pozityvūs. Žinoma atsakymą „iš dalies“ galima interpretuoti ir kaip labiau pozityvą, nei negatyvą, nes atsakiusiųjų, kad vertina standartų suprantamumą neigiamai yra nedaug. Tačiau, pasakymas „iš dalies“ reiškia, kad Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tekstas dar turi būti tobulinamas.

Ar suprantamai Bendrosiose programose suformuluoti jūsų dėstomo dalyko temos:

11 pav. Bendrųjų programų temų suprantamumo vertinimas.

Ar suprantamai Bendrosiose programose suformuluoti jūsų dėstomo dalyko standartai:

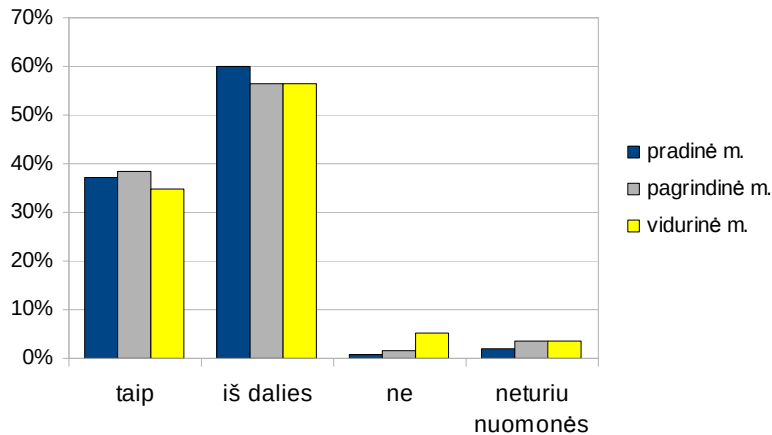
12 pav. Standartų suprantamumo vertinimas (pagal ugdymo pakopą).

Lyginant pagal vietovę, reikšminiu skirtumu rezultatai pozityvesni didmiesčiuose. Rajono centrų ir kaimo mokytojų atsakymai apie tikslų ir uždavinių, temų, standartų suprantamumą yra labiau kritiški. Labiausiai kaimo mokytojams yra nesuprantami standartai. 52, 5 proc. kaimo mokytojų nurodė, kad standartai yra suprantami. Arti pusės kaimo mokytojų atsakė, kad jie suprantami „iš dalies“, kas gali būti interpretuojama gana įvairiai: nuo pozityvios iki negatyvios vertinimo linkmės. Kita vertus, labai mažai nurodžiusių, kad jie yra visai nesuprantami.

Į klausimą, ar Bendrosiose programose įvardinti esminiai gebėjimai atitinka programų tikslus, daugiau nei pusė mokytojų atsakė, kad taip, kiti – mano, kad iš dalies arba neturi nuomonės. Galima manyti, kad dalis mokytojų nemato ryšio tarp tikslo ir gebėjimų arba, kad šis klausimas galėjo būti pernelyg sudėtingas mokytojams, todėl tokia didelė dalis pasirinko tiesiog patogų atsakymą. Šie rezultatai gauti nereikšminiu skirtumu.

Taip pat nereikšminiu skirtumu gauti rezultatai apie praktinius gebėjimus. Šiuos rezultatus bet kuriuo atveju svarbu pavišinti, kai svarstome mokinių praktinių gebėjimų problemas.

Esmeniais gebėjimais remiantis suformuluoti pasiekimai padeda ugdyti praktinius mokinių gebėjimus:

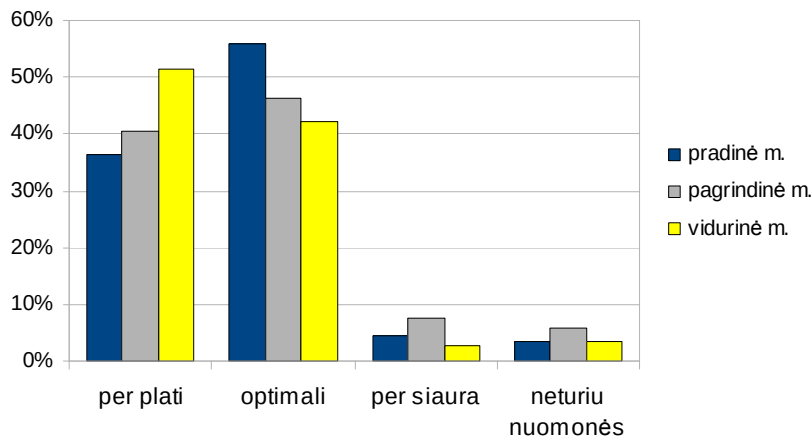
13 pav. Ar Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose suformuluoti pasiekimai padeda ugdyti mokinių praktinius gebėjimus (pagal ugdymo pakopą).

Mokytojams buvo užduotas klausimas, ar esminiais gebėjimais remiantis suformuluoti pasiekimai padeda ugdyti praktinius mokinių gebėjimus. Daugiau kaip pusė mokytojų atsakė „iš dalies“. Trečdalis mano, kad taip. Yra mokytojų, kurie atsakė neigiamai, tarp jų daugiausiai yra vidurinių klasių mokytojų. Vadinasi praktinių gebėjimų ugdymas vis dar lieka neįveikta problema. Ypač ji akivaizdi vyresnėse klasėse, kur akademinis pasirengimas egzaminams nustelbia bet kokius lūkesčius apie mokinių praktinius gebėjimus.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų dalykų/ temų apimtys, dermė, tęstinumas. Nacionaliniuose šveitimo dokumentuose randame, kad ugdymo sėkmė priklauso nuo turinio dermės, tęstinumo ir kokybės. Siekiant išsiaiškinti, kaip mokytojai vertina bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose pateiktą turinį bei temas buvo jiems užduota keleta klausimų.

Įvertindami dalyko temų apimtį, mokytojai teigia, kad temų apimtis yra optimali arba per plati ir palyginus nedaug mokytojų atsako, kad ji per siaura arba jie neturi nuomonės. Daugiau nei pusė pradinėse klasių mokytojų mano, kad temų apimtis yra optimali (55,8 proc.), tuo tarpu daugiau nei pusė vidurinių klasių mokytojų mano, kad temų apimtis yra per plati (51,6 proc.). Temų apimčių klausimas Lietuvoje yra sprendžiamas nuo pat sovietmečio laikų. Jis neišspręstas iki šiol. Turinio perkrovos yra kliūtis ir mokytojo, ir mokinio darbui.

Bendrosiose programose pateikta dalyko temų apimtis:

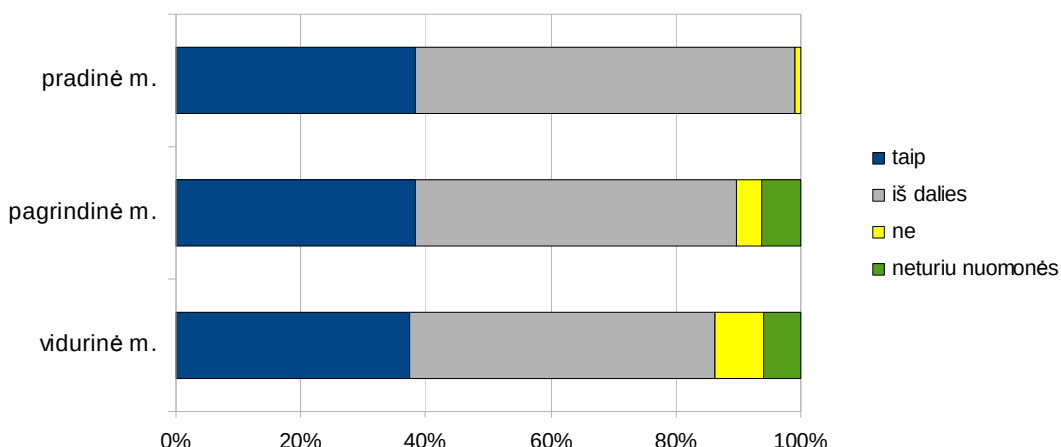

14 pav. Bendrųjų programų dalyko temų apimties vertinimas (pagal ugdymo pakopą).

Iš klausimo apie temų svarbą paaiškėjo, kad apie pusė mokytojų mano, kad temos tame pačiame dalyke yra skirtingos svarbos: taip manančių pradinį kl. mokytojų yra 55,1 proc.; pagr. kl. - 47,9 proc.; vidur., kl. - 57,1 proc., nors reikšminio skirtumo nerasta. Teoretikų manymu, temų pateikimas taip, kad jos visos būtų traktuojamos kaip vienodai svarbios, yra vienas iš sėkmingo darbo su programomis garantų. Jų nevienodumas leidžia netolygiai mokytojams paskirstyti savo jėgas, o sykiu sumenkinti tai, kas galbūt yra ne mažiau svarbu.

Į klausimą, ar Bendrųjų programų tai pačiai klasei dalykų temos tarpusavyje dera, apie 38 proc. mokytojų atsako, kad taip, dauguma mokytojų (daugiau nei 50 proc.) atsako, kad „iš dalies“ (prad. kl. - 60, 6 proc., pagr. kl. 51, 3 proc.; vidur. 48, 8 proc.). Tačiau dalis vidurinių klasių mokytojų (7, 8 proc.) mano, kad temos tarpusavyje nederą. Tarp pagrindinių klasių mokytojų taip manančių yra mažiau (4,1 proc.). Temų dermė taip pat yra labai svarbi. Teminiai peršokimai, pasikartojimai, prasilenkimai tarp dalykų (ar net lygių) yra viena iš esminių problemų, nurodytų atliekant mokytojų interviu. Jie gali mokymą paversti chaotišku ar nuobodžiu.

Tai pačiai klasei skirtų bendrųjų programų dalykų temos tarpusavyje dera:

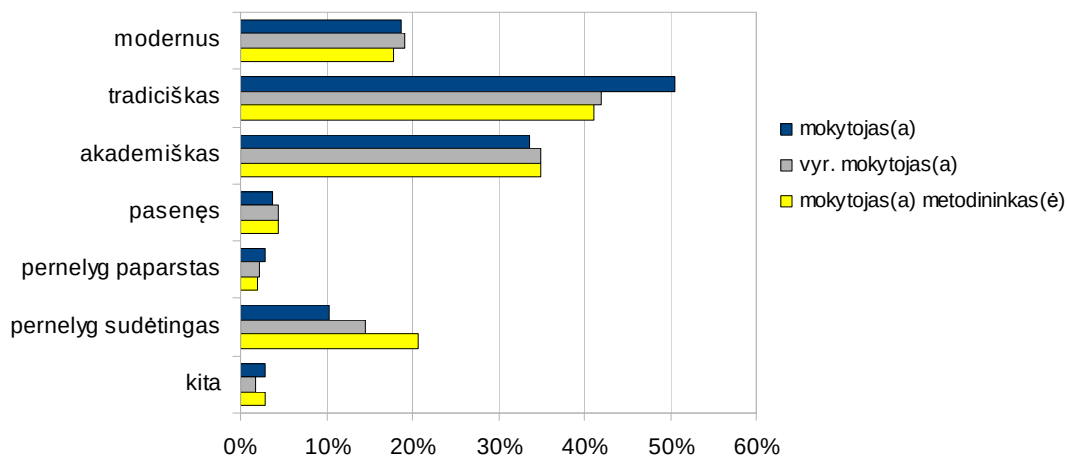
15 pav. Bendrųjų programų dalykų temų dermės įvertinimas (pagal ugdymo pakopą).

Mokytojai mano, kad Bendrosiose programose yra užtikrintas arba iš dalies užtikrintas nuoseklus pasiekimų lygio kėlimas. Daugiausiai manančių, kad jis yra užtikrintas tarp pradinė klasių mokytojų (49,7 proc.), mažiau - tarp pagrindinių (35,4 proc.) ir dar mažiau - tarp vidurinių (31,8 proc.). Nedaug mokytojų mano, kad jis neužtikrintas arba visai neturi nuomonės.

Turinio problema egzistuoja, ypač vyresnėse klasėse, kur Bendrosios programos perkrautos temomis, kurios ne visuomet dera su kitų dalykų temomis ir ne visuomet užtikrinamas pasiekimų lygio kėlimas. Vyresnėse klasėse yra svarbus kitas lygio matas: ne tas, kuris apibrėžtas programose, o toks, kuris atitiktų egzaminų reikalavimus, todėl lygio kėlimo ir jo nuoseklumo užtikrinimo Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose supratimas vyresniųjų klasių mokytojams yra mažiau aktualus.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų atitikimas šiuolaikinams iššūkiams (inovatyvumas). Įvertinant dalyko turinio modernumą, akademiškumą, sudėtingumą, daugiausia mokytojų teigia, kad ugdymo turinys yra tradiciškas (taip mano daugiau nei trečdalis respondentų), akademiškas (taip mano apie trečdalis respondentų). Mažiau manančių, kad turinys yra modernus (taip mano apie penktadalis respondentų). Dalis mokytojų (apie 15 proc.) mano, kad turinys yra pernelyg sudėtingas. Kaip labiausiai tradicišką turinį įvertina dauguma pradinė klasių mokytojų (54,7 proc.), kaip labiausiai akademišką – didesnė dalis vidurinės mokyklos mokytojų (44,6 proc.). Modernumo turinyje labiausiai trūksta vidurinių klasių mokytojams, o mažiausiai – pagrindinių klasių mokytojams (duomenys apie turinio modernumą nėra pakankamai patikimi, nes nerastas reikšminis skirtumas).

Bendrosiose programose pateiktas dalyko temų turinys: (galimi keli atsakymai)

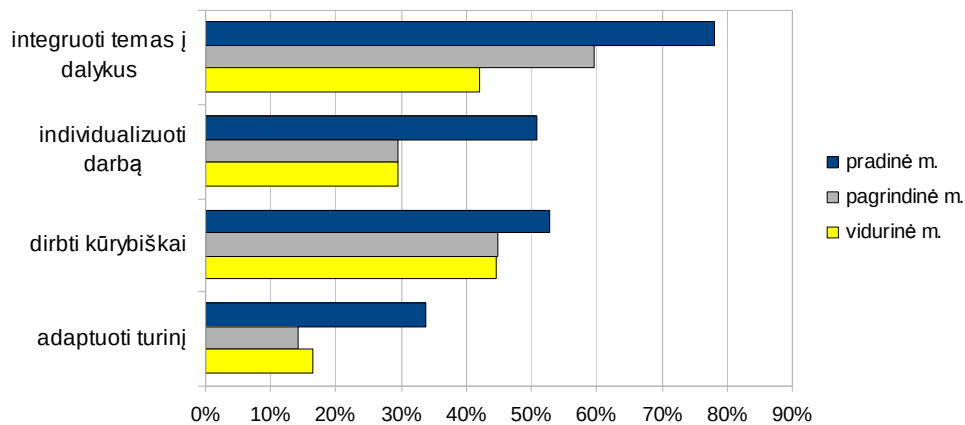

16 pav. Bendrųjų programų turinio vertinimas (pagal mokytojo kvalifikaciją). (modernus – $p > 0,05$; tradiciškas – $p < 0,05$; akademiškas $p < 0,05$; pasenęs – $p < 0,05$; pernelyg paprastas $p < 0,05$; pernelyg sudėtingas – $p > 0,05$)

Paanalizavus šiuos duomenis mokyklos vietovės aspektu paaiškėjo, kad turinį pažymėjo kaip pernelyg sudėtingą daugiausiai kaimo mokytojai: net 25 proc. ($p < 0,05$). Vadinasi, programų turinys daliai mokytojų kelia rimtų problemų planuojant ir organizuojant ugdymo procesą.

Šiuolaikinės ugdymo paradigmos reikalauja labiau individualizuoti darbą, labiau įgalinti mokytoją kūrybiškai dirbti pagal rekomenduojamą turinį. Apklausos duomenys rodo, kad tik mažesnė mokytojų dalis mato galimybes lanksčiai dirbti pagal esamas bendrąsias programas. Daugiausiai galimybių mokytojai mato integruoti naujas temas į dalykus (prad. kl. - 78,1 proc.; pagr. kl. - 59,6 proc.; vidur. kl. - 42,0 proc.), mažiau individualizuoti darbą (prad. kl. - 50,7 proc.; pagr. kl. - 29,5 proc., vidur. kl. - 29,6 proc.) ir dirbti kūrybiškai (duomenų apie kūrybišką darbą $p > 0,05$), ir dar mažiau – adaptuoti turinį. Pradinių klasių mokytojai mato daugiausiai galimybių dirbti lanksčiai.

Bendrosios programos leidžia lanksčiai dirbti:

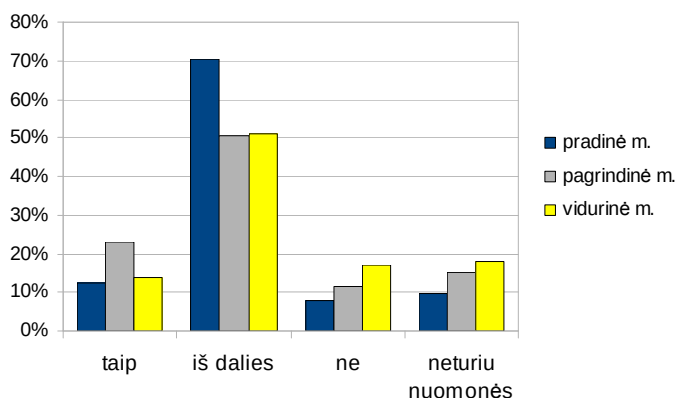

17 pav. Mokytojų galimybės lanksčiai dirbti pagal Bendrąsias programas (pagal ugdymo pakopas).

Ryšiai nuo didmiesčių ir rajonų centrų mokyklų atsiskiria kaimo mokyklos, kurių mokytojai rečiau nurodo, kad programos leidžia integruoti temas (56,6 proc.); ir individualizuoti darbą (24,8 proc.). Vadinasi, kaimo mokyklose lankstaus darbo kliūčių yra daugiau, t.y. toliau nuo centrų esančių mokyklų mokytojai lanksčiam darbui dėl įvairių priežasčių nepasirengę ir nemato perspektyvų.

Turint omenyje ypatingai greitą socialinio gyvenimo kaitą, kuri daro didelę įtaką mokinių mokymuisi, buvo bandyta sužinoti, kiek Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai turi bendro su popamokine moksleivių veikla.

Programos turinyje yra nurodytos sąsajos su popamokine veikla

18 pav. Mokytojų nuomonių apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio sąsajas su popamokine veikla pasiskirstymas (pagal ugdymo pakopas).

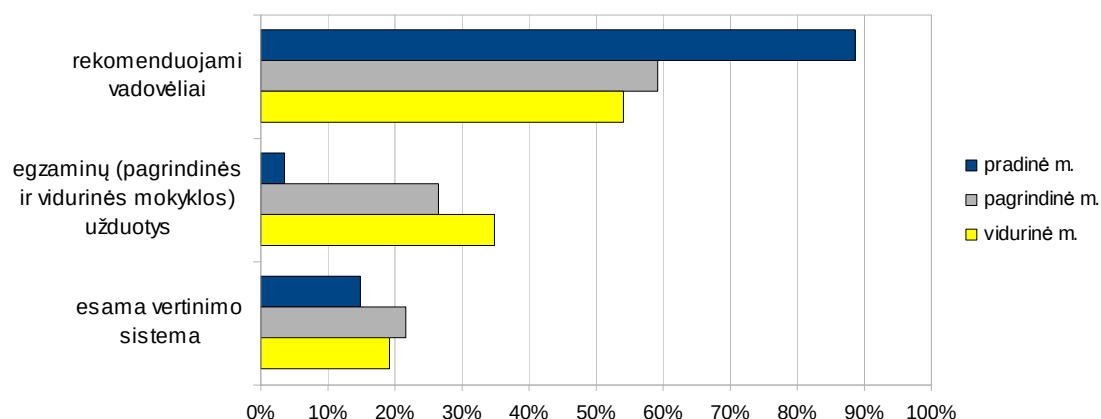
Anot mokytojų, programos turinyje nurodytos sąsajos su popamokine veikla „tik iš dalies“ (taip mano daugiau nei pusė mokytojų). Kita pusė mokytojų gana panašiomis dalimis (mažesnėmis nei penktadalis) mano, kad *sąsajos yra, sąsajų nėra* arba *neturi nuomonės*. Daugiausiai manančių, kad sąsajos yra – tarp pagrindinių klasių mokytojų, daugiausiai manančių, kad sąsajos yra „iš dalies“ – tarp pradinių klasių mokytojų, daugiausiai mano, kad sąsajų nėra – vidurinių klasių mokytojų.

Vadinasi, tai, ką mokiniai gali išsiugdyti (nuostatas, gebėjimus) ar įgyti žinias ne pamokų metu, o platesniame mokyklos bendruomenės kontekste: įvairiuose būreliuose, projektinėje veikloje, bendruomenės iškylose, ekskursijose, Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose nepakankamai įvardijama. Tai dar kartą paliudija, kad dalykų turinys pernelyg akademiškas, jam trūksta praktinio, neatsiejamo nuo kasdienio gyvenimo, lygmens.

3.2. Sąlygos ir priemonės Bendrosioms programoms ir Išsilavinimo standartams įgyvendinti

BP ir išsilavinimo standartų darna su vadovėliais ir egzaminų reikalavimais. Siekiant sužinoti, kaip bendrosios programos ir išsilavinimo standartai dera su vadovėliais ir egzaminų užduotimis, t.y. kiek yra užtikrinta ugdymo proceso dermė, klausta mokytojų nuomonės. Daugiau nei pusė apklaustų mokytojų atsakė, kad bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus atitinka vadovėliai ir apie ketvirtadalis mokytojų (neskaitant pradinių klasių mokytojų), kad egzaminų užduotys. Dar mažiau mokytojų atsakė, kad programas ir standartus atitinka egzistuojanti vertinimo sistema. Kadangi paskutinio parametro (atitikmuo vertinimo sistemai) rezultatai statistiškai reikšminio skirtumo nerodo, dėmesį kreipsime tik į atitikmenį vadovėliams ir egzaminams. Didesnė mokytojų dalis (išskyrus pradinių klasių mokytojus, kurių didžiausia dalis mato dermę su vadovėliais) mano, kad vadovėliai neatitinka programas, yra akivaizdus priekaištas vadovėlių autoriams ir jų ekspertams. Dar didesnis priekaištas pagal šiuos duomenis turėtų būti pareikštas egzaminų rengėjams, nes palyginus mažas skaičius mato ryšį tarp programų ir egzaminų. Mažą procentą pagrindinių klasių mokytojų, atsakiusiųjų apie dermę ir atitikmenį su egzaminais, galime paaiškinti dar ir tuo, kad ne visų to koncentro mokytojų ugdymo proceso rezultatai tikrinami moksleivių egzaminais. Tačiau vidurinių klasių mokytojai jau turėtų kur kas kompetetingiau atsakyti šį klausimą apie atitikmenį egzaminams, o jie atsako gana panašiai. Atitikmenį mato palyginus nedidelė vidurinių klasių mokytojų dalis (35 proc.).

Bendrujų programų turinį ir išsilavinimo standartus atitinka:

19 pav. Rekomenduojamų vadovėlių, egzaminų ir vertinimo sistemos atitikimas Bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams.

Tuo tarpu paklausus mokytojų apie tai, o kas gi didžiausią įtaką daro ugdymo procesui, paaiškėjo, kad bendrosios programos, išsilavinimo standartai, vadovėliai ir egzaminų programos daro ganą panašią įtaką ugdymo procesui. Išimtį sudaro pradinų klasių mokytojų atsakymai apie egzaminų įtaką (tik 5,5 proc. pritariantįjų, nes jiems tai neaktualu) ir vidurinių klasių mokytojų apie egzaminų įtaką (net 57,6 proc. pritariantįjų, nes jiems tai itin aktualu). Vadovėliai pasirodo kur kas reikšmingesni pradinėse klasėse ir mažiau reikšmingi, palyginus su egzaminais, vidurinėse klasėse.

2 Lentelė. Veiksniai, kurie, mokytojų manymu, darantys įtaką ugdymo procesui (pagal ugdymo pakopas).

	pradinė m.	pagrindinė m.	vidurinė m.	χ^2	p
bendrosios programos	37,8%	29,1%	29,9%	4,353	>0,05
išsilavinimo standartai	46,8%	35,0%	31,3%	11,657	<0,05
egzaminų programos	5,5%	32,0%	57,6%	130,921	<0,05
vadovėliai	41,8%	33,0%	27,7%	9,525	<0,05
mokytojų asmenybė	71,1%	69,0%	59,4%	7,557	<0,05
varžybos dėl aukštų mokyklų reitingų	2,5%	13,8%	10,7%	16,774	<0,05
pokyčiai (socialiniai, ekonominiai, kultūriniai), būdingi visai Lietuvai	49,8%	44,3%	46,4%	1,211	>0,05
kita	1,0%	2,0%	1,3%	0,702	>0,05

Tai, kad programos, išsilavinimo standartai, vadovėliai ir egzaminai panašiai reikšmingi, anot mokytojų, bet nepakankamai suderinti tarpusavyje, kaip rodo jau anksčiau aptarti duomenys (17 pav.), reiškia, kad mokytojo dėmesys kiekvienai priemonei yra palyginus didelis, reikalauja iš mokytojų atskirų pastangų, todėl ji išskaidžius darbas praranda vientisumą, tampa nevienakrypčiu ir sykiu mažiau efektyviu.

Įdomu pastebėti, kad didžiausią įtaką ugdymo procesui, anot mokytojų, turi mokytojo asmenybė ir socialiniai pokyčiai. Problema yra ta, kad asmenybė, remiantis mokytojų atsakymais, yra ribojama Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, šis dokumentas nenumato pakankamai galimybių dirbti lanksčiai. Galima manyti, kad mokytojas permažai įgalintas dirbti savarankiškai ir atskleisti savo asmenybinį potencialą.

Priemonės Bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams įgyvendinti. Planuojant ir organizuojant ugdymo procesą, svarbu atsižvelgti į sąlygas ir į priemones. Mokytojai dažnu atveju pasigenda atitinkamų sąlygų ir priemonių. Apklausos duomenys rodo, kad dirbti pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus mokytojams labiausiai trūksta: metodinių priemonių ir konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų. Taip mano apie pusė visų apklaustųjų mokytojų. Vidurinių klasių mokytojai labiau, nei kitų koncentrų mokytojai stokoja rekomendacijų mokytojams, pasiekimų išskaidymo pagal lygius, laiko dirbti su programomis, tinkamo kabineto, nurodymų, kaip temas paskirstyti pagal laiką.

3 lentelė. Ko mokytojams trūksta planuojant ir organizuojant darbą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus.

	pradinė m.	pagrindinė m.	vidurinė m.	χ^2	p
metodinių priemonių	55,7%	37,9%	42,9%	13,792	<0,05
rekomendacijų mokytojams	26,9%	31,0%	36,6%	4,703	<0,05
konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų	57,2%	42,9%	50,9%	8,373	<0,05
pasiekimų išskaidymo pagal lygius	26,9%	27,6%	29,9%	0,538	>0,05
seminarų	9,5%	16,7%	13,8%	4,705	>0,05
naujų vadovėlių	16,9%	27,6%	28,6%	9,298	<0,05
tinkamo kabineto	14,9%	24,6%	27,2%	10,033	<0,05
įrangos	38,8%	35,5%	36,6%	0,500	>0,05
laiko dirbti su programomis	22,4%	20,7%	25,4%	1,413	>0,05
nurodymų, kaip temas paskirstyti pagal laiką	11,9%	15,3%	19,6%	4,788	>0,05

administracijos palaikymo	1,5%	5,4%	3,1%	4,868	>0,05
mokinių tėvų supratimo	13,4%	21,2%	13,8%	5,793	>0,05
nieko netrūksta	2,0%	1,5%	1,3%	0,311	>0,05
kita	0,0%	1,0%	0,4%	2,069	>0,05

Akivaizdu, kad vyresnių klasių mokytojų poreikiai yra specifiniai, labiau susieti su tinkama erdve ir laiku bei labai konkrečiomis priemonėmis. Pagrindinių klasių mokytojai, palyginus su kitais, labiausiai stokoja seminarų ir tėvų supratimo, o pradinių klasių mokytojai – metodinių priemonių, trumpesnių programų, įrangos. Pradinių klasių mokytojai yra mažiausiai aprūpinti technine įranga. Jie mažiausiai stokoja naujų vadovėlių.

Pateikti duomenys suponuoja išvadą, kad ateityje programas vertėtų trumpinti, leisti mažomis knygelėmis, patogiomis naudotis kasdieninėje veikloje. Šalia jų turėtų atsirasti daugiau įvairių metodinių priemonių, kurias mokytojai galėtų rinktis priklausomai nuo kiekvieno darbinio atvejo ar rekomendacijų, kurios nukreiptų mokytoją, susidūrusį su sunkumais. Dabar esamos programos yra retai naudojamos ne tik dėl laiko stokos, bet greičiausiai ir todėl, kad jos pernelyg plačios, o medžiagos gausoje mažiau kvalifikuotam mokytojui sunku susigaudyti, juolab pagal jas dirbti kūrybiškai. Atrodo, kad kūrybiškumas ir lankstumas randasi labiau iš nežinojimo, kaip bendrąsias programas naudoti, negu iš aiškaus supratimo ir žinojimo.

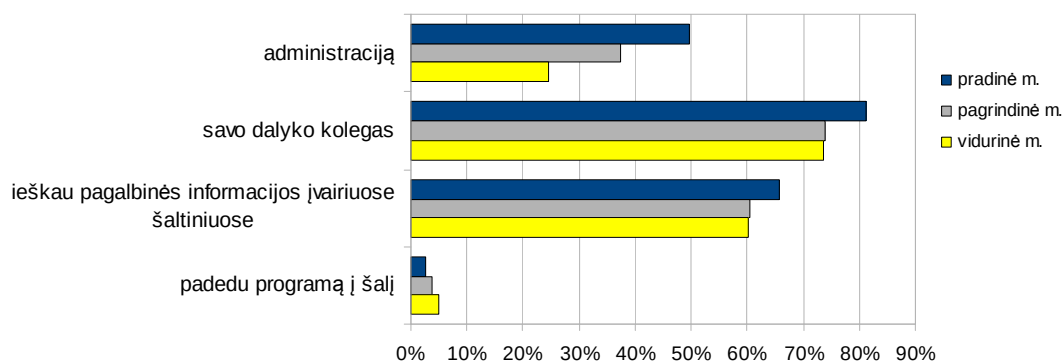
Akivaizdu, kad mokytojams problema yra ir pasiekimų išskaidymas pagal lygius, nes virš ketvirtadalio mokytojų mato problemą dirbti su skirtingo pajėgumo vaikais, ir nauji vadovėliai bei temų paskirstymas pagal laiką. Būtent pastarasis faktorius yra svarbus vyresnėse klasėse, kur mokytojus riboja laikas iki egzaminų ir sykiu problemą kelia mokomos informacijos gausa. Čia galime įžvelgti disproporciją ne tik tarp temų ir laiko, bet ir tarp temose esančių žinių ir gebėjimų bei laiko. Jau anksčiau aprašyta, kad mokytojams gebėjimai yra labai svarbi ugdytinų kompetencijos dalis, tačiau jie nemato, kaip kompetencijas galima užtikrinti remiantis Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais. Tam, matyt, reikia daugiau rekomendacijų, pavyzdžių. Formalūs dokumento teiginiai ne itin gelbsti.

Į pagalbą mokytojui turėtų ateiti ir tėvai. Jų teisė, kad jų vaikai gautų kokybišką išsilavinimą, nors tėvų indėlis į dokumentų svarstymą, koregavimą kol kas, matyt, nepakankamas. Kaip parodė tyrimas, tai labiau rūpi pagrindinių klasių mokytojams, nes šio koncentro vaikai yra sudėtingiausi psichologinio santykio požiūriu.

3.3. Mokyklos vadovų pagalba įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus

Organizuojant ugdymo procesą pagal Bendrąsias programas didelis vaidmuo tenka mokyklų vadovams (administracijai). Tačiau tyrimas parodė, kad mokytojai, susidūrę su programų įgyvendinimo problemomis, vengia kreiptis į administraciją. Jie veikiau renka kitus problemų sprendimo būdus. Tik trečdalis mokytojų (kai $p < 0,05$) kreipiasi į administraciją (daugiausiai kreipiasi pradinė klasių mokytojai, mažiausiai – vidurinių klasių mokytojai), kai tuo tarpu kur kas daugiau mokytojų ($p > 0,05$) kreipiasi į dalyko kolegas ar ieško informacijos pagalbinuose šaltiniuose.

Jei susiduriate su sunkumais naudojant programą (atskiras jos dalis), kreipiatės pagalbos į: (galimi keli atsakymai)

20 pav. Mokytojų, susidūrusių su sunkumais naudojant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, sprendimo būdai (pagal ugdymo pakopas).

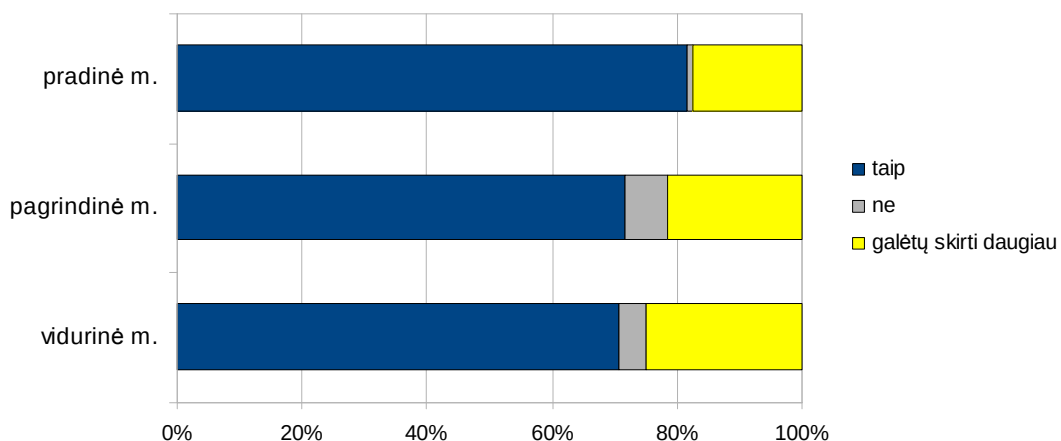
Kaimo mokytojai rečiausiai kreipiasi pagalbos į administraciją. Jei didmiestyje besikreipiančių į administraciją yra 42, 6 proc., tai kaime – beveik dvigubai mažiau – tik 24, 0 proc. Kodėl jų dalis taip sumažėja mažesnėje ugdytojų bendruomenėje, netirta. Galima numanyti, kad vienas iš argumentų – tai mokytojo baimė pasirodyti nežinančiu arba administratoriaus kaip pagalbininko šioje srityje neįvertinimas.

4 lentelė. Mokytojų, susidūrusių su sunkumais naudojant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, sprendimo būdai (pagal urbanizacijos lygį).

	didmiestis	rajono centras	kaimas	χ^2	p
Kreipiasi į administraciją	42,6%	36,2%	24,0%	13,418	<0,05
Kreipiasi į savo dalyko kolegas	77,6%	74,0%	76,0%	0,840	<0,05
Ieško pagalbinės informacijos įvairiuose šaltiniuose	59,4%	65,3%	63,6%	1,908	>0,05
padedą programą į šalį	4,3%	3,1%	3,9%	0,491	>0,05

Mokytojai mano, kad administracija kreipia pakankamai dėmesio, supažindindama juos su programų naujovėmis. Palyginus labai maža dalis mano, kad nekreipia dėmesio ir apie 20 proc., kad galėtų kreipti daugiau dėmesio. Galima daryti prielaidą, kad mokytojai, žinodami, kad jie jau supažindinti su naujovėmis, nedrįsta pakartotinai kreiptis į administraciją, jei iškyla sunkumai.

Jūsų mokyklos administracija pakankamai dėmesio skiria Jus supažindinti su Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujovėmis:

21 pav. Administracijos dėmesio mokytojams įvertinimas (supažindinant juos su Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujovėmis) pagal ugdymo pakopas.

Didesnė kaimo mokytojų dalis mano, kad administracija galėtų skirti daugiau dėmesio. Kaimo mokytojai, kaip jau minėta, gali dėl įvairių priežasčių nedrįsti kreiptis į mokyklų vadovus, ir tai yra kaimo vietovei suprasti labiau įtikinantis argumentas, negu argumentas, kad mokytojai nemato reikalo kreiptis į vadovus, nes vadovai jau viską, ką galėjo, padarė. Galima daryti prielaidą, kad kaimo mokyklose santykiai tarp mokytojų ir vadovų yra labiau problematiški, komplikuoti, nei

miesto ar rajono centro mokyklose, nors, sekant mažos bendruomenės glaudaus sugyvenimo logika, turėtų būti visiškai priešingai.

5 lentelė. Administracijos dėmesio mokytojams (supažindinant su Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujovėmis) įvertinimas pagal urbanizacijos lygį.

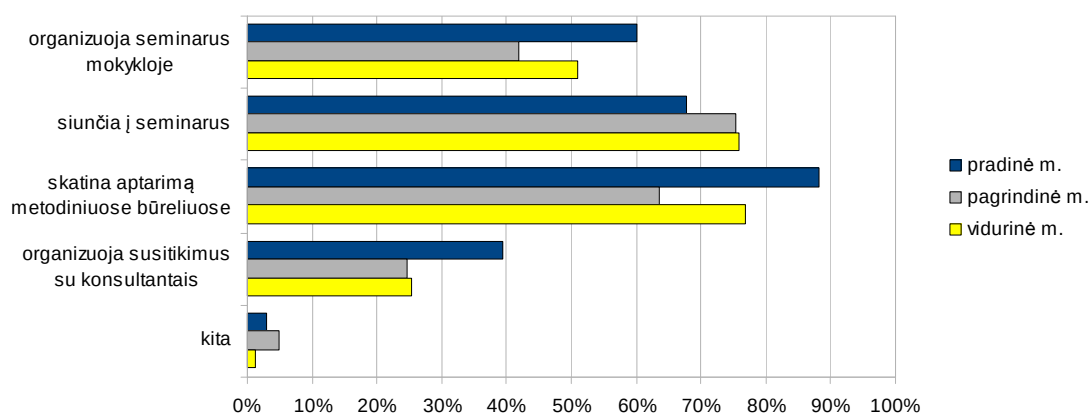
	didmiestis	rajono centras	kaimas
taip	73,4%	81,9%	66,7%
ne	4,2%	2,1%	6,3%
galėtų skirti daugiau	22,5%	16,0%	27,0%

χ^2	10,490
p	<0,05

Atsakymo, kas gi atsako už Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimą, galime ieškoti dokumentuose, pvz., Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategijoje (2007). Šiame dokumente randame, kad atsakomybė tenka visiems lygmenims: ŠMM, savivaldybėms, steigėjams, mokyklų administratoriams ir, žinoma, mokytojams. Jei savivaldybės labiau rūpinasi mokyklų aprūpinimu, vadovų kvalifikacija, o mokyklų vadovai – sąlygų užtikrinimu kiekvienoje mokykloje, tai mokytojams tenka užtikrinti ugdymo proceso sėkmę klasėse. Būtent šiai žemiausiai valdymo grandžiai, norima deleguoti vis daugiau atsakomybės. Todėl teigiamai galima vertinti tai, kad mokytojai savarankiškai ieško sprendimų, susidūrę su sunkumais dėl Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo. Problema ta, kad vargu bau, ar perkeliant vis daugiau atsakomybės mokytojams, jiems atitinkamai suteikiama daugiau laisvės veikti.

Mokyklos vadovų veikla, padedant įsisavinti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartus, Į klausimą, kokiais būdais administracija padeda suvokti bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujoves, mokytojai dažniausiai mini *siuntimą į seminarus* ir *skatinimą jas aptarti metodiniuose būreliuose*. Rečiau *organizuojami seminarai* ar *susitikimai mokyklose*. Galvojant apie mokytojų aktyvų dalyvavimą tokiuose renginiuose, veikliausiai renginiai būtent savo mokykloje yra efektyvesni, nes mokytojai yra padėties šeimininkai, gali drąsiau dalyvauti diskusijose.

Kokiais būdais administracija Jums padeda suvokti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujoves? (galimi keli atsakymai)

22 pav. Mokyklų administracijos teikiama pagalba BPIS įgyvendinti (pagal ugdymo pakopas).

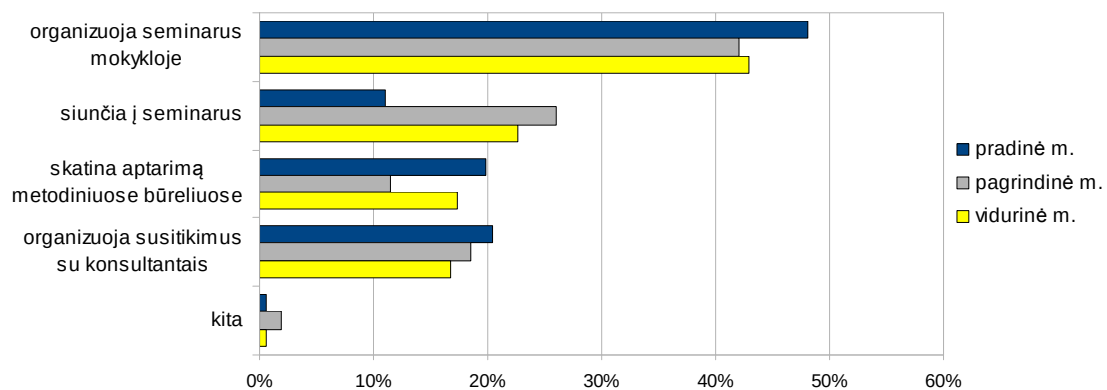
Labiausiai nuskriausti kaimo mokytojai, nes sprendžiant iš atsakymų, į jų mokyklas konsultantai atvyksta ir seminarai organizuojami kur kas rečiau, nei miesto mokyklose. Tiesa jų daugiau nurodo, kad patys yra siunčiami į seminarus, kas rodo administracijos pastangas pagelbėti mokytojams.

6 lentelė. Mokyklų administracijos pagalba BPIS įgyvendinti (pagal urbanizacijos lygį).

	didmiestis	rajono centras	kaimas	χ^2	p
organizuoja seminarus mokykloje	50,5%	57,7%	41,9%	7,814	<0,05
siunčia į seminarus	71,3%	72,4%	78,3%	2,318	>0,05
skatina aptarimą metodiniuose būreliuose	71,6%	84,2%	74,4%	10,595	<0,05
organizuoja susitikimus su konsultantais	31,0%	38,3%	12,4%	26,511	<0,05
kita	3,3%	1,5%	4,7%	2,7	>0,05

Patys mokytojai kitaip supranta, kokios priemonės yra tinkamiausios gerinant jų darbą su Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais. Mokytojai mano, kad efektyviausias būdas yra seminarų organizavimas jų mokykloje, nors kaip matėme prieš tai esančiame paveiksle, administracija ne itin linkusi tokius metodus taikyti.

Kuris iš minėtų ar kitų būdų Jums atrodo efektyviausias?

23 pav. Efektyviausi metodai supažindinti mokytojus su Bendrijų programų naujovėmis ir išsilavinimo standartais (pagal ugdymo pakopas).

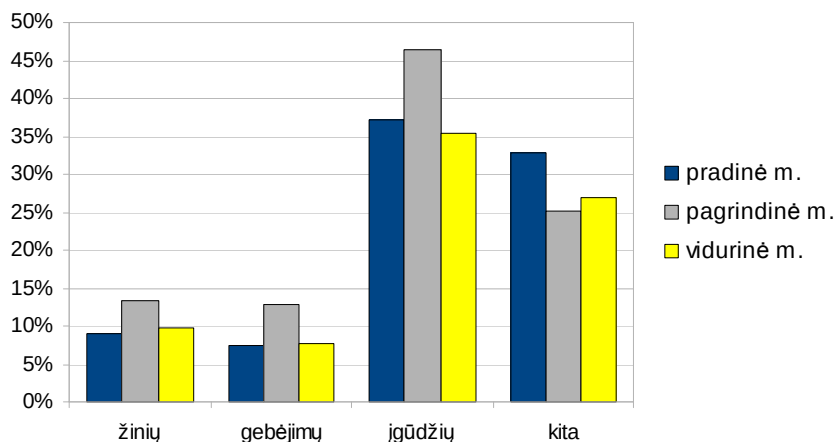
Vadinasi, mokyklų administracija turėtų daugiau atsižvelgti į mokytojų poreikį, problemas, susijusias su Bendrijų programų ir išsilavinimo standartų diegimu, spręsti savo mokyklose, diskutuoti vietos bendruomenėje, kvieisti konsultantus. Tai ne tik mokyklų administracijos valdoma problema, bet ir savivaldybių, mokyklų steigėjų, kurie turėtų atsižvelgti į tai, kas labiausiai efektyvu atrodo patiems mokytojams.

3.4. Mokytojų pasirengimas naudoti Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus

Mokytojai apie savo kompetenciją dirbti su Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais. Išsiaiškinus, kokių priemonių ir sąlygų bei kokios mokyklų administracijos pagalbos trūksta mokytojams, toliau buvo siekta sužinoti, kaip mokytojai vertina savo pačių kompetenciją dirbti pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus.

Nustatyta, kad mokytojams labiausiai trūksta įgūdžių. Ir šis rezultatas gautas statistiškai reikšminiu skirtumu, skirtingai nei kitų atsakymų (žinios, gebėjimai, kita) rezultatai, kurie gauti nereikšminiu skirtumu. Žinių mokytojai ne itin stokoja, gebėjimų taip pat. Ką mokytojai turėjo omenyje, atsakydami gana gausiai – “kita”, sunku pasakyti, nes nedaugelis tą “kitą” įvardino konkrečia reikšme. Tai gali būti ir pašaukimas, ir psichologiniai duomenys, ir motyvacija. Tačiau tai, kad gana didelė dalis mokytojų pabrėžė įgūdžius (vidutiniškai 40 proc., o daugiausia - pagrindinės mokyklos mokytojų), akivaizdu, kad jie programomis naudojami retai (įgūdis įgaunamas nuolatinėje praktikoje), o ir nenori jomis naudotis dėl įgūdžių stokos.

Planuojant ir organizuojant darbą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus labiausiai trūksta: (galimi keli atsakymai)

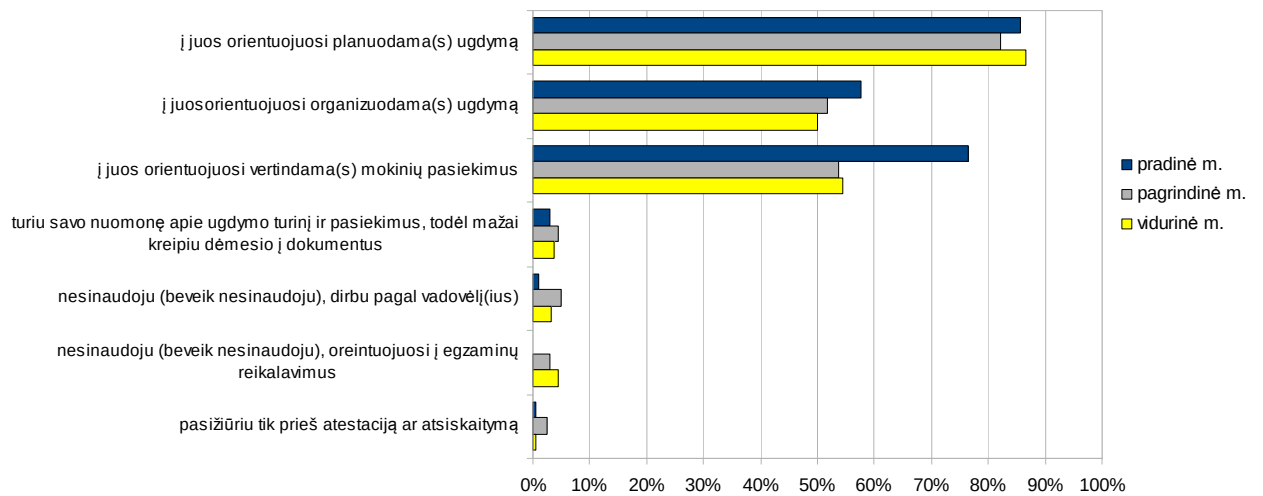

26 pav. Ko mokytojams labiausiai trūksta, planuojant ir organizuojant darbą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus.

Kaip dažnai naudojamosi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, jau aptarta aukščiau ir nustatyta, kad daugiausia mokytojų jomis naudojasi tik kelis kartus per metus.

Naudojimasis BP programomis ir išsilavinimo standartais. Atsakyti į klausimą, kada ir kaip mokytojai naudojasi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, mokytojams buvo pasiūlyti septyni atsakymų variantai. Daugiausiai mokytojų (80 proc.) pasirinko atsakymą: „*planuodama(s) ugdymą*“. Taip pat nemažai mokytojų atsakė, kad orientuojasi į jas organizuodami ugdymą ir vertindami pasiekimus. Pasiekimams vertinti dokumentą daugiausiai naudoja pradinį klasių mokytojai (76, 6 proc.), kai tuo tarpu tik pusė kitų ugdymo pakopų mokytojų dokumentą naudoja mokinių pasiekimams vertinti. Nedidelė mokytojų dalis jų visai nenaudoja, nes dirba pagal egzaminų reikalavimus arba vadovėlius. Nustatytas reikšminis skirtumas skaičiuojant, kiek mokytojų naudoja Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, orientuodamiesi į mokinių pasiekimus, ir kiek nenaudoja, nes orientuojasi į egzaminų reikalavimus.

Kaip naudojate Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus:

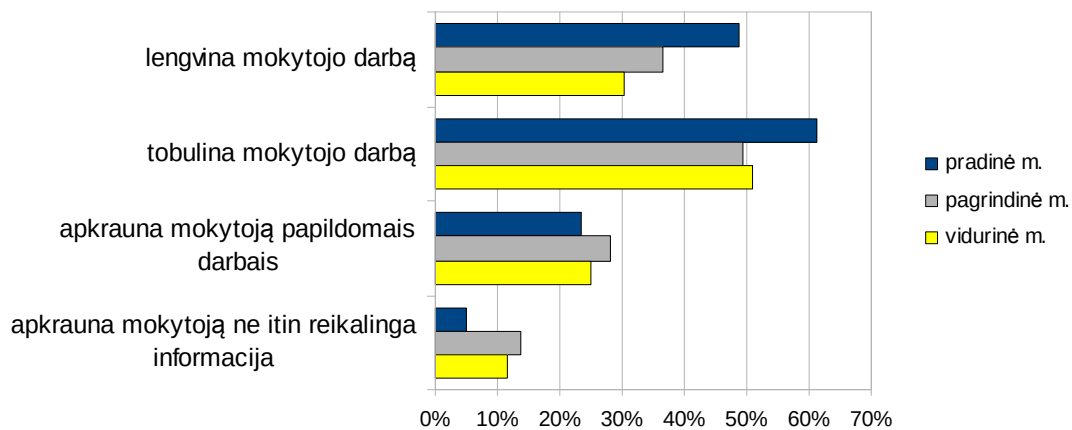

25 pav. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas (pagal ugdymo pakopas).

Apibendrinant galima sakyti, kad mokytojų įgūdžių neturėjimas turi labai aiškias priežastis: Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai daugumos skaitomi **planuojant** darbą. Veikiausiai turimas omenyje planavimas visam trimestrai, nes programos daugumos mokytojų naudojamos tik kelis kartus per metus. Kur kas rečiau programos naudojamos organizuojant ir vertinant, nors kasdienėje veikloje mokytojai tai atlieka kiekvieną dieną. Taigi Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai – tarsi proginis dokumentas, kurį dauguma “paima į ranka” gana retai ir, žinoma, neįgyja kompetencijos dirbti su šiuo dokumentu.

Mokytojų požiūris į BP ir IS reikšmę, paskirtį. Norint sužinoti, kodėl mokytojai gana retai naudoja programas ir neturi įgūdžių, klausta apie tai, kokią reikšmę mokytojai teikia programoms. Dauguma mokytojų mano, kad programos tobulina ir lengvina mokytojo darbą. Ketvirtadalis mokytojų mano, kad programos apkrauna mokytoją papildomais darbais (šio atsakymo rezultatui reikšminis skirtumas nerastas) ir apie 10 proc. respondentų mano, kad BP ir išsilavinimo standartai apkrauna mokytoją ne itin reikalinga informacija.

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: (galimi keli atsakymai)

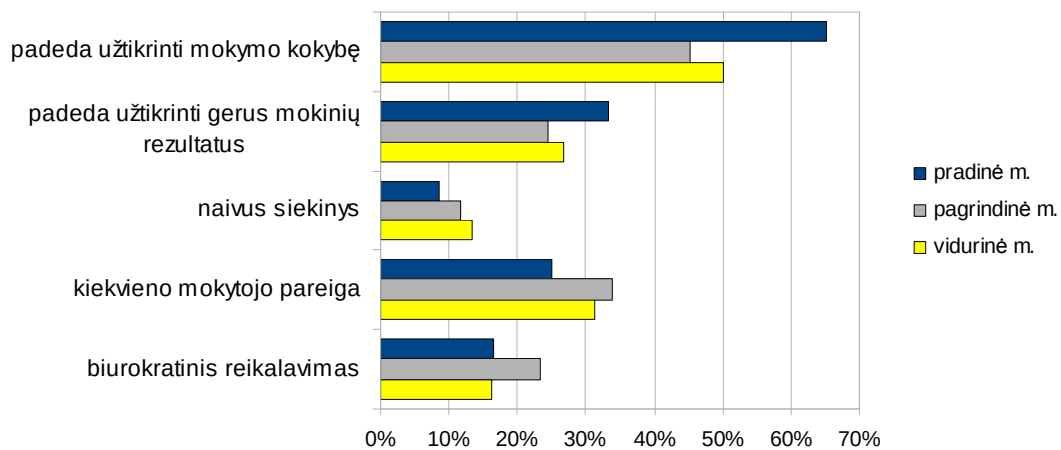

26 pav. Mokytojai apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų reikšmę.

Pozityviausi Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų reikšmės požiūriu yra pradinė klasių mokytojai, negatyviausi - pagrindinių klasių mokytojai.

Papildomai siekta išsiaiškinti, kokią reikšmę bendrųjų programų įgyvendinimas turi ne tik mokytojo asmeniniam darbui, bet plačiau – ugdymo proceso kokybei, rezultatams, švietimo sėkmei, kitaip tariant, kokia šio dokumento prasmė ir paskirtis.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimas: (galimi keli atsakymai)

27 pav. Mokytojai apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų paskirtį.

Pusė respondentų nurodė, kad Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai padeda užtikrinti mokymo kokybę, daugiau kaip ketvirtadalis, kad padeda užtikrinti gerus rezultatus ir kad tai yra

kiekvieno mokytojo pareiga, daugiau nei 15 proc. įvardino, kad tai – biurokratinis reikalavimas. Tokių mokytojų, kurie mano, kad tai – biurokratinis reikalavimas daugiausia yra tarp pagrindinių klasių mokytojų (arti ketvirtadalis). Apie 10 proc. mokytojų atsakė, kad tai – naivus siekinys. Reikšminis skirtumas rastas tik prie pirmo atsakymo (padeda užtikrinti mokymo kokybę). Lyginant rezultatus pagal mokyklos vietovę, paaiškėjo, kas skeptiškiausi programų atžvilgiu yra kaimo mokytojai. Jų tik 17,1 proc. mano, kad programos padeda užtikrinti gerus mokinių rezultatus ir palyginus nemažai - 15,5 proc. mano, kad tai – naivus siekinys.

7 lentelė. Mokytojai apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų paskirtį (pagal urbanizacijos lygį).

	didmiestis	rajono centras	kaimas	χ^2	p
padeda užtikrinti mokymo kokybę	52,5%	55,6%	51,9%	0,600	>0,05
padeda užtikrinti gerus mokinių rezultatus	32,7%	28,6%	17,1%	10,926	<0,05
naivus siekinys	10,2%	10,2%	15,5%	2,854	>0,05
kiekvieno mokytojo pareiga	23,8%	32,1%	41,9%	14,654	<0,05
biurokratinis reikalavimas	19,1%	16,8%	19,4%	0,509	>0,05

Nepaisant įvairių mokytojų pasisakymų Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų požiūriu, dominuojantis yra požiūris, kad tai dokumentas, padedantis užtikrinti mokymo kokybę ir kad tai yra kiekvieno mokytojo pareiga. Toks mokytojų sąmoningumas turėtų kurti palankias sąlygas programoms įgyvendinti.

Mokytojų patirties ir kvalifikacijos įtaka požiūriui į BP ir išsilavinimo standartus. Įvertinant mokytojų kompetencijos ir požiūrio į Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus santykį, nustatyta, kad kuo didesnė mokytojų patirtis ir aukštesnis kvalifikacijos laipsnis, tuo mokytojai kritiškesni Bendrųjų programų atžvilgiu.

Galime mokytojų patirtį (stažą) ir kvalifikacijos laipsnį susieti su jo kompetencija. Žinoma, gali būti atvejų, kad ir visai jaunas asmuo turi puikią kompetenciją dirbti pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, tačiau mes šiuo atveju laikomės prielaidos, kad darbo patirtis ir mokytojo kvalifikacijos laipsnis lemia geresnę mokytojo kompetenciją.

Gautų rezultatų reikšminis skirtumas rodo, kad kuo mažesnė mokytojo patirtis, tuo geriau įvardinamas kalbos aiškumas. Galima spėti, kad dauguma mokytojų, greičiausiai, neviseškai supranta

tekstą, neturi su kuo palyginti, taigi paviršutiniškai įvertina jį teigiamai. Tuo tarpu labiau patyrę mokytojai žvelgia atsakingiau, mato teksto aiškumo problemas.

8 lentelė. BP ir IS kalbos (aiškumo) vertinimas (pagal mokytojų patirtį).

	1-5 metai	6-10 metų	11-15 metų	virš 15 metų		
gerai	57,6%	59,2%	42,2%	38,8%	χ^2	20,022
vidutiniškai	37,3%	35,2%	51,0%	54,8%	p	<0,05
blogai	1,7%	2,8%	1,0%	3,6%		
neturiu nuomonės	3,4%	2,8%	5,9%	2,8%		

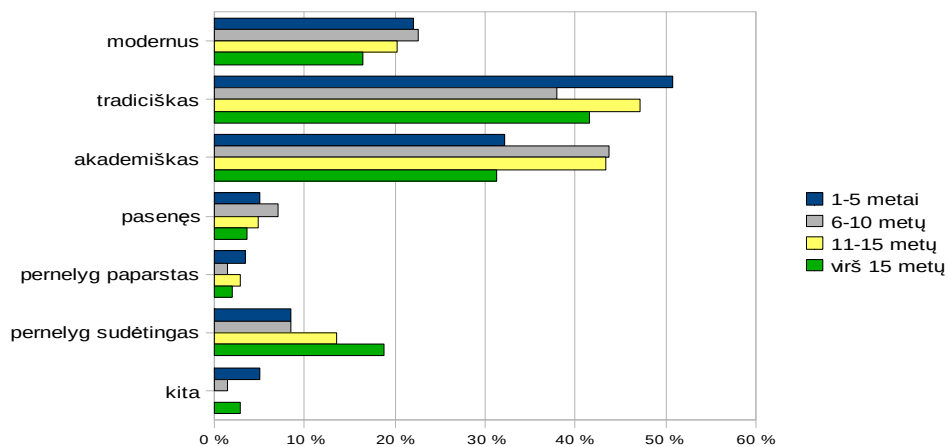
Kuo didesnė mokytojo patirtis, tuo labiau vertinamos Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų gebėjimų ir standartų dalys, lygiai kaip ir kuo aukštesnė mokytojo kvalifikacija, tuo labiau vertinami gebėjimai ir standartai. Vadinasi, labiau patyrę, aukštesnės kompetencijos mokytojai labiau orientuojasi į praktinius rezultatus, o ne žinių perdavimą.

9 lentelė. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio vertingiausios dalys (pagal mokytojų kvalifikaciją).

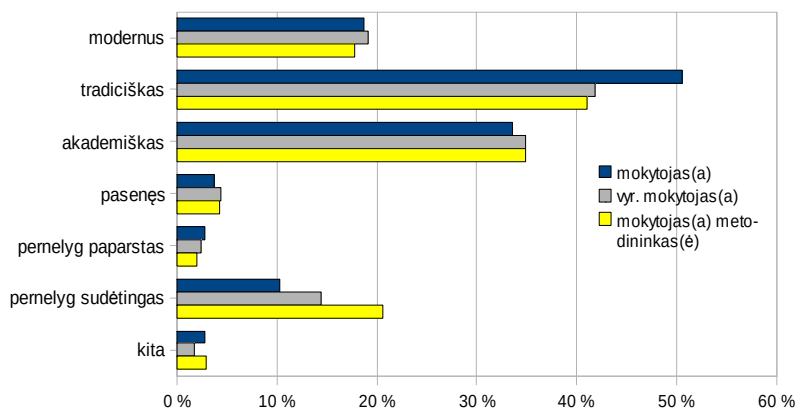
	mokytojas(a)	vyr. mokytojas(a)	mokytojas(a) metodininkas(ė)	χ^2	p
tikslai ir uždaviniai	62,6%	57,4%	54,5%	1,885	>0,05
gebėjimai	26,2%	46,0%	54,5%	23,053	<0,05
vertybinės nuostatos	30,8%	38,3%	39,2%	2,357	>0,05
temos	33,6%	40,9%	43,1%	2,679	>0,05
standartai	33,6%	38,6%	49,3%	8,976	<0,05

Mokytojų patirties didėjimas ir aukštesnė kvalifikacija nulemia ir tai, kad Bendrųjų programų dalykų turinys įvertinamas kaip pernelyg sudėtingas. Atrodytų, turi būti atvirkščiai. Galima daryti prielaidą, kad jauni mokytojai, neturi su kuo palyginti esamų bendrųjų programų, todėl jiems viskas atrodo labiau tinkama, skirtingai nei mokytojams, kurie jau turi didesnę patirtį. Kita vertus, galima galvoti ir kitaip: naujai ateinantys mokytojai geriau išmano įvairias modernias temas, todėl turinio sudėtingumas jų negąsdina. Tokia išvada galima, nors nelabai tikėtina.

Bendrosiose programose pateiktas dalyko temų turinys: (galimi keli atsakymai)

28 pav. Bendrųjų programų turinio pobūdžio įvertinimas (pagal mokytojų patirtį ($p < 0,05$)).

29 pav. Bendrųjų programų turinio pobūdžio įvertinimas (pagal mokytojų kvalifikaciją ($p < 0,05$)).

Mokytojai, turintys didesnę patirtį ir aukštesnę kvalifikaciją, mažiau mato galimybių integruoti temas, o, kita vertus, mato daugiau galimybių dirbti kūrybiškai ir darbą individualizuoti (reikšminis skirtumas rastas tik prie atsakymo “dirbti kūrybiškai”). Įdomu pastebėti tyrimo duomenis, kad jei integravimas daugumai mokytojų neatrodo problema, tai aukštesnės kompetencijos mokytojams – tai sunku. Akivaizdu, kad jei Bendrosios programos atrodo perkrautos temų gausa, pernelyg sudėtingos, tai dar papildomai integruoti temas yra labai sunku. Kūrybiškumas šiuo atveju, matyt, labiau reikštų gebėjimą dirbti specifiškai, ne paraidžiui, o pagal situaciją, atliepiant moksleivių poreikius, esamas galimybes ir pan. Akivaizdu, kad tai pasiekama ne pirmais darbo metais.

Prireikus pagalbos įsisavinti bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, patyrę mokytojai mažiau kreipiasi į administraciją, ir kur kas dažniau ieško pagalbinės informacijos įvairiuose šaltiniuose (1-5 metų stažo 45,8 proc. mokytojų ieško pagalbinės informacijos įvairiuose šaltiniuose., virš 15 metų stažo pagalbinės informacijos įvairiuose šaltiniuose ieško 68, 0 proc.

mokytojų, $p < 0,05$). Aukštesnės kvalifikacijos mokytojai taip pat ieško pagalbos įvairiuose šaltiniuose.

10 lentelė. Ko trūksta darbui pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus (pagal mokytojų patirtį).

	1-5 metai	6-10 metų	11-15 metų	virš 15 metų	χ^2	p
metodinių priemonių	50,8%	49,3%	43,3%	44,4%	1,485	$>0,05$
rekomendacijų mokytojams	20,3%	26,8%	38,5%	32,5%	6,628	$>0,05$
konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų	42,4%	42,3%	37,5%	56,3%	15,897	$<0,05$
pasiekimų išskaidymo pagal lygius	23,7%	18,3%	30,8%	29,9%	4,949	$>0,05$
seminarų	25,4%	16,9%	21,2%	8,9%	20,446	$<0,05$
naujų vadovėlių	22,0%	32,4%	29,8%	22,1%	5,413	$>0,05$
tinkamo kabineto	27,1%	28,2%	27,9%	19,3%	6,097	$>0,05$
įrangos	44,1%	50,7%	42,3%	32,0%	12,509	$<0,05$
laiko dirbti su programomis	16,9%	18,3%	20,2%	25,4%	3,832	$>0,05$
nurodymų, kaip temas paskirstyti pagal laiką	8,5%	18,3%	22,1%	14,7%	6,190	$>0,05$
administracijos palaikymo	6,8%	5,6%	5,8%	1,8%	8,194	$<0,05$
mokinių tėvų supratimo	15,3%	15,5%	17,3%	16,0%	0,166	$>0,05$
nieko netrūksta	0,0%	0,0%	1,0%	2,3%	3,571	$>0,05$
kita	1,7%	0,0%	1,0%	0,3%	3,107	$>0,05$

Daug metų dirbę mokytojai (virš 15 metų) mano, kad administracija skiria pakankamai dėmesio supažindinti mokytojus su bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujovėmis (teigiamai atsakiusių 77, 8 proc.), o mokytojų metodininkų taip mano net 81,2 proc. ir atitinkamai daug aukštos kvalifikacijos mokytojų mano, kad administracija organizuoja įvairias veiklas į pagalbą mokytojui (seminarai mokykloje, aptarimai metodiniuose būreliuose, siuntimas į seminarus). Tačiau didesnės patirties ir aukštesnės kvalifikacijos mokytojai labiau pasigenda ne seminarų, o konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų ir laiko dirbti su programomis. Patyrinėjus, ką reiškia skirtingą kompetenciją turinčiam mokytojo darbui Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, paaiškėjo, kad daugiau nei du su puse karto mokytojų su patirtimi, nei pradedančiųjų mokytojų, (dirbančių virš 15 metų – 28, 7 proc., o dirbančių 1-5 metus -10,2 proc., $p < 0,05$) mano, kad Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai apkrauna mokytoją papildomais darbais, nors ir

vienų ir kitų virš pusės mano, kad programos tobulina mokytojo darbą. Mažiau mokytojų su patirtimi mano, kad programos lengvina darbą.

Analogiškai mažiau optimistiški Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, kaip realią praktinę naudą teikiančio dokumento, atžvilgiu yra mokytojai su patirtimi ir turintys aukštesnę kvalifikaciją. Jų net apie 13 proc. mano, kad Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimas yra naivus siekinys, kai tuo tarpu pradedančiųjų mokytojų taip mano tik labai nedidelė dalis. Kita vertus, didesnės patirties mokytojai reikšminiu skirtumu daugiau pasisako, kad Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimas tai „kiekvieno mokytojo pareiga“ (34,0 proc.).

Akivaizdu, kad palyginus didesnė dalis patyrusių (didesnio stažo) mokytojų ir kaimų mokytojų, jaučiančių didesnę, nei kiti mokytojai, pareigą dėl Bendrųjų programų įgyvendinimo, sykiu jaučia ir didesnę neviltį. Kodėl laiko ir erdvės perspektyva lemia nors nedaug, bet vis tik blogesnius Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įvertinimo rezultatus, galima tik interpretuoti. Galbūt distancija su veiksmo židiniu (laiko ir erdvės požiūriu) leidžia atsirasti didesnei refleksijai, kita vertus – mokytojo asmenyje gali lemti mažesnę motyvaciją sekti įvykius, naujoves ir būti aktyviu jų dalyviu.

3.5. Išvados

1. Mokytojai turi įvairių galimybių susipažinti su programomis. Jos yra mokytojų kambaryje, bibliotekoje, dalykų kabinetuose, administracijos patalpose, taip pat pasiekiamos internetu. Daugiausia mokytojai nurodė, kad jos randamos bibliotekose bei prieinamos internetu. Palyginus mažai (apie ketvirtadalis) mokytojų nurodė, kad programos randamos mokytojų kambaryje. Akivaizdu, kad tai vieta, kur visų dalykų mokytojai susitinka, todėl būtų labai naudinga šioje vietoje turėti bendrąsias visų dalykų programas.

2. Dauguma mokytojų dirba pagal 2002 ir 2003 metų programas, tačiau kai kurie mokytojai nurodė programas ne pagal jų mokomo dalyko koncentrą. Galima manyti, kad mokytojai nelabai daug teikia dėmesio dokumento metams įsiminti. Atitinkamai beveik visi susipažinę su 2002 ir 2003 metų programomis, tačiau nemažai mokytojų susipažinę ir su 1997 bei 2007 metų Bendrosiomis programomis. O dalis susipažinę ir su 2004 metų pilietinio ugdymo programa bei 2006 metų

katalikų tikybos programa. Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokytojai susipažinę ne tik su juos liečiančiais dokumentais, bet aktyviai siekia pažinti ir platesnį kontekstą, susipažįsta su kitų dalykų ar pakopų programomis. Pvz., pradinių klasių mokytojai yra susipažinę su vyresnių klasių programomis ir pilietinio ugdymo programa. Pradinių klasių mokytojai aktyviau skaito įvairių metų programas.

3. Kadangi didelė dalis mokytojų žino įvairias programas, galėjo jas palyginti ir atsakyti į klausimą, ar programos tobulėja. Atsakydami į šį klausimą, dauguma (daugiau kaip 50 proc.) pareiškė nuomonę, kad programos tobulėja, tačiau apie ketvirtadalis mokytojų taip nemano, o apie penktadalis mokytojų – nežino. Pozityviausiai programų kaitą įvertino pradinių klasių mokytojai.

4. Nors programos mokyklose gana prieinamos, mokytojai jomis naudojasi ne itin dažnai. Dauguma mokytojų Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais naudojasi kelis kartus per metus, ženkliai mažiau – kartą per metus ir palyginus nedaug mokytojų naudojasi dokumentais kiekvieną mėnesį ir remdamiesi kiekvienai temai. Kiekvienai temai naudoja programas daugiausiai vidurinių mokyklų (aukštesnių klasių) mokytojai (20 proc.). Nors pradinių klasių mokytojai, atrodo, aktyviausiai susipažįsta su įvairiomis programomis, mažiausiai jas naudoja kiekvienai temai.

5. Analizuojant, ar skaitymas nėra fragmentiškas, atsitiktinis, buvo užduotas klausimas apie tai, ar mokytojai skaito įvadus, kuriuose aprašomi bendri programos tikslai, uždaviniai, ar skaito savo mokomosios srities įvadą, mokomojo dalyko įvadą. Paaiškėjo, kad didelė dalis mokytojų yra gana nuoseklūs ir įvadus skaito. Tiesa, dauguma mokytojų skaito tik mokomojo dalyko įvadą, o ne srities ar bendrą įvadą.

6. Didesnė dalis (apie 50 proc.) mokytojų Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbos aiškumą vertina vidutiniškai ir šiek tiek mažesnė dalis – gerai.

7. Labiausiai vertinami Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tikslai ir uždaviniai, gebėjimai, temų dalys, mažiau yra vertinami išsilavinimo standartai ir dar mažiau – vertybinės nuostatos. Nustatyta, kad išsilavinimo standartus labiausiai vertina pradinių klasių mokytojai (57, 2 proc.), mažiau – vidurinio ugdymo mokytojai (37, 5 proc.) ir dar mažiau – pagrindinio ugdymo mokytojai (30, 0 proc.). Vertybines nuostatas taip pat labiausiai vertina pradinių klasių mokytojai.

8. Dauguma mokytojų pritaria tam, kad jų dalykų tikslai ir uždaviniai, temos, standartai yra suformuluoti suprantamai, tačiau labiausiai mokytojai abejoja (supranta juos „iš dalies“) standartais. Kritiškiausi yra vidurinių klasių mokytojai, o pradinių klasių mokytojai yra pozityviausi. Atsakiusiųjų, kad vertina suprantamumą neigiamai, yra nedaug. Tačiau atsakymas „iš dalies“ reiškia, kad Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tekstas dar turi būti tobulinamas, arba mokytojai turi būti daugiau mokomi jį skaityti.

9. Daugiau kaip pusė mokytojų mano, kad esminiais gebėjimais remiantis suformuluoti pasiekimų aprašymai padeda ugdyti praktinius mokinių gebėjimus tik „iš dalies“. Trečdalis mano, kad padeda. Yra mokytojų, kurie atsakė neigiamai, iš jų daugiausiai vidurinių klasių mokytojų. Gauti duomenys parodo, kad pasiekimų apibrėžimas, remiantis gebėjimais, vis dar laikomos formalumu, kuris neužtikrina praktinių mokymosi rezultatų.

10. Įvertindami temų apimtį, mokytojai teigia, kad temų apimtis yra optimali arba per plati ir palyginus nedaug mokytojų atsako, kad ji per siaura arba neturi nuomonės apie tai. Daugiau nei pusė pradinių klasių mokytojų mano, kad temų apimtis yra optimali (55,8 proc.), o daugiau nei pusė vidurinių klasių mokytojų mano, kad temų apimtis yra per plati (51,6 proc.).

11. Apie pusė mokytojų mano, kad programose pateikiamos temos yra skirtingos svarbos. Taip mano 55,1 proc. pradinio ugdymo mokytojų; 47,9 proc. pagrindinio ugdymo mokytojų; 57,1 proc. vidur. ugdymo mokytojų. Teoretikų manymu, temų pateikimas taip, kad jos visos būtų suvokiamos kaip vienodai svarbios, yra vienas iš sėkmingo darbo su programomis garantų.

12. Į klausimą, ar Bendrųjų programų tai pačiai klasei dalykų temos tarpusavyje dera, apie 38 proc. mokytojų atsako, kad taip, dauguma mokytojų (daugiau nei 50 proc.) atsako, kad „iš dalies“ (pradinio ugdymo - 60,6 proc., pagrindinio ugdymo - 51,3 proc.; vidurinio ugdymo - 48,8 proc.). Tačiau dalis vidurinių klasių (7,8 proc.) mokytojų mano, kad temos tarpusavyje nedera; taip manančių pagrindinių klasių mokytojų yra mažiau (4,1 proc.).

13. Mokytojai mano, kad Bendrosiose programose yra užtikrintas arba iš dalies užtikrintas nuoseklus pasiekimų lygio kėlimas. Didžiausia dalis manančių, kad jis yra užtikrintas tarp pradinių klasių mokytojų (49,7 proc.), mažiau - tarp pagrindinio ugdymo (35,4 proc.) ir dar mažiau - tarp

vidurinio ugdymo (31, 8 proc.) mokytojų. Nedaug mokytojų mano, kad jis neužtikrintas arba visai neturi nuomonės.

14. Vertindami dalyko turinio modernumą, akademiškumą, sudėtingumą, mokytojai dažniausiai atsako, kad ugdymo turinys yra tradiciškas (daugiau nei trečdalis respondentų), akademiškas (apie trečdalis respondentų). Mažiau manančių, kad turinys yra modernus (apie penktadalis respondentų). Dalis mokytojų (15 proc.) mano, kad turinys yra pernelyg sudėtingas. Kaip labiausiai tradicišką turinį įvertina dauguma pradinį klasių mokytojų (54,7 proc.), kaip labiausiai akademišką – didesnė dalis vidurinio ugdymo mokytojų (44, 6 proc.). Modernumo turinyje labiausiai trūksta vidurinių klasių mokytojams, o mažiausiai – pagrindinių klasių mokytojams.

15. Apklausos duomenys rodo, kad tik mažesnė mokytojų dalis mato galimybes lanksčiai dirbti pagal esamas Bendrąsias programas. Daugiausiai galimybių mokytojai mato integruoti naujas temas į dalykus (pradinio ugd. - 78,1; pagrindinio ugd. - 59,6; vidurinio ugd. - 42, 0 proc. mokytojų), mažiau individualizuoti darbą (pradinio ugd. - 50,7; pagrindinio ugd. - 29,5, vidurinio ugd.- 29,6 proc. mokytojų) ir dirbti kūrybiškai, ir dar mažiau – adaptuoti turinį. Pradinį klasių mokytojai mato daugiausiai galimybių dirbti lanksčiai.

16. Turint omenyje ypač greitą socialinio gyvenimo kaitą, kuri daro didelę įtaką mokinių mokymuisi, buvo bandyta sužinoti, kiek Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai susiję su popamokine moksleivių veikla. Daugiausiai manančių, kad susijusios, yra pagrindinio ugdymo mokytojų, daugiausiai manančių, kad susijusios „iš dalies“, – pradinį klasių mokytojų, dažniausiai mano, kad sąsajų nėra, vidurinių klasių mokytojai. Vadinas, tai, ką mokiniai gali išsiugdyti (nuostatas, gebėjimus), įgyti žinias ne pamokų metu, o platesniame mokyklos bendruomenės kontekste, įvairiuose būreliuose, projektinėje veikloje, bendruomenės iškylose, ekskursijose, Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose nepakankamai įvardijama. Tai dar kartą paliudija, kad dalykų turinys pernelyg akademiškas, jam trūksta praktinio, neatsiejamo nuo kasdienio gyvenimo lygmens.

17. Daugiau nei pusė mokytojų nurodė, kad vadovėliai atitinka Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, ir apie ketvirtadalis mokytojų (išskyrus pradinį klasių mokytojus), kad egzaminų užduotys. Mažiau mokytojų teigia, kad vertinimo sistema atitinka Bendrąsias programas ir

išsilavinimo standartus. Tai, kad tik nedaug didesnė pusė mokytojų (išskyrus pradinių klasių mokytojus) mano, kad vadovėliai atitinka programas yra akivaizdus priekaištas vadovėlių autoriams ir jų ekspertams. Dar didesnis priekaištas pagal šiuos duomenis turėtų būti pareikštas egzaminų rengėjams, nes palyginus mažas skaičius mato ryšį tarp Bendrųjų programų bei išsilavinimo standartų ir egzaminų.

18. Anot respondentų, Bendrosios programos, Išsilavinimo standartai, vadovėliai ir egzaminų programos daro ganą panašią įtaką ugdymo procesui. Išimtį sudaro pradinių klasių mokytojų atsakymai apie egzaminų įtaką (tik 5,5 proc., nes jiems tai neaktualu) ir vidurinio ugdymo mokytojų atsakymai apie egzaminų įtaką (net 57,6 proc., nes jiems tai itin aktualu). Vadovėliai, pasirodo, kur kas reikšmingesni pradinėse klasėse ir mažiau reikšmingi, palyginus su egzaminais, vidurinėse klasėse. Didžiausią įtaką ugdymo procesui, anot mokytojų, turi mokytojo asmenybė ir socialiniai pokyčiai. Paradoksas yra tas, kad asmenybė, remiantis mokytojų atsakymais, yra ribojama Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, nes juose nepakankamai numatomos galimybės dirbti lanksčiai. kūrybiškai.

19. Apklaustos duomenys rodo, kad dirbti pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus mokytojams labiausiai trūksta metodinių priemonių ir konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų. Taip mano apie pusę visų apklaustųjų mokytojų. Vidurinio ugdymo mokytojai labiau nei kitų koncentrų mokytojai stokoja rekomendacijų mokytojams, pasiekimų išskaidymo pagal lygius, laiko dirbti su programomis, tinkamo kabineto, nurodymų, kaip temas paskirstyti pagal laiką. Akivaizdu, kad vyresnių klasių mokytojų poreikiai yra specifiniai, labiau susieti su fiksuota erdve ir laiku bei labai konkrečiomis priemonėmis. Pagrindinio ugdymo mokytojai, palyginus su kitais, labiausiai stokoja seminarų ir tėvų supratimo, o pradinių klasių mokytojai – metodinių priemonių, trumpesnių programų, įrangos. Tikriausiai pradinių klasių mokytojai yra mažiausiai aprūpinti technine įranga. Mažiausiai jie stokoja naujų vadovėlių.

20. Mokytojai, susidūrę su programų įgyvendinimo problemomis, vengia kreiptis į administraciją. Jie veikiau renkasi kitus sprendimo būdus. Tik apie trečdalis mokytojų kreipiasi į administraciją (daugiausiai kreipiasi pradinių klasių mokytojai, mažiausiai – vidurinio ugdymo), kai tuo tarpu kur kas dažniau kreipiamasi į dalyko kolegas ar ieškoma informacijos pagalbiniuose šaltiniuose.

Mokytojai mano, kad administracija kreipia pakankamai dėmesio supažindinti mokytojus su programų naujovėmis. Palyginus labai maža dalis mano, kad nekreipia dėmesio ir apie 20 proc. – kad galėtų kreipti daugiau dėmesio. Galima daryti prielaidą, kad mokytojai, žinodami, kad jie jau supažindinti su naujovėmis, nedrįsta pakartotinai kreiptis į administraciją, jei iškyla sunkumų.

21. Į klausimą, kokiais būdais administracija padeda suvokti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujoves, mokytojai daugiausiai mini siuntimą į seminarus ir skatinimą aptarti naujoves metodiniuose būreliuose. Rečiau organizuojami seminarai ar susitikimai mokyklose. Mokytojai mano, kad efektyviausias būdas yra organizuoti seminarus mokykloje. Galvojant apie mokytojų aktyvų dalyvavimą renginiuose, veikiausiai būtent renginiai savo mokykloje yra efektyvesni, nes mokytojai yra „padėties šeimininkai“, gali drąsiau dalyvauti diskusijose.

22. Įsivertindami savo kompetenciją, mokytojai atsakė, kad jiems labiausiai trūksta įgūdžių. Žinių ir gebėjimų stoka mokytojai ne itin skundžiasi. Tai, kad gana didelė dalis mokytojų pabrėžė įgūdžių stoką (net 40 proc., o daugiausia – pagrindinio ugdymo mokytojų), akivaizdu, kad jie Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais naudojami retai, o ir nenori jais naudotis dėl įgūdžių stokos.

23. Į klausimą, kada ir kaip mokytojai naudojami Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, mokytojai daugiausiai pasirinko atsakymą „planuodama(s) ugdymą“ (daugiau nei 80 proc.). Taip pat nemažai mokytojų atsakė, kad orientuojasi į juos organizuodami ugdymą ir vertindami pasiekimus. Pasiekimams vertinti dokumentu daugiausiai naudojami pradinį klasių mokytojai (76, 6 proc.), o kitų lygių mokytojų šiuo tikslu dokumentu naudojami tik pusė. Nedidelė mokytojų dalis jais visai nesinaudoja, nes dirba pagal egzaminų reikalavimus arba vadovėlius.. Galime formuluoti išvadą, kad įgūdžių neturėjimas turi labai aiškias priežastis: retai naudojamasi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, greičiausiai tik prieš trimestrą planuojant darbą.

24. Dauguma mokytojų mano, kad programos tobulina ir lengvina mokytojo darbą. Ketvirtadalis mokytojų mano, kad programos apkrauna mokytoją papildomais darbais ir apie 10 proc. – kad apkrauna mokytoją ne itin reikalinga informacija. Pozityviausiai Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų požiūriu yra nusiteikę pradinį klasių mokytojai, negatyviausiai – pagrindinio

ugdymo mokytojai. Vidurinio ugdymo mokytojai yra labiausiai reiklūs Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų atžvilgiu.

Įvertindami Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus platesniame švietimo kontekste, apie pusė respondentų atsakė, kad Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai padeda užtikrinti mokymo kokybę, daugiau kaip ketvirtadalis – kad padeda užtikrinti gerus rezultatus ir kad tai yra kiekvieno mokytojo pareiga, daugiau nei 15 proc. įvardijo, kad tai – biurokratinis reikalavimas. Tokių mokytojų daugiausia tarp pagrindinio ugdymo mokytojų (arti ketvirtadalio), ir 10 proc. atsakė, kad tai – naivus siekinys.

25. Lyginant rezultatus pagal vietas, išaiškėjo, kad kaimo mokytojai apie Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus galvoja skeptiškiau nei didmiesčio ir rajono centro mokyklų mokytojai (pastarųjų atsakymai gana panašūs): jiems ir dokumento kalba neaiški, ir turinys sudėtingesnis, ir infrastruktūra blogesnė: trūksta įrangos, seminarų mokykloje, per mažas dėmesys iš administracijos pusės. Akivaizdu, kad būtina į šias mokyklas atkreipti didesnę dėmesį.

26. Lyginant rezultatus pagal mokytojų patirtį ir mokytojo kvalifikacinę kategoriją, paaiškėjo, kad kuo ilgiau mokytojai dirba mokyklose, tuo jie atidžiau ir kritiškiau žiūri į programas. Jie kritiškiau vertina tekstą – mano, kad jis nepakankamai aiškus ir pernelyg sudėtingas. Jiems atrodo, kad turinyje svarbiausia yra gebėjimų dalis. Palyginus su kitais mokytojais, anot jų, programos mažiau leidžia integruoti temas, nors jie daugiau mato galimybių individualizuoti darbą ir kūrybiškai dirbti.

27. Didesnę stažą turintys mokytojai rečiau kreipiasi į administraciją, bet, palyginti su kitais, labiau linkę manyti, kad administracija teikia nemažą dėmesį supažindindama su naujovėmis. Aukštesnės kvalifikacijos mokytojai labiau pasigenda konkretesnių, trumpesnių programų ir laiko dirbti su jomis. Didesnės patirties mokytojai labiau linkę teigti, kad programos apkrauna mokytoją papildomais darbais, ir dažniau mano, kad jų įgyvendinimas – naivus siekinys. Matyt, darbo mokykloje patirtis leidžia jiems labiau pasikliauti turimais darbo įgūdžiais ir mažiau viltis, kad Bendrosios programos gali iš esmės ką nors pakeisti. Kita vertus, didesnės patirties ir kvalifikacijos mokytojai programas priima ne taip formaliai, kaip kiti mokytojai, todėl yra kritiškesni.

4. Apibendrinančios išvados ir rekomendacijos

1. **Bendrujų programų ir išsilavinimo standartų dokumento apžvalga** parodė, kad šio dokumento atnaujinimas vyko jau kelis kartus: pirmasis Bendrųjų programų projektas (1994) tobulintas 1997, 2002, 2003, 2007 (pastarasis patvirtintas 2008) metais. Dokumentas atnaujinamas labiau keičiant struktūrą, nei turinį.
 - Pereinant nuo žinių prie gebėjimų ugdymo paradigmos, dokumente vis labiau pabrėžiami būtent gebėjimai, taip pat daugiau dėmesio skiriama pasiekimams (standartams) apibrėžti. Kiekvienoje atnaujintoje Bendrojoje programoje atsiranda dalis naujų temų. Jos integruojamos, reaguojant į socialinius pokyčius.
 - Dokumento apimtys padidėjo. Turinio pakeitimai labiau struktūriniai, turinį perskirstant pagal naujus komponentus (esminius ir specifinius gebėjimus, pasiekimus, ugdymo gaires, didaktines nuostatas) arba suteikiant kaskart vis kitiems komponentams didesnę reikšmę.
 - Struktūriniai pakeitimai švietimo teoretikų yra vertinami gana dviprasmiškai: vieni mano, kad tokie restruktūrizavimo veiksmai padeda mokytojui, lengvina jo darbą, suteikia ugdymo procesui aiškumo, kiti – kad toks restruktūravimas ir struktūros dalių smulkinimas labiau skirtas socialinei kontrolei ir socialinei reprodukcijai užtikrinti, užkerta kelią individualioms iniciatyvoms ir nepalengvina mokytojo darbo.
2. Analizuojant tyrimo duomenis, nustatyta, kad **Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai ir kiti ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai** atlieka svarbų vaidmenį mokytojams planuojant, organizuojant ir koreguojant ugdymo procesą:
 - Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai mokytojų vertinami gana pozityviai prieinamumo, turinio, aiškumo, paskirties požiūriu. Didesnioji mokytojų dalis problemų, susijusių su Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, nemato, jiems atrodo, kad turinio apimtys optimalios, dalykų temos tarpusavyje pakankamai dera, ugdymo turinio nuoseklumas pagal pakopas užtikrintas, turinys tradiciškas arba akademiškas.
 - Bendras Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų vertinimas yra labiau pozityvus, negu negatyvus. Mažesnė mokytojų dalis mano, kad programų turinio apimtys per plačios, turinys per sudėtingas, temos nepakankamai dera, turinys nesuderintas su

vadovėliais ir egzaminų reikalavimais, kad turinys nepakankamai modernus, nėra sąsajų su popamokine veikla.

3. Analizuojant tuos duomenis, kuriuose išryškėja **kritika Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų atžvilgiu**, nustatyta:

- Pradinių klasių mokytojai yra labiausiai pozityvūs, išvelgia mažiausiai problemų. Tai suponuoja mintį, kad jų Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai yra tinkamiausiai parengti, jie patys labiausiai motyvuoti, antroji mintis – jie mažiau reflektyvūs, mažiau apkrauti, palyginus su kitais aukštesnių koncentrų mokytojais, jiems tenka mažiausiai atsiskaitomybės – nėra egzaminų, jie yra savo klasės šeimininkai, mažiau tenka blaškytis derinant veiklas su kitų dalykų mokytojais.
- Kritiškesni ir pesimistiškesni Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų atžvilgiu yra pagrindinio ugdymo klasių mokytojai. Anot jų, ugdymo proceso pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus sėkmei trūksta mokinių tėvų supratimo, seminarų. Tokie mokytojų pageidavimai gali būti susiję su vaikų amžiaus tarpsnio psichologinėmis problemomis.
- Vidurinio ugdymo klasių mokytojai yra kritiškiausi ir skeptiškiausi. Tai gana savarankiška mokytojų grupė, nusiteikusi rimtam, produktyviam, kryptingam darbui, todėl jie labiausiai pasisako dėl programų trumpinimo ir konkretinimo, laiko darbui numatymo ir konkretesnių rekomendacijų, kaip Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus įgyvendinti.
- Palyginus duomenys pagal **mokytojų patirtį ir kvalifikaciją**, paaiškėjo, kad labiau patyrę ir turintys aukštesnę kvalifikaciją mokytojai yra kritiškesni Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ir jų įgyvendinimo požiūriu. Jiems labiau būdinga teigti, kad turinys yra pernelyg sudėtingas, nepakankamai aiškus. Anot jų, programos turėtų būti trumpesnės ir konkretesnės, nes dirbti su jomis trūksta laiko. Dauguma jų mano, kad dokumentas padeda *užtikrinti ugdymo kokybę*, kad dokumento įgyvendinimas yra *kiekvieno mokytojo pareiga*, tačiau yra nemažai manančių, kad programų įgyvendinimas yra *naivus siekinys*.
- Didesnė labiau patyrusių, nei pradedančiųjų mokytojų dalis mano, kad Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai apkrauna juos papildoma informacija, kad dalykui skirtų temų yra per daug. Tokį atsakymą galima interpretuoti dvejopai. Jauni, naujai parengti mokytojai – greičiau suvokia socialinius pokyčius, pasirengę priimti naujus

iššūkius, ir, turėdami žemesnę kvalifikaciją ir mažiau patirties, yra pajėgūs lengviau suprasti dokumentą. Nors tikėtina ir kita interpretacija: jauni, nepatyrę mokytojai paviršutiniškiau supranta ir menkliau gilinasi į tekstą, mažiau jį reflektuoja, todėl mažiau turi jam pretenzijų.

4. Ištyrus mokytojų požiūrį į mokyklos vadovų pagalbą, įgyvendinant Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, nustatyta:

- Mokytojai gana palankiai žiūri į mokyklų administraciją, padedančią įgyvendinti Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, bet vengia į ją kreiptis ir pagalbos dažniausiai ieško kituose šaltiniuose.
- Įvardindami priemones, kuriomis administracija siekia palengvinti mokytojų darbą, mokytojai dažniausiai mini siuntimą į seminarus ir naujovių aptarimą metodiniuose būreliuose. Beje, anot mokytojų, labiausiai paveikūs būtų seminarai jų mokyklose. Galima teigti, kad mokytojams diskusijos savo aplinkoje būtų kur kas priimtinesnės, negu išvykus į kitą instituciją.
- Atsakymo, kas gi atsako už Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimą, galime ieškoti dokumentuose. Štai *Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategijos* (2007) dokumente pasakyta, kad atsakomybę už ugdymo turinio vadybą dalijasi visi valdymo lygmenys: ŠMM, mokyklų steigėjai, mokyklų vadovai ir, žinoma, mokytojai. Būtent šiai žemiausiai grandžiai norima deleguoti daugiausia atsakomybės. Šiame kontekste galime įvertinti teigiamai tai, kad mokytojai, susidūrę su sunkumais dėl Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimo, savarankiškai ieško sprendimų. Problema ta, kad vargu ar perkeltant vis daugiau atsakomybės mokytojams jiems atitinkamai bus suteikiama ir daugiau laisvės veikti.
- Pagal urbanizacijos lygį Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai vertinami panašiai. Labiausiai išsiskiria kaimo mokytojai, kurie mano panašiai kaip ir labiau patyrę mokytojai. Jie labiau kritiški, skeptiški, nepatiklūs. Akivaizdu, kad didesnė dalis tiek patyrusių mokytojų, tiek kaimo mokytojų, jaučiančių didesnę, nei kiti mokytojai, pareigą dėl programų įgyvendinimo, kartu jaučia ir didesnę neviltį. Nors laiko ir erdvės perspektyva lemia nedaug, bet vis tik blogesnius mokinių rezultatus. Kodėl – galima tik interpretuoti. Greičiausiai, ir patyrę, ir kaimo mokytojai vertina paprastumą, aiškumą, mažiausiai leidžiasi paveikiami įmantrių ar sudėtingų programų formuluočių.

5. Aiškinantis, **ką apie savo patirtį ir turimą ugdymo turinio vadybos kompetenciją mano mokytojai**, nustatyta:

- Mokytojai mano, kad jiems labiausiai trūksta įgūdžių dirbti su Bendrosiomis programomis, tačiau gana retai „ima programas į rankas“. Dauguma mokytojų jas pasižiūri tik „kelis kartus per metus“. Vadinasi, jie negali įgyti reikalingų darbui su dokumentu įgūdžių. Kodėl taip yra, galima spręsti iš įvairių jų atsakymų: trūksta laiko, programos juos apkrauna papildoma informacija, jos reikalingos tik planuojant darbą.
- Vertinti moksleivių pasiekimus Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai ne visuomet tinka, nes, anot mokytojų, vertinant žinias svarbesni yra egzaminų reikalavimai, o vadovėliai tinkamesni mokyti. Problema ta, kad mokytojai, suprasdami, jog ir egzaminų reikalavimai, ir programos, ir standartai, ir vadovėliai yra labai svarbūs, vis tik nemato tarp jų dermės. Tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl mokytojai yra taip apkrauti: jie savo dėmesį ir pastangas išskaido skirtingomis kryptimis. Apkrovimas lemia ir tai, kad tik didesnę patirtį ir kvalifikaciją turintys mokytojai yra pajėgūs dirbti kūrybiškai ir individualizuotai. Kitiems tai daryti sekasi sunkiau. Tuo tarpu, jei daugumai mokytojų integruoti temas į ugdymo procesą nėra itin sudėtinga, tai didesnę patirtį ir aukštesnę kvalifikaciją turintiems mokytojams tai atrodo kur kas sudėtingiau.
- Mokytojams svarbiausias veiksnys, užtikrinantis ugdymo kokybę yra mokytojo asmenybė. Vadinasi, postmoderno sąlygomis, kai teoretikai kalba apie tai, kad autoritetai, kurie randasi kartu su iškilėmis asmenybėmis, praranda galią, vis dėlto Lietuvos mokykloje didžiausią sėkmę, anot respondentų, vis dar lemia asmenybės – autoritetai. Mokytojai, pabrėždami asmenybės reikšmę, galėjo turėti omenyje tai, kad mokytojo profesija – tai pašaukimas, ir tik jį turintys mokytojai gali pasiekti gerų rezultatų.
- Didžiausią poveikį ugdymo procesui, anot mokytojų, daro ne tik mokytojo asmenybė, bet ir socialiniai pokyčiai. Paradoksas yra tas, kad asmenybė, remiantis mokytojų atsakymais, yra ribojama Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, nes juose nepakankamai numatoma galimybių dirbti lanksčiai, atsižvelgti į socialinius iššūkius.
- Dabartinės Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai yra retai naudojami ne tik dėl laiko stokos, bet greičiausiai ir todėl, kad dokumento turinys pernelyg platus, o medžiagos gausoje mažiau kvalifikuotam mokytojui sunku susigaudyti, juolab pagal jį dirbti kūrybiškai. Atrodo, kad kūrybiškumas ir lankstumas randasi labiau iš nežinojimo, kaip Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus naudoti, negu iš aiškaus supratimo ir žinojimo.

6. Išanalizavus fokus grupių duomenis nustatytos pagrindinės **probleminės sritys, trukdančios planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus:**

- Apibendrinant **pradinių klasių mokytojų** fokus grupės diskusiją apie Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus, išryškėjo, kad mokytojai supranta Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų svarbą ir šį dokumentą naudoja ugdymo procesui planuoti, organizuoti ir vertinti pasiekimus.
- Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio**, dominuoja problemos, susijusios su programų vertikalio ir horizontalio derinio.
- Iš **planavimo problemų** išsiskiria nepatyrusiems mokytojams būdingos problemos: kokius vadovėlius pasirinkti, kaip numatyti temų eiliškumą pagal svarbą ir kaip tinkamai planuoti laiką.
- Pagrindinės **organizavimo problemos**: negebėjimas integruoti temų, sunkumai individualizuojant turinį, baimė „neišeiti“ privalomo turinio.
- Pagrindinė **vertinimo problema** – standartai nenustatyti kiekvieniems mokymosi metams.
- Apibendrinant **pagrindinės ugdymo pakopos** diskusijų grupės pasisakymus apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje išskirtini šie **probleminiai laukai**:
 - Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio**, dominuoja problemos, susijusios su nuolatine jų kaita ir argumentų, pagrindžiančių kaitos būtinumą, nebuvimu. Programos jei negerėja, tai ir neblogėja; programos konkretėja, bet kartu „paprastinamos prastėja“;
 - Iš **planavimo problemų** didžiausios – teminių planų pagal Bendrąsias programas rašymas, nenumatytas tvarkaraščių keitimas;
 - Iš **organizavimo problemų** išsiskiria mokyklos kultūros problema, mokytojai menkai bendradarbiauja tarpusavyje ir su administracija. Procesas organizuojamas orientuojantis į vadovėlius;
 - Iš **vertinimo problemų** akivaizdžiausia vertinimo kriterijų problema. Išsilavinimo standartais nesiremiam, remiamasi asmenine patirtimi.

- Apibendrinant **vidurinės ugdymo pakopos** diskusijų grupės pasisakymus apie Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą, planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje, išskirtini šie **probleminiai laukai**:

- Tarp **problemų, kylančių iš Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinio**, dominuoja problemos, susijusios su didele programų apimtimi ir neatitikimu egzaminų reikalavimams.

- Iš **planavimo problemų** didžiausia problema yra temų paskirstymas pagal laiką ir beprasmiškas bei formalus tikslų, gebėjimų bei vertybinių nuostatų teminiuose planuose rašymas;

- Iš **organizavimo problemų** išsiskiria nepakantumas kontroliuojančiai administracijai ir laiko, skirto ugdymo procesui, problema.

- Iš **vertinimo problemų** akivaizdžiausia mokinių parengimo egzaminams problema; Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais nesiremiam, remiamasi tik egzaminų užduotimis ir reikalavimais.

- Analizuojant situaciją skirtingose ugdymo pakopose išryškėjo bendros tendencijos. Nustatyta, kad tik pradinėje ugdymo pakopoje Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai bei jų įgyvendinimas vertinami teigiamai, aukštesnėse ugdymo pakopose išryškėja bendra tendencija: dėmesys Bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams mažėja, pagrindinėje ugdymo pakopoje daugiau pesimizmo, vidurinio ugdymo pakopoje – dominuoja kritika ir skepsis.

7. Tyrimo duomenų analizės pagrindu buvo patikrintos **hipotezės** ir nustatyta:

- Pirmoji hipotezė, kad *Mokytojai nepakankamai gerai supranta ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus ir nemoka jais naudotis*, pasitvirtino tik iš dalies (ir pirmoje, ir antroje tyrimo dalyje), nes dauguma mokytojų supranta ugdymo turinį reglamentuojančius dokumentus ir tik didesnę patirtį, aukštesnę kvalifikaciją turintys mokytojai nepakankamai gerai įvertino ugdymo turinį reglamentuojančių dokumentų suprantamumą. Rezultatai, rodantys, kad kuo ilgiau mokytojai dirba, tuo mažiau supranta tekstą, galimi interpretuoti ir tokiu būdu: jaunesni, mažiau patyrę mokytojai tekstą supranta paviršutiniškai. Mokytojai naudojami dokumentais, tačiau tai daro retai, todėl Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimo įgūdžiai yra gana menki.

- Antroji hipotezė, kad *Mokytojai dažniau remiasi ne programomis ir standartais, o vadovėliais*, taip pat pasitvirtino tik iš dalies. Dalis mokytojų pirmenybę teikia Bendrosioms programoms ir išsilavinimo standartams, kuriais naudojami planuoti ir organizuoti ugdymo procesą. Naudotis vadovėliais labiau linkę mažiau patyrę mokytojai ir pradinių klasių mokytojai. Kaip išryškėjo tyrimo metu, vidurinėje ugdymo pakopoje daug mokytojų labiau orientuojasi į egzaminų reikalavimus.
- Trečioji hipotezė, kad *Ugdymo turinį reglamentuojantys dokumentai nėra patogūs mokytojams naudoti*, visiškai pasitvirtino. Taip mano visų ugdymo pakopų mokytojai. Tyrimo duomenys suponuoja išvadą, kad ateityje programas vertėtų trumpinti, leisti mažomis knygelėmis, patogiomis naudoti kasdienėje veikloje. Šalia jų turėtų atsirasti daugiau įvairių metodinių priemonių, kurias mokytojai dirbdami galėtų rinktis priklausomai nuo kiekvieno atvejo ar rekomendacijų, kurios nukreiptų mokytoją, susidūrusį su sunkumais.

Rekomendacijos

Tyrimo pagrindu **parengtos šios rekomendacijos:**

1. Švietimo politikams ir Bendrųjų programų rengėjams:

- Ateityje atnaujinant Bendrąsias programas ir Išsilavinimo standartus trumpinti jų apimtį, taip pat ir formatą. Jos galėtų būti leidžiamos mažomis knygelėmis, patogiomis naudoti kiekvieną dieną. Jos turėtų būti ne tik bibliotekose arba administracijos kabinetuose, bet kiekvienoje patalpoje, o ypač mokytojų kambaryje, kuriame daugiausiai laiko kartu praleidžia skirtingų dalykų mokytojai. Šiuo metu ne visuose mokytojų kambariuose rastume Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų dokumentus.
- Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų turinyje vengti struktūrinių komponentų gausos, nes jų svarba mokytojams yra skirtinga, be to, didelis skaičius struktūrinių komponentų trukdo mokytojui suvokti visumą.
- Išskirti būtinas ir svarbiausias temas, kitas temas nurodyti kaip papildomas. Dalis temų mokytojams atrodo vertinga, todėl netikslinga ją išskaidyti per įvairius struktūrinius komponentus. Tradicinių temų neatsisakyti, o jas labiau modernizuoti. Temų pateikimą supaprastinti, bet nesuprastinti.

- Mokinių gebėjimų ir pasiekimų dalis labiau susieti su gyvenimo realijomis ir praktika, nes tik tokiu atveju tos dalys turės vertę.
- Kuriant programas daugiau galvoti apie pradedančius mokytojus, nei didelę patirtį turinčius mokytojus. Bendroji programa ir išsilavinimo standartai turi pirmiausiai padėti susiorientuoti pradedančiajam, duoti aiškią kryptį ir instrukciją, nes didesnę patirtį turintys mokytojai patys greitai perpranta naujoves. Kita vertus, reikia turėti omenyje ir tai, kad didesnę patirtį turintys mokytojai yra labiau reiklūs programoms, todėl dokumento atnaujinimas turi būti argumentuotas, suprantamas tiems, kas jau turi susiformavusius įgūdžius dirbti pagal ankstesnę Bendrąją programą.
- Šalia mažos apimties Bendrųjų programų į pagalbą mokytojams parengti rekomendacijas, metodines priemones, gerosios patirties ir planavimo pavyzdžių rinkinius.
- Bendrąsias programas atnaujinti rečiau ir turint aiškią kaitos koncepciją. Jai pagrįsti, dažniau vykdyti tyrimus apie Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų panaudojimą.
- Užtikrinti naujų vadovėlių ir egzaminų užduočių dermę su Bendrosiomis programomis ir Išsilavinimo standartais. Aiškiau apibrėžti standarto sampratą, jo paskirtį ir dermę su nacionaliniuose ir tarptautiniuose tyrimuose matuojamais mokinių pasiekimais.
- Inicijuoti ilgalaikius kompleksinius tarpdisciplininius tyrimus, siekiant išsiaiškinti atskirų dalykų ribas ir jų integracijos galimybes.

2. Mokyklų steigėjams

- Aprūpinti mokyklas ne tik Bendrosiomis programomis ir Išsilavinimo standartais, bet ir įvairiomis priemonėmis: naujais vadovėliais, metodinėmis priemonėmis, technine įranga.
- Kviesti į švietimo centrus ir mokyklas konsultantus, inicijuoti diskusijas apie sunkumus, išskylančius dirbant su dokumentais.
- Sudaryti sąlygas mokyklų vadovams tobulinti žinias dėl Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų įgyvendinimo.
- Telkti bendruomenes, į kurias įeitų ir mokyklų vadovai, ir mokytojai, ir mokinių tėvai, ir savivaldybių bei rajonų centrų švietimo skyrių darbuotojai. Jos galėtų diskutuoti dėl įvairių mokytojams ir administratoriams išskylančių sunkumų.

3. Mokyklų vadovams

- Daugiau suteikti laisvės mokytojams planuojant ir organizuojant ugdymo procesą. Deleguoti mokytojams daugiau teisių ir atsakomybės atsisakant griežtos formalios mokytojų kontrolės.
- Svarstyti galimybę atsisakyti formalių teminių planų, kurių tekstai nurašomi nuo Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų. Leisti mokytojams pereiti prie mažesnės apimties, bet aiškius ugdymo tikslus ir temų sklaidą turinčių teminių planų. Neslopinti mokytojų kūrybiškumo perdėm formaliais reikalavimais.
- Keisti mokyklų kultūrą ir skatinti jaunų ir didesnę patirtį turinčių mokytojų bendradarbiavimą, pasidalinimą Bendrųjų programų įgyvendinimo patirtimi.
- Organizuoti mokyklose seminarus, į kuriuos būtų kviečiami konsultantai, dalykų ekspertai, kiti su Bendrųjų programų įgyvendinimu susiję žmonės, taip pat mokinių tėvai.

LITERATŪRA

1. Apple M. W. (1995). Education and Power. Routledge.
2. Bendroji pilietinio ugdymo programa. Pagrindinis ugdymas. (2004) .[www. pedagogika.lt](http://www.pedagogika.lt)
3. Bendrojo išsilavinimo standartai. I –X kl. Projektas. (1997).
4. Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, atnaujinimo ir diegimo strategija. (2007).
5. Giroux H. A. (1994). Insurgent Multiculturalism and the Promise of Pedagogy// Multiculturalism: a critical reader. Ed by. Goldberg D.T. Blackwell, 1994.
6. Integruojamųjų programų gairės. Projektas (2005). [www. pedagogika.lt](http://www.pedagogika.lt)
7. Kardelis K.(2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla.
8. Kelly, A. V.(1999). The Curriculum. Theory and Practice. 4th edition. Paul Chapman Publishing Ltd. Sage Publications.
9. Krueger R. A. & Casey M. A. (2000). Focus Groups. 3rd Edition. A practical guide for applied research. Sage Publications, Inc.
10. Litosseliti L. (2005). Using Focus Groups in Research. London, New York. Continuum LR Švietimo įstatymas (2003).
11. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų projektas (1994).
12. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos (1997).
13. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendroji programa. Projektas. (2007)
14. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pagrindinio ugdymo bendrosios programos. (2008) www.pedagogika.lt
15. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. (2002).
16. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. (2003).
17. McCulloch G. (2004) Documentary Research in Education, History and Social Sciences. Routledge Falmer.
18. McLaren P. (2007). Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of education, Pearson Education, Inc.(Fifth edition).
19. Pagrindinio ugdymo informacinių technologijų ugdymo programa (2005). www.pedagogika.lt
20. Postman N. (1996). The End of Education: Redefining the Value os School. New York, Vintage Books.

21. Power E. J., (1982) *Philosophy of Education. Studies in Philosophies, Schooling, and Educational Policies*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
22. Tikybos (katalikų) bendrosios programos projektas. (2006).
23. Trowler P. (2003). *Education Policy*, London and New York, Routledge.
24. Šaulauskas M. P. (2000). *Socialinė kaita: metodologija ir bendrosios tendencijos// Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1992/ 1998*. Vilnius.
25. Švietimo gairės (Valstybinės švietimo strateginės nuostatos 2003-2012) (2003)
26. Usher, R. and Edwards, R. (1996). *Postmodernism and Education*. Routledge.

1 PRIEDAS

Fokus grupių interviu planas

Trukmė: 1-1,5 val.

Informantų grupės skaičius: 6-8 žmonės

Tikslas: **Nustatyti problemines sritis, kliuvinius, trukdančius planuoti ir organizuoti ugdymo procesą pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus** (kokias problemas išvelgia ir su kokiais problemomis susiduria mokytojai, taikydami bendrąsias programas ir standartus, kaip jos pasireiškia mokytojams siekiant gerų moksleivių rezultatų), **apibrėžti problemų lauką.**

Tyrėjų grupės sudėtis:

27. *moderatorius* (moderuoja grupinį interviu, rūpinasi, kad būtų laikomasi taisyklių, kontroliuoja pasisakymų laiką, pateikia klausimus, kreipia pokalbį reikalinga linkme)
28. *moderatoriaus asistentas* (rūpinasi grupinio interviu įrašymo technika, rūpinasi, kad grupės dalyviai jaustųsi patogiai (užkandžiai, gėrimai), veda detalius užrašus, kreipdamas dėmesį į paralingvistinę elgseną: kūno kalbą, gestus, laikyseną, emocijas. Šie užrašai padės transkribuojant diskusijos tekstą. Asistentas gali padėti moderatoriui struktūrizuoti pokalbio medžiagą, t.y. užrašyti klausimus, komentarus, apibendrinimus konferencijų/klasės lentoje diskusijos metu, taip pat užrašyti papildomus ar praleistus dalykus/ klausimus.
29. *stebėtojas* (stebi diskusiją, tačiau joje nedalyvauja. Stebi, daro užrašus, gali daugiau dėmesio skirti moderatoriaus veiklai stebėti. Jo užrašai gali pasitarnauti podiskusinei refleksijai, ekspres-analizei, siekiant geriau suprasti tai, kas buvo išsakyta diskusijos metu).

Įžanga

Padėkoti grupės dalyviams, kad sutiko skirti laiką ir dalyvauti fokus grupės interviu.

Moderatorius: Šio susitikimo **tikslas** - išgirsti ir aptarti Jūsų nuomones, idėjas, patirtį apie Bendrųjų programų panaudojimą planuojant, organizuojant mokymo/mokymosi procesą ir vertinant mokymo ir mokymosi rezultatus bei išryškinti problemas, su kuriomis mokytojai susiduria įgyvendindami Bendrąsias programas. Šios informacijos mums reikia tyrimui, kurį šiuo metu atlieka VU Edukologijos katedros mokslininkų grupė. Jei norėtumėte sužinoti daugiau apie mūsų tyrimą, galėsime atsakyti į Jūsų klausimus grupės diskusijai pasibaigus.

Jus pakvietėme dalyvauti šioje diskusijoje, nes manome, kad visi/visos jūs darbo mokykloje metu įgijote vertingos patirties mums rūpima tema, kad Jūsų diskusija neformalioje aplinkoje aptariant pateiktus klausimus, leis geriau suprasti problemas, su kuriomis susiduria mokytojai mokykloje.

Prašome susipažinti su grupinio interviu/ grupinės diskusijos taisyklėmis ir jų laikytis diskusijos metu.

Grupinio interviu taisyklės (gali būti pateikiamos kiekvienam dalyviui ant popieriaus lapo ar/ir projektuojama iš kompiuterio ekrane):

- Kalbėti laisvai išsakant savo nuomonę į pateiktus klausimus (garantuojame anonimiškumą ir konfidencialumą, Jūsų vardai, minint juos tyrimo ataskaitoje, bus pakeisti);
- Visų dalyvių nuomonės, požiūriai yra svarbūs;
- Nėra gerų ar blogų atsakymų, mums svarbūs ir teigiami, ir neigiami komentarai;
- Nesirūpinkite, jei grupės dalyvių nuomonės išsiskirs, bus priešingos ir šioje diskusijoje nebus prieita prie bendros nuomonės;

- Prašome grupės dalyvius kalbėti po vieną, t.y. nekalbėti keliems žmonėms tuo pačiu metu;
- Nemonopolizuokime pokalbio, išsakykite savo nuomonę ir leiskite kitiems išsakyti savo nuomonę.

Moderatorius: Prašytume Jūsų leidimo šią diskusiją įrašyti į garso/vaizdo juostą. Garantuojame anonimiškumą ir konfidencialumą.

Diskusijos trukmė – 1 valanda (1,5 val.). Dirbsime taip: aš užduosiu klausimus ir prašysiu kiekvieną diskusijos dalyvį pasisakyti. Pradėsime nuo susipažinimo.

I. pradinė/grupės formavimosi stadija

Dalyvių prisistatymas:

1. Prašome prisistatyti, pasakyti savo vardą, nurodant amžių, išsilavinimą ir įgytą profesinę kvalifikaciją, darbo mokykloje patirtį, turimą profesinę kvalifikacinę kategoriją;
2. Nurodykite, kur dirbate (miesto/rajono centro/kaimo) (pradinėje/pagrindinėje, vidurinėje) mokykloje.
3. kokį dalyką/dalykus dėstote?
4. kuriose klasėse dėstote?

Įžanginiai (diskusijos pradžios) klausimai:

5. Pradžiai norėčiau, kad labai trumpai kiekviena(s) pasisakytų, kokias emocijas sukelia kvietimas dalyvauti šioje diskusijoje.
6. Kokias mintis, asociacijas kelia žodžiai *Bendrosios programos* ?

II. Diskusija

7. Kurių metų Bendrosiomis programomis/programų projektais naudojotės ir naudojate? (1994, 1997, 2002-2003, 2007 m.).

Kadangi Švietimo ir mokslo ministerijos paskutinės patvirtintos bendrosios programos yra 2002 - 2003 metų (išskyrus pilietiškumo ugdymo – 2004 m, katalikų tikybos – 2006 m), toliau diskusijoje koncentruosimės būtent į tų metų programas ir išsilavinimo standartus. Jei turėsite omenyje kitų metų programas, būtinai tai pabrėžkite.

8. Kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose Jums patinka? Išskirkite teigiamus bruožus, privalumus.

9. Kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose nepatinka? Kokie trūkumai, neigiami bruožai? Ką norėtumėte keisti? Kaip jas būtų galima patobulinti?

10. Ar galite palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas?

11. Ar jos gerėja, tobulėja ar prastėja? Ar naujomis programomis lengviau naudotis? Argumentuokite savo atsakymus.

12. Kuo jos naudingos mokytoji? Kuriose mokytojo veiklos srityse jos naudingiausios? (planavimas, proceso organizavimas, turinio, metodų pasirinkimas, vertinimas)

13. Su kokiomis problemomis, sunkumais susiduriate asmeniškai (ir Jūsų kolegos mokykloje) naudodami programas?

(sunkiai prieinamos; sudėtingas programų tekstas; reikalingas adaptavimas/pritaikymas kuriant individualizuotas, adaptuotas programas; perkrautos, sunku viską realizuoti, sunku pasirinkti vadovėlius/metodines priemones, atitinkančias programas; sunku programą įgyvendinti, nes per mažai skiriama dalykui savaitinių pamokų, per mažai informacijos, kaip jas taikyti kt.)

III. Diskusijos pabaiga/apibendrinimas (likus 10 min.)

14. Pateikiamas trumpas apibendrinimas. Ar galima taip apibendrinti tai, kas buvo pasakyta diskusijos metu? Kurios iš minėtų problemų Jums atrodo svarbiausios?

15. Kaip jas būtų galima išspręsti?

16. Refleksijos: ar viską išsakėte, ką norėjote? Gal ką praleidome? Paskutiniai Jūsų apibendrinimai ir pastebėjimai/ rekomendacijos programų rengėjams(?)

Tyrėjų grupės refleksijų sesija (iš karto po fokus grupės diskusijos)

Kas pritrenkė, nustebino, buvo paradoksalu?

Ar dalyviai buvo atviri?

Dalyvių neverbalinė kalba (pauzės, gestai), pasisakymų prieštaravimo išryškėjimas

Pastebėjimai dėl grupės dinamikos.

2 PRIEDAS. Mokytojo anketa

Gerbiama(s) mokytoja(u),

Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu Vilniaus universitetas atlieka Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tyrimą. Prašome atsakyti į anketos klausimus ir tinkamą atsakymą (atsakymus) pažymėti varnele. Anketa – anoniminė. Jūsų atsakymai bus labai naudingi apibendrinant Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų rengimo patirtį, jas tobulinant ir koreguojant jų rengimo politiką.

1. Jūs: ☐ vyras ☐ moteris

2. Jūsų amžius:

☐ iki 25 m	☐ nuo 36 iki 45 m.
☐ nuo 26 iki 35 m.	☐ nuo 46 iki 55 m.
	☐ daugiau nei 55 m.

3. Jūs dirbate (pabraukti)
miesto/miestelio/kaimo.....pradinėje/pagrindinėje/vidurinėje mokykloje

4. Jūs esate:

- ☐ pradinių klasių mokytoja(s)
- ☐ pagrindinės mokyklos (.....) dalyko mokytoja(s)
- ☐ vidurinės mokyklos 11 -12 kl. (.....) dalyko mokytoja(s)
- ☐ kita.....

5. Jūsų darbo mokykloje patirtis:

☐ nuo 1 iki 5 metų	☐ nuo 11 iki 15 metų
☐ nuo 6 iki 10 metų	☐ daugiau nei 15 metų

6. Jūsų pedagoginė kvalifikacija:

☐ mokytojas	☐ mokytojas metodininkas
☐ vyr. mokytojas	☐ mokytojas ekspertas

7. Jūsų mokykloje Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus galima rasti: (galimi keli atsakymai)

- ☐ mokytojų kambaryje,
- ☐ bibliotekoje,
- ☐ dalykų kabinetuose
- ☐ prieigos internetu,
- ☐ administracijos (direktoriaus(ės), pavaduotojo(os)) patalpose,

8. Jūs esate susipažinę su: (galimi keli atsakymai)

- ☐ 1994 metų Bendrųjų programų projektu
- ☐ 1997 metų Bendrąja programa
- ☐ 2002 metų Bendrąja programa ir išsilavinimo standartais
- ☐ 2003 metų Bendrąja programa ir išsilavinimo standartais
- ☐ 2004 metų Bendrąja pilietinio ugdymo programa
- ☐ 2006 metų Tikybos (katalikų) bendrąja programa
- ☐ 2007 metų Bendrųjų programų projektu

9. Jei esate susipažinę su daugiau nei viena savo dalyko Bendrąja programa, įvertinkite, ar programa tobulėja, ir parašykite, kodėl taip manote:

- ☐ taip, nes...
- ☐ ne, nes....
- ☐ nežinau, nes....

10. Pagal kurių metų Bendrąją programą šiuo metu dirbate.....

11. Kaip dažnai Bendrąją programą ir išsilavinimo standartus naudojate planuodami darbą:

☐ kartą per metus	☐ kiekvieną mėnesį
☐ kelis kartus per metus	☐ kiekvienai temai

12. Kaip naudojate Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus:

- ☐ į juos orientuojuosi planuodama(s) ugdymą
- ☐ į juos orientuojuosi organizuodama(s) ugdymą
- ☐ į juos orientuojuosi vertindama(s) mokinių pasiekimus
- ☐ turiu savo nuomonę apie ugdymo turinį ir pasiekimus, todėl mažai kreipiu dėmesio į dokumentus
- ☐ nesinaudoju (beveik nesinaudoju), dirbu pagal vadovėlių(-ius)
- ☐ nesinaudoju (beveik nesinaudoju), orientuojuosi į egzaminų reikalavimus
- ☐ pasižiūriu tik prieš atestaciją ar atsiskaitymą

13. Esate skaitę Bendrųjų programų: (galimi keli atsakymai)

- ☐ įvadą
- ☐ mokomosios srities įvadą
- ☐ mokomojo dalyko įvadą

14. Bendrųjų programų filosofija (požiūris į pasaulį, jo pažinimą, žmogų, politiką, gėrį) sutampa su jūsų asmenine pasaulėžiūra:

- ☐ taip ☐ ne
- ☐ iš dalies ☐ neturiu nuomonės

15. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų kalbą (aiškumą) vertinate:

- ☐ gerai ☐ blogai
- ☐ vidutiniškai ☐ neturiu nuomonės

16. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų turinyje labiausiai vertingi jums atrodo: (galimi keli atsakymai)

- ☐ tikslai ir uždaviniai ☐ vertybinės nuostatos ☐ standartai
- ☐ gebėjimai ☐ temos

17. Ar suprantamai Bendrosiose programose suformuluoti jūsų dėstomo dalyko

1) tikslai ir uždaviniai: 2) temos: 3) standartai (pasiekimai):

- ☐ taip ☐ taip ☐ taip
- ☐ iš dalies ☐ iš dalies ☐ iš dalies
- ☐ ne ☐ ne ☐ ne
- ☐ neturiu nuomonės ☐ neturiu nuomonės ☐ neturiu nuomonės

18. Bendrosiose programose įvardinti esminiai gebėjimai atitinka programų tikslus:

- ☐ taip ☐ ne
- ☐ iš dalies ☐ neturiu nuomonės

19. Esminiais gebėjimais remiantis suformuluoti pasiekimai padeda ugdyti praktinius mokinių gebėjimus:

- ☐ taip ☐ ne
- ☐ iš dalies ☐ neturiu nuomonės

20. Bendrosiose programose pateikta dalyko temų apimtis:

- ☐ per plati ☐ per siaura
- ☐ optimali ☐ neturiu nuomonės

21. Bendrosiose programose pateiktas dalyko temų turinys: (galimi keli atsakymai)

- ☐ modernus ☐ pernelyg paprastas
- ☐ tradiciškas ☐ pernelyg sudėtingas
- ☐ akademiškas ☐ kita.....
- ☐ pasenęs

22. Bendrųjų programų turinyje pateiktos dalyko temos:

- ☐ vienodai svarbios
- ☐ skirtingos svarbos
- ☐ neturiu nuomonės

23. Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose yra užtikrintas nuoseklus pasiekimų lygio kėlimas:

☐ taip	☐ ne
☐ iš dalies	☐ neturiu nuomonės

24. Tai pačiai klasei skirtų Bendrųjų programų dalykų temos tarpusavyje dera:

☐ taip	☐ ne
☐ iš dalies	☐ neturiu nuomonės

25. Bendrosios programos leidžia lanksčiai dirbti:

☐ integruoti temas į dalykus	☐ dirbti kūrybiškai
☐ individualizuoti darbą	☐ adaptuoti turinį

26. Bendrųjų programų turinį ir išsilavinimo standartus atitinka:

- ☐ rekomenduojami vadovėliai
- ☐ egzaminų (pagrindinės ir vidurinės mokyklos) užduotys
- ☐ esama vertinimo sistema

27. Programos turinyje yra nurodytos sąsajos su popamokine veikla

☐ taip	☐ ne
☐ iš dalies	☐ neturiu nuomonės

28. Jei susiduriate su sunkumais naudojant programą (atskiras jos dalis), kreipiatės pagalbos į: (galimi keli atsakymai)

- ☐ administraciją
- ☐ savo dalyko kolegas
- ☐ ieškau pagalbinės informacijos įvairiuose šaltiniuose
- ☐ padedu programą į šalį

29. Jūsų mokyklos administracija pakankamai dėmesio skiria Jus supažindinti su Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujovėmis:

☐ taip	☐ ne	☐ galėtų skirti daugiau

30. Kokiais būdais administracija Jums padeda suvokti Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naujoves? (galimi keli atsakymai)

- ☐ organizuoja seminarus mokykloje
- ☐ siunčia į seminarus
- ☐ skatina aptarimą metodiniuose būreliuose
- ☐ organizuoja susitikimus su konsultantais
- ☐ kita.....

31. Kuris iš minėtų ar kitų būdų Jums atrodo efektyviausias? (įrašykite)

32. Planuojant ir organizuojant darbą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus labiausiai trūksta: (galimi keli atsakymai)

☐ metodinių priemonių	☐ tinkamo kabineto
☐ rekomendacijų mokytojams	☐ įrangos
☐ konkretesnių, mažesnės apimties ir formato Bendrųjų programų aprašų	☐ laiko dirbti su programomis
☐ pasiekimų išskaidymo pagal lygius	☐ nurodymų, kaip temas paskirstyti pagal laiką
☐ seminarų	☐ administracijos palaikymo
☐ naujų vadovėlių	☐ mokinių tėvų supratimo
	☐ nieko netrūksta
	☐ kita.....

33. Planuojant ir organizuojant darbą pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus Jums labiausiai trūksta: (galimi keli atsakymai)

☐ žinių	☐ įgūdžių
☐ gebėjimų	☐ kita.....

34. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: *(galimi keli atsakymai)*

- ☐ lengvina mokytojo darbą
- ☐ tobulina mokytojo darbą
- ☐ apkrauna mokytoją papildomais darbais
- ☐ apkrauna mokytoją ne itin reikalinga informacija

35. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų įgyvendinimas:

(galimi keli atsakymai)

- ☐ padeda užtikrinti mokymo kokybę
- ☐ padeda užtikrinti gerus mokinių rezultatus
- ☐ naivus siekinys
- ☐ kiekvieno mokytojo pareiga
- ☐ biurokratinis reikalavimas

36. Didžiausią įtaką ugdymo procesui daro: *(galimi keli atsakymai)*

- ☐ bendrosios programos
- ☐ išsilavinimo standartai
- ☐ egzaminų programos
- ☐ vadovėliai
- ☐ mokytojų asmenybė
- ☐ varžybos dėl aukštų mokyklų reitingų
- ☐ pokyčiai (socialiniai, ekonominiai, kultūriniai), būdingi visai Lietuvai
- ☐ kita.....

37. Jūsų siūlymai, rekomendacijos Bendrųjų programų tobulinimui

.....

.....

Ačiū už atsakymus.

3 PRIEDAS

1 lentelė. Fokus grupių dalyvių demografinės charakteristikos

Nr.	Respondento kodas	Mokykla	Moko klasėse	Dalykas	Lytis	Darbo stažas	Pedagoginė kvalifikacija
1.	Pr1	Miesto vidurinė	1-4	Pradinių klasių mokytoja	Mot.	4	Mokytoja
2.	Pr2	Miesto pradinė	1-4	Pradinių klasių mokytoja	Mot.	15	Vyr. mokytoja
3.	Pr3	Miesto vidurinė	1-4	Pradinių klasių mokytoja	Mot.	20	Vyr. mokytoja
4.	Pr4	Miesto vidurinė	1-4	Pradinių klasių mokytoja	Mot.	20	Mokytoja metodininkė
5.	Pr5	Miesto vidurinė	1-4	Pradinių klasių mokytoja	Mot.	11	Vyr. mokytoja
6.	Pg1	Miesto vidurinė	5-10	Lietuvių kalba	Mot.	20	Mokytoja ekspertė
7.	Pg2	Miesto vidurinė	5-10	Lietuvių kalba	Mot.	20	Mokytoja metodininkė
8.	Pg3	Rajono pagrindinė	5-10	Tikyba	Mot.	4	Vyr. mokytoja
9.	Pg4	Kaimo vidurinė	5-10	Lietuvių kalba	Mot.	1	Mokytoja
10.	Pg5	Rajono gimnazija	5-10	Lietuvių kalba	Mot.	Per 30	Mokytoja ekspertė
11.	Pg6	Miesto vidurinė	5-10	Istorija	Mot.	15	Mokytoja metodininkė
12.	Pg7	Miesto vidurinė	5-10	Istorija	Mot.	16	Vyr. mokytoja
13.	Vd1	Miesto vidurinė	11-12	Lietuvių kalba	Mot.	3	Vyr. mokytoja
14.	Vd2	Miesto vidurinė	11-12	Dorinis ugdymas(Etika)	Mot.	5	Vyr. mokytoja
15.	Vd3	Miesto gimnazija	11-12	Lietuvių kalba	Vyr.	20	Mokytojas ekspertas
16.	Vd4	Miesto vidurinė	11-12	Lietuvių kalba	Mot.	9	Vyr. mokytoja
17.	Vd5	Miesto vidurinė	11-12	Anglų kalba	Mot.	16	Vyr. mokytoja
18.	Vd6	Miesto gimnazija	11-12	Matematika	Mot.	26	Mokytoja metodininkė

4 PRIEDAS

2 lentelė. Pradinių klasių mokytojų focus grupės diskusijos analitinės kategorijos ir tematiniai diskursai

Klausimas	Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Kokias mintis, asociacijas, emocijas kelia žodžiai <i>Bendrosios programos?</i>	Mintys	„BP ir IS -pagalba planuojant, rašant teminius planus“;	„Bendrosiomis programomis mes apskritai naudojames mokykloje, nes rašant teminius planus labai padeda, taip pat išsilavinimo standartai jose yra pateikti... <...> Prabėgdama paklausiau kitų nuomonės, ką jie galvoja apie bendrąsias programas. Sako, labai geras dalykas“ (Pr 5).
	Asociacijos	„Geras dalykas“	
	Emocijos	„Dokumentas, apibrėžiantis mokymo tikslus“; Privalomybė“	„Na, man gal pagrindinis tikslas, ko aš turiu išmokyti vaikus.... <...> Ir jomis reikia remtis...“ (Pr 4).
		„Svarbus, reikalingas dokumentas, nes nurodyti kriterijai“; „padeda sustruktūrizuoti, organizuoti darbą“ „Pagalba struktūrizuojant darbą, „rėmai“ „IS labai padeda“	„Na, aš irgi galiu pasakyti, kad „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, yra pirmas dokumentas, kuriuo remiasi mokytojas. Bent jau aš. Nes konkrečiai yra nurodyti kriterijai, ko aš turiu išmokyti. Taip pat aš galiu laviruoti, matydama, ką mano vaikai jau moka. Taip pat, kaip man pačiai organizuoti savo darbą, ugdymo procesą. Tai iš tikrųjų dokumentas, kuris, manau, yra svarbus, reikalingas. Ir aišku jis padeda trupučiuką sustruktūrizuoti savo darbą. Nes ugdymo turinys yra platus, vadovėliai tik kaip pagalbinė priemonė. Ir iš tikrųjų, kad būtų galima sustatyti kokius rėmus, vat Išsilavinimo standartai(IS) labai padeda“ (Pr 1).

		„pasiziūrėm BP prieš rugsėjį“ „bendradarbiavimas“, „palygini su kolegų praktine patirtimi“ „daugiau naudojame praktinę patirtį, metodinę mokytojo knygą“ „daugiau nagrinėjame išsilavinimo standartus“ „Teorija kerta su praktika“ „rusų mokyklos specifika“ „rėmimasis praktine patirtimi“	„Mes mokykloje su kolegom tai tas Bendrasis programos pasižiūrėm, kai būna gabaliukas iki Rugsėjo 1-os, savaitę turim darbo, tai prabėgom turim pasakyt. Sudaryti vadovėliai, sudarytos knygos remiantis tomis programomis, tai pasižiūri, kiek valandų darbo ir nagrinėjiesi daugiau išsilavinimo standartus, ką vaikas turės toje klasėje sužinoti. Ir po to jau, sąžiningai pasakysiu, daugiau dirbi naudojantis ta metodine mokytojo knyga, atsirenki temas, kas naudinga, pasiskirstai ir tada jau žiūri, pasiūlyni kaip vyko darbas. Turėjo draugė prieš metus, tai tiesiog aptarėm, kaip sekėsi jai, į kokius kriterijus labiau atkreipti dėmesį. Ir tada renkuosi pagal savo klasės vaikus. Mes daugiau naudojame tą praktinę patirtį kolegų gal, negu remiantis ta literatūrine medžiaga. Kažkaip tokia nuostata, kad teorija su praktika vis tiek kerta šiek tiek. Mes labiau tokie praktikuojantys, negu teorizuojantys“ (Pr 2). „Nu, knyga yra knyga, teoretika yra teoretika. Ji turi tą savo grūdą, kurį tu pasiskaitai, pripažinai ir paskui plėtoji savais kanalais, pildai ta savo medžiaga patirties, ką tu galėtum panaudoti“ (Pr 2). „Bet pas mus specifika truputį kitokia – rusų mokykla. Mūsų rusų kalba kaip gimtoji, norisi, kad ir ten gerai būtų, ir ten. Dirbam daugiau visi savo patirtimi.<...> Orientuojamės į praktiką“ (Pr 4).
Ar galite palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas?	2003 - 2007 m.	Labiau patinka 2007 m BP „Programa tobulėja“ Aprašyta mokytojo ir mokinio veikla, kaip mokytojas turi organizuoti ugdymo procesą	„Man labiau patinka naujesnis (2007) variantas, nes jau yra išskirta būtent gairės mokytojiui, kaip reikia dirbti pagal tas programas, būtent kaip mokytojas turi organizuoti ugdymo procesą, kad jis pasiektų vieno ar kito gebėjimų, išugdytų. Na, ir manau, tai yra labai svarbus aspektas. <...> Ir būtent aprašyta mokytojo ir mokinio veikla“ (Pr 1)
Kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose Jums patinka?	2003 m. Bendrųjų programų teigiami bruožai, privalumai.	„Galimybė standartų reikalavimus įgyvendinti per du metus (aktualu 1-2 kl.)->galimybė atsižvelgti į mokinio poreikius, mokymosi tempą „yra modifikuota programa“	„Man patinka, kad standartus galima paskirstyti dviem metams, jeigu nepasieki, manykim, to pirmoje klasėje, tai galime antroje klasėje kažkur tai daugiau... Tai geras dalykas“ (Pr 5) Aš taip pat su kolege (Pr 5) sutinku, nes jai tu matai, kad vaikas trečiojoje klasėje nepasiekia, tai tu gali palikti tą temą, palikti visus tuos nesuprantamus dalykus jiems pabandyti dar kartą. O jeigu tu tais metais jau tikrai turi išmokyti, kad vaikai žinotų, kad vaikai išmokyti tuos dalykus, tada irgi... Žodžiu yra šansas vaikui (Pr 4) Man patinka, kad yra modifikuota programa atskirai... (Pr 3)
			Būtų labai gerai, kad būtų pasiekimai metams. Nes laukia tikimybė, kad tu to pasieksi, ir tu vis

Kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose nepatinka?	2003 m. <i>Bendrujų programų</i> trūkumai, neigiami bruožai	„neapibrėžti reikalavimai pasiekimams kiekv, metams“ Mažiau patyrusių mokytojų baime, kad patiems tai darant kartelę pernelyg pakeliama ar nuleidžiama, kad 4 kl. nesusėdės“ „Konkretumo stoka“ „Baimė neišeiti programos „	<i>tieks to nepasieki. Ta prasme... gal ne taip aš čia pašnekėjau. Tiesiog vat... trečioj...imam va šiuos metus. Pasižiūriu tuos standartus 3-4 klasių. Gali būt, kad kartelę kažkur tai pakėliau, bet nesinori, kadangi vaikai šiais laikais vis tiek tokie kitokie vadinkime, hiperaktyvūs ir kitokie. Norisi, kad jie tą medžiagą tolygiai nagrinėtų ir gal persistengiu. Ir po to jie ten palūžta, vadinkim šitaip. Nu žinotum konkrečiai, tuomet jau minus plius. O dabar pasižiūrėjai bendrai. Gal jis tai pasieks tik 4 klasėj, o tu jau dabar ten... <....> dėl ko man norėtųsi, kad tie pasiekimai būtų metams. Šiaip trečiokus turiu pirmą kartą, nes 9 metus mokykloj dirbau su paruošiamąja grupe, tai yra tokia baimė, kad gal 4-oj klasėj jau bus vėlu. Dėl to, taip ir gaunas pas mane, kad gal ta krūvis ir išeina vaikui per didelį. Ne duodi didesnį, duodi mažesnį ir po to pati ten save laužai, kaip iš tikrųjų reikėtų. Aišku, su vienu tu atsirenki, o su kitu nesurandi, kaip turėtų būt geriau. O vaikų tų tai daug. Ir tada gaunas, kad tu sukiesi sukiesi kaip ta voverė, o po to atsisėdi ir galvoji, ar palikti ar ne. <...> Ir tada suvokiu, kad gerai būtų, kad metus tu siektum. Ir tada tu atsirenki tą medžiagą palikt, ar nepalikt. O dabar bijai. Ir tie vaikai auga, o jų noras mokytis kažkaip mažėja, pripažinkime tai. Nežinau, kaip pas jus, bet pas mus tai yra didelė problema (Pr 2)</i>
	Tarpdalykinė integracija ir suderinamumas	Trūksta skirtingų dalykų programų suderinamumo „Integracija – tai žaidimas“ Sistema nepritaikyta integracijai Integruoti skirtingus dalykus labai sunku, reikia keisti tvarkaraštį	„Pas mus ankstyvasis prancūzų kalbos mokymas, tai kai aš mokiau asmenavimą trečioj klasėj, jie jau antrojo klasėj su prancūzų kalbos asmenavimu jau buvo susipažinę, oi jau žinom... Tai va tas dalykas yra. Kad pirma jie lietuviškai tai turi žinot, koks tai dalykas yra. Jiems dar sunku suvokt. Ir jie ten kala, manykim. Yra toks...“ (Per 5); „Aš norėčiau pasakyti, kad integracija tai labai įdomu, bet tai neturėtų būti sistema, taikoma kasdien. Nuo žaidimų taip pat pavargsti. O reikia vaikus mokytį dirbti. Integruotos pamokos yra labia įdomios, tačiau jos neturėtų būti „sistemoje“, nes tuomet svarbiausia tampa žaidimas, kai integruoji, vaikai tik žaidžia“ (Pr 3) „Mokinys turi suprast, vaikas turi suprast, kad mokslas tai nėra žaidimas, tai darbas. O darbas ne visuomet būna įdomus. Bet tu privalai tai padaryti ir..“ (Per 4) Norint integruoti pamokas, reikia pertvarkyti visą sistemą. Pamokos po 45 minutes. Reikia ypač daug tartis su kitais mokytojais, turi būti vienas tikslas, tik tada galima draugiškai žengti kartu. O jei taip.... Na, gražu.... Bet jei į integraciją pažvelgti rimtai, tai ji toks darbas... Ji įdomi, tačiau jei rimtai, tai labai sunki. Reikia peržiūrėti tvarkaraštį(Pr3)
	Programų suderinamumas	Nesuderintos pradinio ir pagrindinio klasių Bendrosios programos	„Nuo pradinės mokyklos vaikai eina į pagrindinę ir tas skirtumas jaučiasi, kažkaip nesuderinta <...> Kad mokytojos, nesakytų, va čia pradinukai nieko nežino, nes pas mus pagal programą nieko neparuošti ir kad nebūtų taip, kad vaikai sėdi per pamokas ir jiems neįdomu, nes jie jau viską žino, jau pradinėse klasėse praejo šitą“ (Pr 4)

Kuo Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai naudingi mokytojui?	Ugdymo proceso planavimas	Pagalba planuojant papildomą ugdymą. Mokinių poreikių atliepimas, kad būtų įdomu Galimybė įvairinti mokymosi būdus/metodus: ekskursijos, projektai Galimybės plėtoti bendradarbiavimą su kolegomis	„Rašant papildomo ugdymo programas. Žiūri į standartus, ką mokinys turi mokėti, baigiant 4-tą klasę. Ir tada paimi ar ten visas klases ir žiūri, ką jie turi mokėti ir pagal tai ruošiesi, kad jiems būtų ir įdomu. Ir pagal tai ruošsi...“ (Pr5) Jeigu aš žinau, kad vaikai turi nuveikt tą ir tą, tai aš galiu ir ekskursiją suplanuoti, ir projektus, ir su tėvais irgi kažkokį tai renginį padaryti, kad ir atitiktų Programą, ir nauda būtų ir tokia jau bendradarbiavimo... Ir su kolegom tada jau žiūrėt... Kai pas mus vidurinė mokykla tai galiu ir anglų kalbos mokytojas įtraukti... (Pr 4)
--	----------------------------------	---	--

	Ugdymo proceso organizavimas	Mažai padeda organizuojant Planus sunku įgyvendinti dėl nuo mokytojo nepriklausančių veiksmų (liga). Tėvų pagalba padeda Atsižvelgiant į poreikius ir tempą kartais neužtenka laiko (reikia daugiau, nei buvo suplanuota) Siūlomos temos nepakankamai patrauklios mokiniams, jei mokytojas renkasi patrauklias, bet BP nenumatytas, pritrūksta laiko privalomoms temoms	„Tikriausia nelabai ir padeda. Nes programos žiūri, kad jos atitiktų standartams, ko aš turiu išmokyti vaikus, o kaip aš išmokysiu, kiek valandų man prireiks... nes pagal programą būna, kad 1 temą aš galiu greitai, nes klasė gerai suvokia ir mažiau tų valandų gaunasi. O būna taip, kad tema tokia, kad tu turi pasėdėt ir vieną pamoką, ir antrą, ir trečią. Ir tada būna ir taip, kad tu pagal savo tuos planus, pagal programą, tu jau turi būt kažkur toliau. Arba būna taip, kad, pvz., čia gal daugiau pasaulio pažinimo pamokas, kad tu randi tokią temą, kurios gal ir nėra programose, bet vaikams dabar aktualu ir tada BP jau suspaudžia...“(Pr 3) „O metodus pati mokytoja. Yra tai, ką reikėtų pasiekti, o kaip išmokysi to vaiką, tai mokytojo kūrybos laisvė“(Pr 5)<....> Pagal savo klasę...(Pr 1). „Kas iš to, kad tu pasižiūri tą programą, kas iš to, kad tu pasidarei tą planą, bet vat jeigu tuo momentu savaitę ar dvi pusės klasės nerasta, kaip aš sakau, - susirgo, viskas, iškrito tie vaikai, o tu turi keliauti. Ir jiems tada gaunasi... vienam tai yra labai paprasta, jeigu dar namie jam padeda tėvelis ar mamytė. O kitas, kuris ir taip sunkiai kapanojasi, jam iš viso jau yra praraja. Su juo ten sėdi sėdi, sėdi sėdi ir draugus pasikvieti, kad vaikai paaiškintų sava kalba, nes taip kartais būna, kad vaikai paprasčiau...“(Pr 2)
		Su Bendrosiomis programomis būtina supažindinti moksleivių tėvus	„Aš manau, kad šiuo metu Programos ir standartai yra daugiau mokytojams argumentas. Bet reikia įtraukti ir tėvus, kad tėvai irgi savo vaiko pasiekimus lygintų su standartais. Tuomet galbūt ir namų darbai, ir tas vaiko mokymasis namuose, jau turėtų kažkokią prasmę. Nes tėvai iš esmės ateina į mokyklą – „Mes nežinome, kaip mokosi mūsų vaikas. Kas čia per sistema?“ Ir visa kita... Ir vat stengiuosi savo tėvams aiškinti, kad va yra Standartas, kur Jūs galite pasižiūrėti, kiek vaikas turi mokėti, ką jis turi mokėti. Aš rašau komentarus, jūs lyginkite. Jie man, kas čia per Standartai, ir kur juos čia gaut ir t.t. Tai aš manau, kad reikia ir tėvus įtraukti į tą procesą, kad tai turi būti ne vien tik mokytojų dokumentas, bet ir tėvų. Nes kol kas daugiau tik mokytojų..“(Pr 1).

	Mokymosi rezultatų vertinimas	BP taikomas mokyklos vertinimo sistemos susikūrimui Vertinimo lentelės visoms (1-4) klasėms	„Mes net sudarėme pagal BP net dviem metams tokias vertinimo lenteles, va atsinešiau, ir patvirtino mūsų mokykloje. Yra 1-om – 2-om ir 3-om – 4-om. Ir grynai pagal tas visas...“ Va socialinės ir asmeninės savybės, dorinis ugdymas, gimtoji kalba, užsienio kalba, pasaulio pažinimas, dailė ir muzika. Nu, vat pagal visas kompetencijas būtent mes įdėjom koncentrais, remdamiesi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, kiek ten mums reikia pasiekti. Ir sudarėm pirmai – antrai klasei ir trečiai-ketvirtai. Bet irgi pamatėm, kad reikėtų, taip kaip Eli sakė, reikėtų atskiros vertinimo pirmai klasei, antrai, trečiai ir ketvirtai. Nes tie du kažkaip tai labai riboja. Štai reikia mokėti dauginti. Pirmoj klasėj jie dar nedaugina, daugina tiktai antroje, tai ir lieka tokia tuščia grafa (Pr 5)
	Siūlymai Bendrųjų programų tobulinimui	Nesuderintas 4 ir 5 kl. matematikos turinys (kartojasi) - siūlymas trupmenas kelti į 5 kl. Reikalinga didesnė diferenciacija ir individualizacija	„Kad vaikai pasirinkt galėtų. Nes jeigu žiūrėsi matematikos programą, labai daug temų, kurios kartojasi 5-oje klasėje. Mes 4-oje jau vargstam prie tų dešimtyjų trupmenų ir tos pačios temos eina 5 klasėj. Vaikams čia labai sunku, o 5-oj klasė jiems jau neįdomu – mes viską žinom. Ir irgi gaunasi truputį... Čia pagal temas... Ir tikrai žiūrėt į kiekvieną vaiką reikėtų daugiau ir į kiekvieną klasę. Bet ne visi bendrai gali taip vienodai“ (Pr 3) „Individualizuoti gali kiekvienas mokytojas, atsižvelgdamas į kiekvieną vaiką atskirai. Todėl man atrodo, kad negalima programoj numatyti, kas bus toje situacijoje ar su ta klase, su ta mokytoja. Todėl ji ir „Bendra“, kad jinai bendra“ (Pr 4) „Ir aš manau, kad jeigu jau naudotųsi ne tik mokytojas, bet ir tėvai, aš manau, kad tėvai turėtų matyti, koks yra tas bendras siekiamas rezultatas. O jau jis matytų, kiek tas vaikas pasiekė, kiek jisai gali pasiekti ir jisai tada atitinkamai dirbs su tuo vaiku arba daugiau, arba mažiau, arba.. Tai aš manau, kad jeigu jau programos bendros, tai jos tokios ir turi likti. O individualizuoja mokytoja“ (Pr 1)
	Administr		

		Administracija rūpinasi ir kontroliuoja, kad ugdymo procesas vyktų pagal programas Domisi, siūlo pagalbą, siunčia į seminarus, pasitarimų organizavimas Pagalbos negauna, kreipiasi į kolegas, ne į vadovus	„Pas mus administracijai labai rūpi mokyklos lygis, nes rusų mokyklose, dabar visi suprantam, kad vaikų skaičius mažėja. Mokyklos lygis priklauso nuo vaikų paruošimo – kad tėvai būtų patenkinti, kad vaikai žinotų. Dėl to labai jina rūpinasi, ar viskas pagal programas. O kaip vaikai išmoka. Jeigu pas jus ten gaunasi kažkas ne taip, tai susitariam, sueinam su mūsų kuratore, su pavaduotoja ir bendrai sprendžiam“ (P4). „Ateina administracija visados paklaust, kaip sekasi. Pasakai gerai, tai gerai. Aišku stengiasi tave ir išsiųsti į seminarus, kad tu pasidalintum ir kažko tai gautum. Va dabar žinau taip pat pavaduotoja buvo išvykusi į naujų programų aptarimų seminaras, buvo ten <...> Daugiau mažiau taip [dalinasi patirtimi su mokytojais, organizuoja pasitarimus]...“ (Pr2). „Mes kreipiamės viena į kitą, pas koleges. Į administraciją jau paskutinėj vietoj kažkaip. Pagalbos realios negaunam. Nu gal taip ir neprašėm dar. Nu man atrodo, kad...“ (Per 5)
	Programų prieinamumas	Lengvai prieinamos internetu turi po ranka	„Tai internete visuomet galima rasti. Tai pagrindinis, manau, netgi ir mano priėjimas prie programų. Per internetą. Bet ir mokyklos bibliotekose yra programos, ir pavaduotojų kabinete yra programos. Bet, aišku, aš savo tėvus raginu internetu prieiti, kas jau gali, kas turi prieigą“ (Pr 1) „Pas mus kadangi mokyklėlė maža, tai turime pasidėję prie savo metodinės literatūros ir kam reikia, tas pasižiūri. Aš sakau, mes labiau praktikuojam bendrai prisėdam ir aptariam, kas kam pasitvirtino, kas ne. Nes kiekvienais metais keičiasi vaikai, keičiasi jų poreikiai ir t.t. Ir gebėjimai visi. Bet va ta mintis, kad tėveliams reikia pasiūlyt – tikrai gera. Nes kiekvienas tėvas ateina..“ (Pr2)

	Bendrosios programos ir vadovėlių bei kitų mokymo priemonių suderinamumas	Orientacija į programą. Vadovėlis tik priemonė, jį galima pasirinkti pgl klasę, pgl save. Daug papildomų priemonių, didaktinės medžiagos Vieni daugiau dirba su BP, kt su vadovėliais Rusų mokykloje prasti rusų k vadovėliai Vadovėliai iš dalies atitinka programas, juose trūksta sistemos Problemas nulemia: 1. Programos trūkumai: Perkrauta programa; Aiškos sistemos stoka. 2. Kitos priežastys: Netobula vertinimo sistemos; Moksleivių motyvacijos mažėjimas; Per daug popamokinės veiklos; Vaikų pervargimas;	„Pagal programas. Bet irgi tokios sistemos... O ten jau daugiau negu reikia pagal programą. Jau autoriai kažkaip pasinaudojo proga ir pasistengė 2 klasėj tai, ką mes dabar 4-oj pradedam. Antrojų vadovėliuose jau yra. Ir aš galvoju, kad orientuotis reikia vis vien į programą, vadovėlis tiktai priemonė. Ir vadovėlį tu gali pasirinkti pagal klasę, pagal save. Ir labai daug yra tokių papildomų netgi ne vadovėlių, o priemonių, didaktinės medžiagos. O vadovėliu galima ne kiekvieną pamoką naudotis“ (Pr 4). „Ne. Aš dirbu programą tiek, kiek man reikia pasiekti, bet vis tiek dirbi su vadovėliais. Aš daugiau dirbu su programa, nei su vadovėliu. Todėl kad vadovėliuose nėra sistemos. Nuo vienos temos prie kitos, vaikas nieko neįtvirtino, neįsiminė. Rusų mokyklose reikia peržiūrėti rusų kalbos vadovėlius, todėl kad 1-4 klasių vadovėliai, atleiskite, išdaryti. Pagal tokius „raštus“ neįmanoma mokytis. Turi būti vadovėliuose sistema, pratimai, nes kitaip šokinėti nuo temos prie temos“ (Pr3). Aš manau, kad vis tiek vadovėlius kuriant, naudojamosi Bendrosiomis programomis. Ir toks, koks pasirinkimas mane nelabai tenkina...<...> Manykim, lietuvių... matematikos galima rinktis pagal Balčytį, arba pagal Kiseliovą, o lietuvių yra... Ir vat tokios nėra... Aš nesuprantu, pagal ką jie ruošia, priima tuos vadovėlius, kad tokios sistemos nėra. Nuo vieno... pašokom čionais, dabar lekiam ten, ten, o paskui, ai kontrolinį rašai, tai rašai iš to, ką jau mokeisi seniausiais, vaikui reikia prisiminti. Tai kur laikas skirtas pakartojimui ir visa kita. Man tas toks sistemos nebuvimas... Man įdomu, kaip juos sukūrė? Kodėl tai priima... Vaikam reikia išmokti tą ir tą, o vadovėly...gal ten ir yra sistema, bet aš jos nesuprantu“ (Pr 5) „Tikriausiai čia esmė, kad ir tėvai nori prikišt vaikui kuo daugiau. Nuo pirmos klasės reikalauja anglų kalbos pamokėlės, kuo daugiau duoti, lietuvių kalbos kuo daugiau duoti. Mes dar norim šokti, teatro studijų eiti, sportuoti. Ir vaikas gaunasi nuo ryto, kai įeina į mokyklą, išeina iš jos 4-5valandą. O vaikas, tas jo fizinis brendimas... dar gi vaikas, dar pavargsta labai. Paskui tos mūsų programos. Labai daug nereikalingų temų. Tikrai krūvis didelis. Ir gaunasi, kad aš turiu ir tą, ir tą, ir tą duot ir taip paviršium šokinėjam. Pas vaiką nėra tos sistemos, jisai nelabai orientuojasi, taip jisai ir bėga - kuo greičiau diena prabėgo, aš pavargau, pamiegojau ir vėl ta diena prabėgo kažkaip tai. O pasėdėt, pagalvot... būna, kad vakare galva ir svyra“ (Pr 4).
--	---	---	--

	Mokymosi rezultatų prastėjimas	Šeimos problemos, dėmesio vaikams stoka. Negebėjimas savarankiškai atlikti namų užduotis „Aš manau, kad ne programose problema. Apskritai, mokyklose labai daug mokytojų... apskritai vat esant dabartinei vertinimo sistema, kai yra ideografinis vertinimo principas su kriteriniu. Mokytojai nepakankamai gerai informuoti, kaip reikia dirbti pagal tą vertinimo principą. Vaikai irgi nejaučia irgi jokio paskatinimo. Tiesiog, kad va viena grandis ir seka kita grandis. Vaikai nejaučia jokio paskatinimo, neturi jokios... net nežinau, kaip čia dabar pasakyt ☺, neturi motyvacijos. Taip, jie neturi motyvacijos ir dėl to jie ne tai kad nenori mokytis, bet jie žino, kad kiek aš išmoksiu, tiek bus gerai. Ir tas mokytojas kartais per pamoką gali per galvą verstis, gali parodyti geriausiai savo sugebėjimus, pateikti geriausių medžiagą, bet jeigu nebus grįžtamojo ryšio iš mokinių, tai jisai kaip klounas, atsiprašant, pastovi ten, pažaidžia pats su savim ir viskas. Čia ne programose manau esmė. Čia yra labai daug dalykų, susijusių tarpusavyje. Ir mokiniai, ir jų tėvai, ir aplinka, kurioje jie atsiduria po pamokų ir apskritai jų užimtumas, kai jie laksto per kelis būrelius ir ten tėvai dar nori kažko iš jų“ (Pr 1). „Aš manau, kad tai laiko stokos ir dėmesio vaikams stokos problema. Tėvai neturi laiko savo vaikui. Kodėl jie taip į būreliu.. todėl, kad su jais užsiima ir žmonės juos prižiūri, auklių samdyt nereikia, jis lavėja. Teko būti kitose šalyse. Man patiko ta jų sistema, kad vaikas pasimokęs pamokas mokykloje, tada būna kažkokia tai pertrauka, papietauja, manykim, ir tada lieka visai kitas mokytojas, kuris kartu su jais paruošia užduotis. Vaikas neišmetamas vienas – tu va čia eik namo ruošk. Ruošia visi kartu, tam yra literatūra, internetas, kas neaišku, paaiškina ir jis ateina jau paruošęs užduotis. Jam nėra jau tokio streso. O jeigu jis paliktas vienas namie, jis nepadaro ir ateina jau su baime – „Nesupratau“. Ir kaip užburtas ratas – kraunasi, kraunasi, kraunasi ir taip lieka.“ (Pr5.)
--	--------------------------------------	--

3 lentelė. Pagrindinių mokyklų mokytojų fokus grupės diskusijos analitinės kategorijos ir tematiniai diskursai

Klausimas	Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Kokias mintis, asociacijas, emocijas kelia žodžiai Bendrosios programos?	Mintys	„Neišvengiama privalomybė“	„Neišvengiama, kaip mokesčiai. Man bendrosios programos sukelia tokią asociaciją. Jų turi laikytis, nes jos yra, jos bus, niekur nedings. Bet truputėlį kūrybiškai į jas pažvelgti vertėtų“ (Pg 2)
	Asociacijos		
	Emocijos	„Nuolatinė kaita“	„Pastoviai kintantis dalykas“ (Pg 3)
		„Istorinis procesas“	„Man tai istorinis procesas, kadangi aš dirbau su senom programom, paskui dalyvavau tam procese būtent kūrimo programų. Ta istorija nebuvo tokia nuoga, kad ten numetama – mes visi dalyvavom, diskutavom, buvo keista netgi, kad atsižvelgia į mokytojų nuomones. Ten parašei ir su tavim pasikeičia nuomonė. Žodžiu, pakankamai... Tai tikrai jau yra istorija, istorija, kurioje dalyvavo mokytojai. Ir šiuo metu“ (Pg 1).
		„Nerimą keliantis dalykas“	„Kadangi aš dirbu tik mėnesį, tai aš turbūt mažiausiai ką galiu pasakyti, nes atėjau, man buvo planai visi paruošti. Bet pagalvojau, kad kitiems metams bus daug darbo, tai va tas gąsdina mane, kaip pasiruošti. Ir mane truputį neramina, kad aš nesusipėjau su tom programom, pagal jas eit. Tai va toks neramumas yra“ (Pg 4).
		„Atspirties taškas“	Atspirties taškas. Rėmai. <..> Vaikai eina iš mokyklos į mokyklą, jie pereina ir visi turi gauti tam tikrą standartą.(Pg7)
		Biblija Pagrindinis dokumentas Konstitucija	Man net tokios minties neįkyla, kad programos gali būti nereikalingos. Čia yra mūsų Biblija, kuria remiamės. (Pg7) Man programa tai yra pagrindinis dokumentas, atspirties taškas. Dokumentas, kuriuo tu vadovaujiesi, kad nebūtų taip, kad vienas mokytojas dės vieną, kitas kitą visai to neliesdamas. Tai yra tarsi susitarimas. Mes turim Lietuvos valstybės Konstituciją, tai yra mūsų įstatyminis pagrindas, kurio mes turėtumėm laikytis. Ir mes į jį remiamės. Tai Bendrosios programos yra tas pats mokytojų. <...> Jeigu mes nesilaikysim Konstitucijos, tai turėsime chaosą.(Pg 6)

		Formalus, bet reikalingas dalykas	„Aš manau, kad tai yra formalus dalykas, bet jis yra reikalingas, nes jei visi dirbsim skirtingai ką norim, tai kiekviena mokytoja dirbs pagal save ir kaip tada rasim tą bendrą Lietuvos standartą? Tai tas formalus dalykas reikalingas vis tiek“ (Pg3).
Su kuriom iš programų jūs esate susipažinę? Pagal kurią dirbate dabar?	2006 metų Tikybos (katalikų) bendrąja programa	„Su naujausia“	„Aš tai su 2004, kur 2006 buvo patvirtinta <...>kai atėjau dirbt, tai ir dirbu pagal naujas.“ (Pg 3).
		„Nežinau su kuria“	„Kadangi man buvo paduota, tai aš dirbu tiesiog su tuo, kas man buvo paduota. Tai net negaliu pasakyti su kuom...“(Pg4)
		„Nesvarbu su kuria“	„Aš labai nesureikšminu metų, kadangi tikrai labai nesikankinu rašydama iš naujo yra tik koreguojami ankstesni planai, tobulinami ir tai sunkumų nesukelia. Gal su tom 2004 metų, nu paskutinėm. Kad su pačiom naujausiom nes <...> [2007 projektą] mačiau, tik kad labai detalai nesu susipažinus ir įsigilinus, tai prisipažįstu (Pg2)
Ar galite palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas?	2004 – 2006 m. 2006 metų Tikybos (katalikų) bendrąja programa	„2006 m. programoje daugiau chaoso“	„Aš apie naujas galiu pasakyti - chaotiškumo daugiau matau. Kai reikėjo pristatyti, tai mačiau...<....> Bet nebėra tikslesnių temų. Per visas klases kiek aš peržiūrėjau eina ta pati tema. Na gal tas chaotiškumas ir yra laisvė... Bet aš pasigedau tų tokių gairių stipresnių, pagal kurias turėtumėm eiti. Nes kai 2004 Tikybos, tai labiau tikslesnės temos...“ (Pg3)
	1994 m. Bendrosios programos	Pažangiausios (atviriausios, liberaliausios ir t.t.)	„Aš tai labai jį matau skirtumus. Todėl, kad aktyviai dalyvavau 94 metų kūrime ir tikrai žinau, kas ten buvo planuota. Ir dabar noriu pasakyti, kad tuos dalykus, kuriuos labiausiai kritikavau, dabar labiausiai ilgiuosi tų dalykų, bent lituanistikos srityje. Ten buvo iš tikrųjų, mano akim, pačios pažangiausios programos. Turiu omeny, plačiausios, atviriausios, liberaliausios ir geriausios į dalyką žiūrint. Jinai buvo labai plačiai... Nu aš negaliu sakyti, šiandien mes kalbam apie pagrindinę mokyklą“ (Pg 1).

	1997 m. Bendrosios programos	Itin ryškus tautiškumo principas, maksimalus lituanistinis turinys.	„Žinau 1997 metų programą. Lituanistams ji buvo... tai buvo Tautinės mokyklos programa ir jinau skyrėsi būtent tautiniais akcentais ir lituanistams ta programa buvo maksimali. <...>[1997 m.] maksimali turinio prasme. Aš pasakysiu... buvo turinio, lituanistinio turinio prasme. Todėl, kad ten buvo iš tikrųjų žvalga į mūsų tautinę kultūrą, ten buvo sudėtos visos pastangos visos galimybės, gal net perdaug. Mes tikrai būtumėm nesuspėję to padaryti. Bet paskui buvo traukiamasis“ (Pg1).
	2002- 2003 Bendrosios programos	Turinio plėtimasis.	„ Ir paskui mes matėm 2002-2003 metų programas, kurios jau traukėsi ir lituanistika jau visiškai susmulkėjo, bet geras liko tas liberalumo principas. Ir išsiskaidė dvi šakos – skyrės pagrindinės mokyklos platumas ir tas dviejų metų maksimalumas ir nesugebėjimas to maksimalumo pasiekti realiai. Tai pagal tas programas dirbti labai gera iki 11-12 klasės, o paskui 11-12 jau yra siaubas, nes niekas nespėjama, niekas nepadaroma taip kaip suplanuota“ (Pg 1)

	2007 m. Bendrųjų programų projektas	Perėjimas nuo turinio prie gebėjimų	„O dabar pasakysiu apie 2007 -2008 metų... Aš buvau dviejuose pristatymuose tų programų, Mokytojų namuose vienas buvo, kitas buvo Pedagoginiame universitete. Suprantu tas kryptis, kad mes einam komunikacijos kryptimi. Už tai mes nesuprantam tų lentelių, kurios sudarytos: kalbėjimas, klausymas, teksto suvokimas. Žodžiu perėjimas nuo turinio, turinio sritis tampa jau ne tokia svarbi, pereinama prie vaiko bendrųjų gebėjimų. Aš suprantu tas tendencijas, bet manau, kad tie visi dalykai gali būti ugdomi ir neatsisakant turinio, man taip atrodo. Visais laikais, mes baigėm senąsias mokyklas ir niekas tų gebėjimų specialiai neugdė, bet tuos gebėjimus mes įgijom mokydami turinio, nes ir metodai, ir visi kiti dalykai... Ar programa tikrai turi pereiti prie tų akcentų, kol kas aš abejoju. Nes nežinau ar tikrai bus geriau. Ką mes dabar matėm, matėm tik prastėjimą mokymosi. Prastėjo turinys ir prastėjo mokymosi kokybė. O dabar kas bus... Jeigu mes, sakykim, akcentuosim gebėjimų ugdymą ir turinio sritį silpninsime, tai gal nebeliks Nes tikrai labai supaprastinama, nenorėčiau sakyti suprastinama, nors kartais atrodo ir prastinama. Liks laiko. Nebent per savo dalyko pamokas labai daug turime kalbėti, labai daug turime klausytis, taip, kaip per užsienio kalbos pamokas. Mes pradėsime lietuviškai klausyti pasakų, paskui jau atpasakosim. Aš manau, kad čia tiesiog keičiama dalyko dėstymo metodika. Ir tada jau žinios iš tikrųjų nėra vertybė, nors gimtosios kultūros žinios ar nėra išsilavinimo pagrindas, čia tikrai klausimas. Vadinasi, liks labai daug laiko. Nebent, kai dabar mes jas taip pasukom, mums įrodinės, kad mūsų mokiniai neturi tų ir tų dalykų. Bet tas, kuris intravertas, nemokėjo kalbėti, ir nemokės, o tas kuris ekstravertas, išsišoko ir jis išsišokinės, kiek jį mes mokysim klausytis. Žodžiu, čia jau mes temperamentų ir žmonių nepakeisim. O dėl programos, tai aš manyčiau, kad jinau tikrai paprastėja“ (Pg 1). „Man tai, žinokit, atrodo, kad geryn... <...>. Aš sakau, man geryn ta prasme, kad jos tikrai pedagogiškos. Ne akademiškos, kur temą reik, temą, temą, temą... Nu, ir kas iš to, kad vaikas žino, kad Donelaitis gimė tais metais, kas iš to. Jeigu jis nesugeba įžvelgti šios dienos. Gyvenime yra Donelaičio vertybių, ar nėra? O šitos programos kaip tik šitai akcentuoja. Ir vertinimas pateiktas, kiek kokiam lygiui reikia, kiek pagrindiniam, kiek aukštesniam. Nu nežinau aš kitokių programų, užsienietiškių aš nesu mačius, bet šita man visai pakenčiama, visai visai“ (Pg 5).
--	-------------------------------------	-------------------------------------	--

			„Negaliu pasakyti, kad šita programa yra geresnė. Aš tik matau pakeitimą tame, kad jinai naujai perrašyta, pateikta nauja struktūra. Einama pagal gebėjimus. Nors mūsų mokykloje tai senisi taip dirbama, 5 metus jau mes dirbom pagal šiuos dalykus. Tai tiesiog struktūros pergrupavimas, o kai kuriose vietose skiriasi laiko prasme. Išimtos kai kurios temos, sutrumpintas laikas berods 9 klasė. Šitoj vietoj yra tokių dalykų teigiamų“ (Pg 6)
Kas šiose Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose Jums patinka arba nepatinka?	<i>Bendrųjų programų privalumai</i>	2006 m. Tikybos BP	„Aš pagal tą, kurią dirbu [2006], tikrai nesiskundžiu. <...> Nes aš vieno dalyko mokytoja esu visoje mokykloje. Tą bendrąją programą turiu, ir kada reikia, aš ją išsitraukiu. Ir tikrai problemų šituo klausimu aš neturiu. Ir telpu. Nereikia man nei išplėsti, nei susiaurinti.“ (Pg 3)
		2003 m. BP ir IS	„20 metų atidirbus mokykloje, trukdyti tikriausiai jau niekas nebegali /juokiasi/, iš esmės. Ir mokiniai... Negaliu skųstis mokiniais, nes tai yra miesto mokykla, ir mokinių lygio tendencija irgi išlaikoma. Spėjami išeiti, kas priklauso. Jeigu ko nespėjami, tai papildomai valandą turim. Ir, žodžiu, trukdyti niekas netrukdo. <...> Žvelgiant kūrybiškai, manau, kad – tvarka. Vis tiek žvelgiam kūrybiškai iš tiesų, ką jau čia slėpti. Žvelgiam kūrybiškai. Nuodėmę darom.“ (Pg 2). „Man tai prie visų programų buvo dirbti gerai, todėl kad dirbt įdomu. Programos niekada man netrukdo. Net tarybiniais metais, ką norėjau, tą ir dėsčiau. Basanavičiaus reikėjo, tai ir dėsčiau, ir dar ne taip dėsčiau, negu dabar, kai jau laisvai galima dėstyti. Iš esmės tai programos nieko nekeičia. Mokytojas vis tiek yra laisvas rinktis. Ir galėčiau jaunesnėms kolegėms pasakyti, kad mes galim sustoti ir dirbti, jeigu mums reikia, galim kažką praleisti. Kalendoriniai planai, kuriuos jums kolegės pateikė reglamentuoja, bet šiaip programos mūsų nesustabdo, mes patys planuojam tą laiką. Man programos tikrai netrukdo, nei 1997, nei 2003, nei 2002 metų“ (Pg1). Ko anksčiau nebūdavo <...> Šitose programose viskas sudėta į vieną, ir ko mokinys turi pasiekti. <...> Šita prasme tai yra gerai, kad mokytojui nereikia žiūrėti, nereikia ieškoti per du dokumentus. Čia turbūt yra pagrindinė naujovė ir pastebėjimas. (Pg 6). „Dabar kas, dar nepasakiau, labai patinka, kad yra slankiojanti programa. Tu nei pririštas, kad padavei administracijai, kad šitai temai 8 valandos, o man pasisekė ir šitą temą per 2 valandas lengvai mano vaikai suvirškino, aš uždavinį suformulavau kaip reikiant ir jie moka. Mes per daug reikalaujam iš vaikų. Devyni žino, kokių mes akademinų žinių reikalaujam. Tai kodėl aš turiu sėdėti 8? Gal aš pamatysiu kokio kito gebėjimo jie neturi. Gal tam skirsiu. Dabar kaip tik slankiojanti. Nes nereikia nurodyti valdžiai, kai duodi tą planą, nelabai reikia nurodyti tiksliai pamokų skaičių, reikia nurodyti procentus, nuo viso laiko, kiek tu tarkim teksto skaitymui skirsi, kiek tu teksto suvokimui, kiek tu klausymui, kiek tu teksto kūrimui skirsi“ (Pg5).

	2003 m. Bendrųjų programų trūkumai, neigiami bruožai	Neatsižvelgiama į mokyklos specifiką ir mokinių lygį. „Nepalikta laiko įtvirtinimui“	„ Man nepatinka, kad aš asmeniškai nespėjau. Kai atėjau jau buvo atsilikimas nuo programos. Ir aš pati matau, kad mokinių lygis... Tai yra mokykla kaime, pakankamai silpni vaikai atėjo. Ir pagal programą tu nežinia kur jau turi būti, o tu negali, nes jei tu matai, kad jie nemoka, tu turi sustoti ir darai tol, kol jie supras. <...> Ne, tiesiog kai aš pildau žurnale, pas mane ne pagal programą. Ir pagal žurnalą gaunasi, kad aš vos ne stoviu vietoj. Bet aš negaliu šokti, kol vaikai nesupranta. Ir aš visą laiką tokį konfliktą turiu savyje, kad aš nežinau, kaip man toliau daryt. Ar aš čia palikti juos, jūs čia kaip norit, atsiskaitom dvejetui ir einam toliau. Nesuprantu, ar tai turi būt silpnesniems kažkaip išskirta, kad vat. To skaidymo nėra, kad va silpnesni, va stipresni. Nes visi skirtingai eina, kur A lygis, kur B.“(Pg 4)
	2007 m. Bendrųjų programų projektas	Pagalbinių priemonių stoka	„Tik tiek, kad kartais nėra medžiagos. Pagal programą reikia. Ir laiko nėra ieškojimui temos. Tema duota, o kokia kryptim pakreipt. Aišku, mums tikybos mokytojams laisvė yra, kaip mes patys norim pakreipt. Bet kartais pritrūksta idėjos. Kai nėra vadovėlių... Programos yra išleistos, o pagal ką dirbti? Bet šiaip patenkinta esu“ (Pg 3). „Bet medžiagos rengimo prasme, to savarankiško rengimo, tai tikrai būna dienų lyg tyčia, kai išsisemi ir norėtusi kažko tokio, kad būtų kur pasiimti, pasižiūrėti, pasiruošti ir pateikti. Galbūt ne tik programų rengime, kad būtų tokios kaitos, o medžiagos rengimo. (Pg 2)

		Per mažai dėmesio turiniui	„Bet va dabar dėl naujosios programos, aš galėčiau truputį abejoti. Pasakysiu, kodėl. Bet čia jau grynai iš lituanistinės srities. Mūsų dabartiniam projekte yra labai sumažintas dėmesys būtent literatūriniam ugdymui. Ir yra nepaprastai daug rūpesčio, kad mokiniai per lietuvių kalbos pamokas skaitytų daug publicistinių, mokslinių tekstų ir ugdytų savo gebėjimus, bendrąsias kompetencijas. Žodžiu, kad visoms sritims mes pateiktume savo argumentus, savo atsakymus... Na, ką rodo tyrimai, kad mes tikrai blogai skaitom. Bet lituanistai ir mūsų programos neturi uzurpuoti kitų humanitarinių dalykų, istorijos, nei geografijos, nei gamtos mokslų. Mes neturim į savo programas priimti atsakomybės už absoliučiai visus kitus skaitymo, teksto suvokimo ir net kalbėjimo įgūdžius. Čia nėra svetima kalba, čia yra gimtoji kalba ir ji turi ir savo kalbą, ir savo literatūrą. Ir kai mūsų programa nusilenkia, ir, atrodo, darosi panaši į užsienio kalbos programą. Komunikacija, komunikacija ir visokių tekstų skaitymas. Kodėl gi mes negalim su kitais dalykais pasidalinti šita atsakomybe. Man čia rūpestis kyla. Ir mes lituanistų konferencijoje buvome visi labai su nerimu būtent dėl literatūrinio turinio išstūmimo iš mokyklos. Net nuskambėjo tokie žodžiai kaip „žlugdymas“ ir „nykimas“. Tiesiog programų direktyvoje: skaitome tokius tekstus, skaitome tokius tekstus, o kada tada literatūriniai tekstai, kada grožiniai kūriniai. Tai va, kelia susirūpinimą būtent šitas dalykas <...> Nes tikrai labai supaprastinama, nenorėčiau sakyti suprastinama, nors kartais atrodo ir prastinama. Liks laiko. Nebent per savo dalyko pamokas labai daug turime kalbėti, labai daug turime klausytis, taip, kaip per užsienio kalbos pamokas. Mes pradėsime lietuviškai klausyti pasakų, paskui jau atpasakosim. Aš manau, kad čia tiesiog keičiama dalyko dėstymo metodika. Ir tada jau žinios iš tikrųjų nėra vertybė, nors gimtosios kultūros žinios ar nėra išsilavinimo pagrindas, čia tikrai klausimas. Vadinasi, liks labai daug laiko. Nebent, kai dabar mes jas taip pasukom, mums įrodinės, kad mūsų mokiniai neturi tų ir tų dalykų. Bet tas, kuris intravertas, nemokėjo kalbėti, ir nemokės, o tas kuris ekstravertas, išsišoko ir jis išsišokinės, kiek jį mes mokysim klausytis. Žodžiu, čia jau mes temperamentų ir žmonių nepakeisim. O dėl programos, tai aš manyčiau, kad jiniai tikrai paprastėja“ (Pg 1). „Nes aš suprantu tai, ką norima padaryti, tai nėra blogai. Bet turinio sritis turi irgi išlikti tokia normali, aiški ir ne tokia metafiziška kaip dabar, kai jiniai paslėpta, staiga dinga jiniai. Palikim aiškią turinio sritį, sakykim maksimalus, minimalus, medium kažkoks tai turinys, o paskui žiūrėkim ir tuos gebėjimus. Aš visada už kompromisą. Derinkim ir nesakykim, kad tie, kurie turiniuo nori, tai tie -atsilikėliai žinių norėtojai, o tie kiti – ugdytojai“ (Pg 1).
		Papildomos išlaidos ir laiko sąnaudos	„Yra pastumdymas kursuose. Ir vėl reiškia vadovėliai, vėl nauji vadovėliai, nors ką tik pasirodė. Mes gi ne milijonierių valstybė, kad tiek galėtume leisti sau vadovėlių. Tik prie vieno prisitaikai, pradedi dirbti, susidarai programas.. mokytojas irgi pirmiausia išmoksta dirbti“ (Pg7).

		Neįvardintos kaitos priežastys, Neišsiaiškinti ankstesnių programų trūkumai Tyrimų stoka	<i>Manau, kad jeigu keisti, tai reikia įvardinti, kas yra negerai pirmiausia. <.... Nesinori nei peikti, nei ką sakyti, tiesiog toks pastebėjimas. (Pg7)</i> <i>„Aš sutikčiau, su tuo, kai taip, kaip dabar yra. Jeigu tai būtų profesionaliai paskaičiuota, jeigu būtų pagrįsta moksliniu pagrindu, tai tada rimtai žiūrėtumėm. Iš tikrųjų tai trūksta labiausiai tai to pagrindimo man bent visada. Kur tyrimai, kodėl reikia keisti programas, kas atsitiko? Nepasitvirtino? Kodėl? Kad pradėdam nuo to galo. Vis dėlto mes turėjome kiek metų nuo 2002 iki 2006, 4 metus. Ar mes negalėjome pasitikrinti, ar mes negalėjome anketuoti visų respublikos mokytojų: kas vyksta, kas gerai, kas blogai. Šit niekaip nesuprantu. Ką mes ištyrėm, kodėl mes keičiam? Turim turėti pirmiausiai ne PISA tyrimus, kaip mes pasaulyje atrodome, o išsityrėm pirmą patys. Nėra labai sunku. Mes nuo širdies sakysime, jeigu mūsų paklaus <...> Ir sakyčiau trūktų ne to formalus, o to mokslinio pagrindimo prieš jas keičiant, išsiaiškinimo, kas netiko, kodėl mes keičiam, kuria linkme. Ir dar kitas dalykas, kad jei mes remiamės kažkurių užsienio šalių pavyzdžiu, labai būtų malonu, kad būtų įvardijama. Nes sakykim, kai buvo šių projektų pristatymas Mokytojų namuose, tai aš to paklausiau. „Ne, mes patys sugalvojome“. Aš žinau puikiai, kad 1994 buvo net vokiškos nuorodos, kad buvo vokiškoms programomis remiamasi. Negalima vis dėlto šitaip. Vis tiek kažką imame, bet diskutuoti atviru tekstu negalime, nes yra kažkas slapta, yra kažkuo pasiremta, bet niekas nesako. Ir kai išlenda tokie dalykai, labai nemalonu. Atsiranda kažkokie terminai, paskui pasižiūri užsienio programas, taip iš ten. Bet kodėl tos informacijos nėra?“ (Pg1).</i> <i>„Pritariu Vijos nuomonei, kad trūksta tyrimų, kodėl reikia keist“ (Pg 3).</i>
		Neatsižvelgta į mokytojų nuomonę	<i>„Manychiau, kad turėtų rengti kaip kompleksinę ekspediciją kaip būdavo kraštotyroj, kad tie dalykai turėtų būti suderinti, turėtų būti ir mokslininkų indėlis, turėtų būti ir mokytojų indėlis, lygiai taip pat turėtų būti ir indėlis, sakykim, ten tų institucijų, kurios dabar rengia – visų indėlis. Ir kai mums sakoma, kad mokytojai pasyvūs, kad neatsako, tai yra tikrai formalus sakymas. Nes mes žinom, kaip sunkiai dirba mokytojai mokykloje. Kad jie savo iniciatyva lėks ir sakys... Reikia mokėti organizuoti tas diskusijas, mokėti anketas pasiųsti, mokėti jas sudaryti, išklausti mokytojus. Nes šitaip negerai. Sakykim, esu su kitais dalykais važinėjęs. Kai anketas gerai parengi, tai mokytojai ir atsako. Man nepatiko tas požiūris į mokytojus paniekiamas, kad jie ateina nepaskaitę. Negalima šitaip kalbėti apie žmones, kurie iš tikro sunkiai dirba ir taip su panieka pasakyti, kad jie nenori, jie nieko nedaro. Aš taip girdėjau iš rengėjų...“ (Pg1)</i>

		Neatsižvelgta į gabius vaikus	„Dabar einama programos supaprastinamo linkme, nes mūsų vaikam atseit per sunku mokytis, galima sutikt su tuo, bet ne visiems. Ir tada sakiau, ir dabar sakau: ar negalima turėti tą „stuburinę“, pagrindinę programą, tada vieną tiems gabiesiems vaikams, nes tuoj tuoj mes neturėsime savo talentingų vaikų, jei supaprastinsim viską, ir kitą silpniesiems vaikams. Ne žeminant, ne apie lygius kalbant, bet programoj numatant tris tas linijas ir galimybę pagal tas tris linijas dirbti netgi toje pačioje klasėje. Būtent atsižvelgimą ne į vieną standartizuotą kaip dabar, kai kurpiamas kurpalis sakant gebėjimai tokie, tokie... Tiesiog atsižvelgti ir truputį konkretizuoti. <...> Tada kai buvo pristatymas, aš ne dėl lituanistikos, dėl matematikos kažkodėl labai susijaudinau. Kai sako supaprastinsim, supaprastinsim. O ką jie darys įstoję į Matematikos fakultetą? Kadangi turiu vieną tokį pažįstamą asmenį, kuris yra iš paprastos mokyklos. Aukštosios mokyklos nesupras, kas mes tas programas šitaip supaprastinome. Neaišku, kaip jie studijuos. O matematiką studijuojant visi vargsta ir ne tiek. Jokie akademikai nenusileis iki mokyklos lygmens. O vaikų galvos stiprios. Tai kodėl tie, kurie gabūs negali daugiau gauti.<...> Ir čia labai svarbus dalykas, atsižvelgti į kiekvieną vaiką. Nes aš bijau to standartizavimo. Reiškia padarysim... Tai diferencijuokim ir pagrindinėj mokykloj. Niekio tragiško neatsitiks.“ (Pg1) „Dabar naujosiose civilizacijose rašoma, kad vaikus reikia mokyt tik pasirinktinai vieną civilizaciją. Kodėl mes įstatome mokytoją ir klasę į tam tikrus rėmus. Aišku, mokytojas turi matyti ir suvokti, kad vaiko negalima perkrauti, bet jei matai kad vaikas ir gali ir nori, tai kam jį reikia sprauti“ (Pg 6).
		„Įsprendžiančios rėmus“	„Įstatoma į rėmus. Jeigu rašoma: „Pirmojo pasaulinio karo priežastys“ paskui „Pasakmės, padariniai“. O kur eiga, vyksamas? Juk gebėjimas yra analizuoti, ne išvardinti priežastis. Tai, jeigu tu analizuosi kodėl vyko, tai savaime aiškini ir kaip tai vyko.<...> O programoje eiga tarsi iškrinta. Manau, kad reikėtų prisėsti ir peržiūrėti. <...> bet dabar tai yra duota taip konkrečiai, kad atrodo, jog vaikui nieko ir nereikia (Pg 6).
		Tikslai ir uždaviniai pernelyg abstraktūs	„Gal aš čia šito Talmudo dar ir nespėjau tai perskaityt įdėmiai.<...> Bet man atrodo, kad čia tie tikslai ir uždaviniai yra tam tikras lialiakinimas“ (Pg7)
		Pernelyg išplėstos	„Iš tikro, kai jos dabar taip išaugo, išpampo, pasidarė tokios didelės, darosi jau ir pavojinga. Na ir ką tu ten atrasi tokio ypatingo. Išslysta esmė tokiuose burbuluose“ (Pg1).

		Nereikalingas metodikos (Ugdymo gairių) skyrius	„Kad ten tiek pridėta dalykų bent šitoje, metodikos dalykų, ką mokytojas daro, kokius šalutinius sakinius nagrinėja. Gyvenime dar taip nebūdavo, kad nurodytų, kokiais jungtukais jungiama. Tai tiek yra to balasto.“ (Pg1) „Naujai parašytos ir dar mokytojui nurodyta, kaip ir koku būdu dirbti. Mokymo metodo negalima pritaikyti konkrečiai visom klasėm ir mesti į visas mokyklas. Mokytojas pats žiūri pagal klasę, pagal jų gebėjimo lygį. Viena klasė galbūt padarys daug greičiau tą dalyką dirbdama vienokiu metodu, o kita klasė gal atvirkščiai“ (Pg 6). „Parašyta, koku metodu dėstyti. O juk kiek mokytojų, tiek ir metodų“ (Pg7) „Yra tokia skiltis „Gairės“, tai ten gi, jei žmogus protingas, tai neturėtų būti tos skilties, bet tada reikia atskiros metodikos. O ten nurodyta, ką galima, koku metodu eiti prie šito ir pan. Šiaip oficialioj programoj, tų gairių neturėtų būti, bet kadangi nėra metodinių...<...>Juk programa – valstybinis dokumentas, o dokumente patarimų neturėtų būti. O ten yra gairės, kurios nurodo metodiką. Bet ką daryti. Protingas mokytojas gal ir ras kelių...“ (Pg 5)
		„Kaita dėl kaitos“ „Kaitos imitavimas“	„Man naujosios programos primena perrašymą, perrašymą kažko tai, neaišku vardan ko tai. Tik kad parašyta būtų naujai <...> Man tai toks jausmas susidarė, kad čia parodyti,kad mes kažką keičiam, kažką darom. Tai parašom tuos pačius dalykus“(Pg 6). „Jos perdažai keičiamos“ (Pg 2).
		Papildomas krūvis, neaiškumas vaikams.	„Neužaugo net ta karta, kuri pagal tas programas dirbo. Vienus augini augini, o paskui jiems net egzaminas pasikeičia. <...> Radikalių pokyčių čia gi nėra, bet ar to reikėjo , klausimas“ (Pg7)
		Neatsižvelgiančios į realų laiką	„Mokslo metai baigiasi visiem birželio 1 oficialiai, tuo tarpu žinom, kad 12-okai baigia gegužės mėnesį, mokytojai eina į egzaminus. Dalis mokytojų eina taisyti. Mokyklos, kur vyksta egzaminai, uždaro mokyklas. Pamokos vis tiek nevyksta. Kam to reikia. Yra nesuderinamumai.(Pg 7 - Balaganas) Mokytojas tarsi plėšomas į visas puses. Mano pasiūlymas būtų visus išleisti gegužės 31 dieną. Mokytojas tikrai turėtų ką veikti. Pvz., kurti programas kitiems metams“ (Pg 6) „Anksčiau kaip būdavo. Birželio 1 - mą viskas baigta, prasideda egzaminai, niekas nesmaišo. Taip buvo? Ir viskas buvo normalu. Ne dabar egzaminai vyksta, mūsų gimnazija neturi salės, o vienam kabinete ne daugiau kaip 12, tai kiek nueina vykdytojais. Nu gi nevyksta, nu gi neįmanoma kartu vesti pamokas ir vykdyti arba vertinti egzaminą. Nu nebūna šitaip! Tai kam vaizduoti?“ (Pg5).

		Įprastinės darbo tvarkos, mokytojo susikurtos sistemos sujaukimas	„Neseniai tas programą taisė, pertvarkė keli metai atgal. Praeina du metai, kai mokytojas atranda būdą, sistemą ir įeina į vėžes ir žino kaip jam dirbti. Staiga jam vėl metama kažkokia programa. Ir rašoma, kad pagal naująją programą, kuri bus priimta, vaikai jau 2012 metais laikys egzaminą. (Pg6)
Kuo Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai naudingi mokytojui?	Ugdymo proceso planavimas	Rašant teminius planus Tik pradiniam etape, studijų metu.	„Planuojant. O mano dalyko vertinimo net nėra padaryta, tai tik planuojant“ (Pg3). „Tai planuojant: pasižiūri per kiek laiko turi išeiti, ką turi padaryti (Pg4) Pasižiūriu į programas tiksliai planuodama, sakau atvirai. <...>. Taigi į programas tiksliai planuojant, pradžioje mokslo metų susiplanuoji, turi ir toliau jau... reti būdavo metai, kai kažkada apie Kalėdas dar pasižiūrėdavai. <...> Ne. Nei į standartą, nei organizuojant. Žodžiu, tik planuojant mokslo metų pradžioje, kad tilpti į tas dienas mokslo, kad būtų užpildyti žurnalai. O vertinant jau nebežiūrim, ne. <...> Bet kadangi jos dažniausiai peržiūrimos yra mokslo metų pradžioje, planuojant darbą yra žiūrima, tai paskui tarsi jau ir nebesvarbu ar jos prieinamos yra. Toliau jau jos kaip koks balastas koks – yra ir yra, jeigu labai reikia, tai prieisi ir pasižiūrėsi. Bet gal ir ištiesų, čia ne Biblija, ne Šv. Raštas...“ (Pg 2). „Tai aišku, kad kai tik jos yra priimanamos, jos yra išstudijuojamos, išsiaiškinama. Nu vis tiek žmogus atmintį turi. Ką čia pasidėjus kaip Šv. Raštu remtis. Iš esmės suprantami principai pagrindiniai, suvokiamas turinys, suvokiamos kažkokios pagrindinės tendencijos. Ir paskui... žinau, kad jauniems mokytojams anksčiau ir nesiūlydavo niekas tų programų. Sakydavo, pasiimkit vyresniųjų kolegijų parengtus teminius planus ir dirbkit. Žodžiu, tas programą žiūri tik tokie smalsučiai, kurie užsiima tuo domėjimusi. Mokykloje yra viskas paprasčiau, užtenka planų, tu sutvarkai tas savo pamokas ir paskui dirbi, kam gi į jas žiūrėti. O aukštesiose mokyklose jos yra dėstomos, yra kursai ruošiant pedagogus ir joks metodikos kursas neprasideda be programų studijavimo. Žodžiu, jau studentas su programomis naujomis, kurios galioja jau turi susipažinti. Faktiškai čia yra kaip ir akademinio išsilavinimo dalykas privalomas. Programą jau turi suprasti, pagrindinius principus išmanyti ir net egzamine yra klausimas, kokie ten yra pagrindiniai dalykai. Jo, vadinasi, yra žinomos ir paskui dirbama su sveika nuovoka – tikrai ten ne pasiklojus, ne atsigulus...“ (Pg 1) „Tik klausimas, ar mes patys juos sudarinėsime. Nes aš kiek matau, kiek buvusių mano mokinių atvyksta pas mane susidaryti tų teminių planų /juokiasi/ ir aš vis tiek juos priversdavau, sakydavau, susidarinėkit patys, žiūrėdami į programą. Jie sako, kad mums pasako, kad galima nusikopijuoti, kur yra kitų mokytojų padaryta. Sakau, tada naudokitės ir programa, ir to kito kolegijos pavyzdžiu ir galvokit savo galva, nes dirbsit jūs. Yra ta grandis. Formaliai vis tiek kažkas tai rūpinasi. Bet kaip padeda... Jeigu iš visų mokyklų visi lekia pas buvusius mokytojus planus sudarinėti, ne vienam esu padėjus. Pasodinu, sakau darom kartu. Manau, kad kartoja ta situacija, kad formaliai padarykit, o kaip jums seksis daryti, tai jau jūsų reikalas“ (Pg 1).

Kuo Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai naudingi mokytojui?	Ugdymo proceso organizavimas	Mažai padeda organizuojant	„Organizuojant: nežinau.. Ar čia, kad žiūriu kiekvieną savo pamoką? Tai tik dalinai. Vis tiek žiūriu, bandau remtis<...> Aš vadovaujuosi tuo savo planu sudarytu, aš nežiūriu Bendrųjų programų, tai galima sakyti, nelabai ir vadovaujuosi, tik tiek, kad yra gairės, kokios temos...“ (Pg 4) „Mokslo metų pradžioje mokytojai paprastai tvirtinasi savo metų planą. Tai tu į tą planą automatiškai kaskart žiūri, kad atitiktų, kad nepraleistum kažko tai, ar tu atsilieki, ar tu nušoki. Nes krūviai... mokytojai turi paralelines klases, kur 5-6 devintos, tai tam paprasčiau.. Bet mūsų mokykloje dabar turime nuo 5- 10 klases. Tai tu visko per smegenis taip greitai negali. Tai tu automatiškai turi programą ir į ją žvilgčioji.<...> Tu permąstai visą laiką šituos dalykus. <...> Jaunas tik pradėjęs dirbti tai jis apskritai turi visur vadovautis, tik paskui jau tu atrandi pats, ko tau labiau... Bet vis tiek, pasižiūri, palygini ką pats darai, kas parašyta.“ (Pg 6)
	Ugdymo rezultatų vertinimas	„Standartai neparemti moksliniais tyrimais, todėl vertinant į juos galima atsižvelgti tik dalinai“ „Vertinama žiūrint į mokinį, o ne į standartą“	„Vertinant: taip pat, nes atsiskaito pagal temas. Aišku, vertinamos yra ne tik temos, yra ir kiti dalykai“ (Pg 4) „O standartas tai kaip... Tai yra programos papildymas. Bet kiek jis siejasi su pažymiu? Vis tiek tai jau yra pažymio dalykas. Negi ten parašyta taip jau neklystamai, taip ypatingai. Jeigu atvertus naująsias programas, tai jos net komiškos – tie patys standartai surašyti penktokui, ir lygiai tas pats minimalizmas surašytas dešimtokui. Tai ten jau mirk iš juoko. Pradinių klasių pasiekimas, kad jis pats moka parengti tekstą, o 10 klasėje – jis su mokytojo pagalba moka parengti tekstą. Tai kam tada iš viso tuos metus mokytis? Nes reiškia tie pasiekimai naiviai taip sukomponuoti. Jeigu ten iš tikro būtų tokios pajėgos psichologų, edukologų, tokios, kur iš tikro būtų taip rimtai surašyta, tai gal ir būtų galima remtis. Dabar mes žinom, tyrimai nevyksta jokie, surašoma, bent jau lituanistinėse, dabar projekte abejotini. Tai kuo jau ten mes remsimės. Yra patirtis, darbo patirtis, yra nuovoka ir vaikai vertinami. Tuo labiau negalima vertinti ten labai pagal programas. Mes gi modernūs, postmodernūs žmonės. Vaikas vertinamas ne su programos, o su jo pasiekimais. Ir vertinti taip, kaip parašyta, tai būtų iš viso nesąmonė. Vaikas vertinamas lyginant su juo pačiu, jeigu jis pasistengė, pasimokė. Jokia programa kiekvienam vaikui individualiai nesurašys kaip jį vertinti“ (Pg1).
	Bendrųjų programų ir vadovėlių bei kitų mokymo priemonių dermė	„Vadovėliai ir programos ne visuomet suderinti“ „Vadovėliai atsilieka nuo programos“	„Nu vadovėlis katastrofiškai atsilieka nuo programos. Ypač aukštesnėse klasėse rusakalbėje mokykloje. <...> Ir pagrindinėj paėmus valstybinės kalbos dėstymą rusakalbėje mokyklose atsilieka iš tiesų vadovėliai. Turim ir skaitinių, ir kalbos kartojimo pratimų. Bet tai nėra tai, ką paėmus kartu, galima kažką lipdyti. Atskiri leidiniai yra labai populiarūs. Žodžiu, leidyklos čia dirba pilnu pajėgumu. Iš tų pratimų ten karpai, klijuoji, gamini tuos testus. Reikalavimas paruošti pasiekimų patikrinimui 10 klasėje irgi kartais taip toks. Jeigu viską darniai darysi čia pagal programą ir tikrai vadovėliais remsiesi, tai iš tiesų neparuoši – jis ten paprasčiausiai nepakalbės, neparasys to rašinio 200 žodžių. Nebus iš ko, jei jis tikrai vadovėliais remsis tais, kurie duoti. Ir tokio vadovėlio. Pradedant jau nuo 6 kl. kaip ir nėra....“ (Pg2).

Ar vadovėliai ir kitos mokymo priemonės atitinka Bendrąsias programas?	Administracijos rūpinimasis <i>Bendrųjų programų</i> įgyvendinimu	Vadovėliai iš dalies atitinka programas, juose trūksta sistemos	„Yra vadovėlis, bet jis pagal naują programą yra nurodyta, kad visiškai ne pagal vadovėlį. Temos neatitinka seno vadovėlio. Vadinasi, atsilieka vadovėlis nuo programų“ (Pg 3).
		Vadovėliu remtis paprasčiau	„Aš pagrinde remiuosi vadovėliu. Tikrai 10-okams ne, nes 10-okams kai ruošiesi egzaminui, tai visiškai ne, kažkokios literatūros ieškaisi. Tiesiog, kai aš ir patirties apskritai neturiu, tai šiuo metu dar ir pati nesusigaudžius gerai savo darbe. Tai man vadovėlis šiuo metu yra labai gerai ir jeigu nebūtų vadovėlio, tai... Aš nežinočiau, man būtų sunku tikrai“

		Vadovėliai ir programa iš esmės suderinti.	Aš tai prie visokių vadovėlių esu dirbusi. Ir noriu pasakyti, kad aš apie lituanistikos vadovėlius esu labai geros nuomonės, kalbant apie pagrindinę mokyklą. Dabar yra tikrai pakankamai normali pasiūla. Yra visokių vadovėlių, galima rinkti. Tuo labiau, kad dabar mūsų galiojančios programos suteikia mums teisę dirbti liberaliai. Ir mes galim dirbti visiškai be vadovėlių. Ir programų pradžioje, pristatymuose tai buvo labai skatinama, kad mokytojas gali dirbti su trim vadovėliais, su keturiais arba net visiškai be vadovėlio, atsišviesdamas tekstus. Tai čia vienas dalykas. Užsienyje tai taip ir daro, literatūros dėstytojai susitinka prie kopijavimo aparatų. Tikrai klausimas, ar vaikai paskui moka sukaupti tvarkingai tą medžiagą, kurią išdalina mokytojas. Aplankalų būtent ta sistema. Ar sugeba jie? Galima taip žiūrėti. Dabar kitas dalykas noriu pasakyti, kad bent jau lituanistui yra labai geras dalykas atviro tipo vadovėliai. Nekalbu apie mūsų pratybų sąsiuvinius. Tiesiog tai, ką vaikas užsirašo pats, kaip tvarkingai susirašo. Mes visi žinom ir matematikos, ir istorijos per amžių amžinuosius – jeigu tie konspektai buvo tvarkingi, labai gražūs ir vaikas, ypač geografijos kontūriniai žemėlapiai, kiek vaikas ten savo rankute visko spalvino, tai yra labai labai gerai įsimenami dalykai ir tai yra vieni iš geriausių šiuolaikinių geriausių – atviro tipo vadovėlis, kai kažkiek jau pateikta spausdinta, o kažkiek vaikas užpildo pats. Tai yra tikrai šiuolaikiniai vadovėliai. Aš nežinau ar su pratybomis tai galima pasiekti, nes nelabai aš esu dirbusi su pratybų sąsiuviniais. Bet lituanistas tikrai turi iš ko pasirinkti. Nėra taip blogai. Galima dirbti ir su vadovėliu, ir ...<....> Iš tikrųjų jie atitinka, bet dabar jeigu tas pasikeis ir mes nežinom, ką mums čia ruošia ir jeigu literatūros vadovėlyje, aš apie kalbą nekalbu, reikalaus tų mokslinių, publicistinių tekstų, ko mes visiškai nematom užsienio literatūros vadovėliuose, chrestomatijose, visur literatūra normaliai dėstoma. Jeigu iš mūsų reikalaus ir taip tyliai, kaip pagrindinio būdu, mums pakeis programą ir sakys, kad vadovėliai neatitinka, nes nėra tų populiariausių tekstų, kurie yra ir istorijos, ir gamtos vadovėliuose. O kodėl jie turėtų būti literatūros vadovėliuose?<...> Visi mokytojai turi išmokyti mokinių skaityti tekstą ir suvokti. Ir tos strategijos taikomo, turi išmokyti visi mokytojai, kad skaitytų visus tekstus. Dabar mums pasirodo, kad vieni lituanistai mokys skaityti. Pradinukai išmoko skaityti tą tekstą, sakykim, raidinį pavidalą, o kai reikia supratimo, sakykim, istorijos socialiniu aspektu, o lituanistas gal ir meninį tekstą gali, turi teisę mokyt supraciti. O vadovėliai kol kas pateikia labai gražiai. Galima rinktis: jei tas netinka, imk kitą. Labai daug žinau bent jau lituanistų, kurie iš kelių vadovėlių...“(Pg1).
		Trūksta papildomos medžiagos	„Va kas užmūčija. Tinkamos literatūros paieška, jos spausdinimas, jos į skaidres įtraukimas, jos į metodinę medžiagą įtraukimas. Tai, ką turėtų institutai padaryti, ištisi institutai“ (Pg 5).
		Vaikas turi gauti informaciją ne tik iš vadovėlių	Dabar XX Ia. jau tiek yra informacijos ir ne tik vadovėlių ar programoj. <...> Tu jau važiuoji į kokią šalį ir tu jau pats domiesi, ieškai informacijos, ką ten pasižiūrėsi. <...>

		Trūksta vadovėlių	<i>Aš tai vadovėlio pasigendu. Mes kai neturim vadovėlio, kai 5-okui iš 6- klasės vadovėlio turi paduot ir tada 5-okas- kodėl, mokytoja, mes iš 6 –os klasės turim mokyti. Vadovėlio tikrai pasigendu. Reikėtų vadovėlio, kad vaikas turėtų atramą būtent tos klasės (Pg 3).</i> <i> Bet pas mus kadangi kaimo mokykla, tai su vadovėliais ir literatūra iš viso yra problema, pas mus ir senesni kai kurie vadovėliai“ (Pg4).</i>
		Administracija nesirūpina jaunų darbuotojų supažindinimu su BP	<i>„Nežinau.... Bent jau man atrodo, kad nerūpi. Bent jau jie to neparodo. Ir kai aš atėjau nauja mokytoja, tai visiškai buvau įmesta į balą, jokių programų niekas nepadavė, aš asmeniškai pati susiradau internete. Nežinau kaip kitose mokyklose. Galbūt, kad čia kaimo mokykla.... nežinau... bet absoliučiai... labai į tai atkreipiau dėmesį.... Niekas neklausia, kaip tau pamokose, niekas neatėjo patikrinti, kaip aš vedu tas pamokas. Nežinau... gal ir rūpi, bet man tai bent toks įspūdis, kad nesirūpina niekas. Gal dėl to, kad kaimo mokykla. Bet tai yra baisu, kaip sunku naujam mokytojui ateiti ir tu nežinai, ar gerai darai..<...> Na, nebent pati nueisi ir pasidomėsi..“ (Pg 4)</i> <i>„Įmeta iš tikro, kaip sako, skęstančiųjų gelbėjimas, pačių skęstančių reikalas. Paduoda tas programas ir viskas...(Pg3).</i>
Kaip administracija padeda mokytojui įgyvendinant Bendrąsias programas?		Tiltas tarp administracijos, BP ir mokytojų – tik teminiai planai	<i>Šiaip tai aš pasakysiu, kad su programom tas vienintelis tiltas yra tiek kalendoriniai teminiai planai, todėl, kad jie rugsėjo 10 kokią dieną yra tvirtinami mokyklos pavaduotojo arba direktoriaus.</i>
		BP rūpinamasi formaliai, dėl audito	<i>„Mūsų rūpi: pasakyta, kad laikytis tų tekstų, žiūrėti, būti susipažinus. Ta prasme, kaip rūpi... Kai ateis išorės auditas... tai irgi pasakyta, kad tai bus savęs įsivertinimo dalis. Iš tiesų tai rūpi. Randa tam laiko: ir nuolat primena, ir būna posėdis, ir žodis „Bendroji programa“ yra linksniojamas“ (Pg2).</i>
		BP problemos sprendžiamos metodinėse tarybose	<i>Pas mus yra tie mokytojų metodiniai susitikimai, bet kol kas teko tik vienam dalyvaut, bet man nepasirodė, kad jie labai naudingi“ (Pg4).</i> <i>Yra metodinės tarybos galų gale. Tai yra visumos ratas. Ir jeigu vienas sraigtelis iškrenta, tai visi turi žiūrėti. O jei tu vienas...“ (Pg 6)</i>

		BP įgyvendinimu turėtų būti suinteresuota visa mokyklos bendruomenė	<i>Mokykla, tai nėra kažkokia atskira dalis. Mokykla tai yra bendruomenė. Ir aišku, kad kiekvienas naujai ateinantis narys, jis kažkaip turi integruotis. Ir kad jam būtų lengviau, jam yra ir pagalba, ir konsultacijos, ir seminarai gali gale. Tai be to negali apsieti nė viena normali mokykla. <...> Mes kalbam. Tai aišku, priklauso nuo pačių žmonių, tu gali užsidaryti ir neįsileisti, jeigu nesidomėsi, neklausi. (Pg 6)</i>
	Siūlymai Bendrųjų programų tobulinimui	BP įgyvendinimu turėtų būti suinteresuotas ir pats mokytojas.	<i>Jei neskaitysi programos, tai administracija su šautuvu neprivers. Tau reikia, ne administracijai. Ypač pradedančiam žmogui. (Pg 7)</i>
		Skiriama per mažai laiko ir pajėgų supažindinti su naujomis programomis	<i>„Mokytojams per mažai skiriama laiko naujom programom mokyti mokytojus. Tai turėtų būti, arba galėtų būti, per pavasario atostogas, arba per vasaros, na per vasaros gal negalima, per žiemos atostogas. Šitas mokymas mokytojų po pamokų, tai šitas labai kenkia. Turėtų būti daugiau valandų skiriama. Žinoma, konsultantas gali turėti tų valandų skirti, bet ar privažinės mokytojai į šitą mokymąsi. Tai ta organizacine prasme. Aš ir esu siūlusi vienam tokiam straipsnyje, kad turi būti savivaldybių švietimo skyriuose tokie konsultantai, kad jie turėtų minimum pamokų, bet jie galėtų važiuoti konsultuoti Vilniuje, išsiaiškinti ten absoliučiai viską ir paskui atvažiuot, be jokio nuostolio ugdymo procesui, galėtų vesti čia seminarus, mokyti savo regiono, rajono mokytojus. Rengti laiko trūksta. Ir tą laiką surija bloga organizacija. Šito projekto bloga organizacija. Be reikalo švietimo skyriai atsisakė tokių kaip buvo anksčiau inspektorių, ar ko nors. Yra žmonės, bet jie su ugdymu niekuo nesusiję. <..> Bet mokytojas, tas kuris dirba mokykloje pilnu krūviu ir jam būti konsultantu yra blogai ir jam kaip konsultantui, ir jam kaip mokytojui. „Tarkim, galėtų pasitelkti didelę patirtį turinčius, bet nenukvakėjusius mokytojus, kurie sugeba dar suvokti ir nesipriešinti naujovėm. Jie galėtų turėti mažiau pamokų, bet dirbti konsultantais. Bet tai irgi organizaciniai dalykai. O šiaip programos gerai sudarytos, jas tiesiog reikia mokėt skaityt“ (Pg 5)“</i>

		Reikalingas mažesnės apimties leidinys, kiekvieno dalyko mokytojų Greta Bendrųjų programų turėtų būti leidžiamos metodinės nuorodos, vertinimo normos ir t.t.	„Bet jei ir ateityje jos bus taip dažnai keičiamos kas 4 metus, kas 2, nežinau, kokiais tempais gyvenimas eis į priekį, tai galbūt vertėtų išleisti tokiom populiariom brošiūrėlėm, kaip dabar daug kas yra Europos Sąjungoje leidžiama. Mažesnės apimties galbūt, priimtinesne kalba, kad būtų vos ne kiekvienam metodiniam būreliui, ar kiekvienam mokytojų, aš neįsivaizduoju kaip čia.... Jeigu va šita negera ir tuoj pat bus rašoma kita, tai galbūt vertėtų brošiūrėlėm kažkokiom. Kad kiekvienas turėtų... jeigu tokia dažna kaita šio leidinio“ (Pg 2) . „Aš pritarčiau. Gerai, kad priminėt. Anksčiau visos kai ateidavom dirbti, gaudavom savo dalyko knygytes. Ir jos iš tikrųjų būdavo naudingos. Žiūrėdavo į tave kaip į žmogų, jeigu negauni, tai nueini pas vyresnę kolegę pasiskolinti. Žodžiu, yra tavo dalykas... Nesakau, kad nereikia bendrųjų nuostatų, kiekvienam mokytojų gali būti ir bendrosios nuostatos, ir mes gaunam kaip savo. Tai tikrai bent lituanistam labai gerai buvo, todėl, kad mes naudodavomės, ten gale būdavo ir vertinimo normos, dėl kurių dabar labai... Tiesiog reikia ir specialiai mokytojų parengtų knygelėlių. Vertinimo normos mums ir dabar labai svarbus ir aktualus dalykas. Nes mes vadovaujamės 1997 metų programos normomis, kurios jau taip pasenę.. Daugiau mes neturim, ta knygelė buvo paskutinė, jeigu aš neklystu. Žodžiu, kur surašytas tas klaidų skaičius: 3, 4, 5 ten ar 7. Ir niekas apie tai nekalba. O lituanistui tai yra labai svarbu dėl tų klaidų. Nes testai yra visai kitaip vertinami. O va šitų va konkrečių dalykų ir nėra. Niekas nesako, kad atsisakom Bendrųjų programų nuostatų, bet gali būt atsižvelgiama į kiekvieną mokytoją, ypač jauną žmogų“ (Pg1).
		Būtina tarpdalykinė integracija Reikia suderinti programas ir išspręsti organizacines problemas	„Ir tą kompetenciją galima suformuoti žmoguje, jauname žmoguje. Minimum laiko padedant, jeigu būtų tobula integracija. Tarkim, geografijoje yra regionai: regioninė politika, arba regionavimo pradžia, principai, kokie yra, galima duoti vieną temą, mokiny parašo referatą, kad geografijai, istorijai jis tiktų. Lituanistui pakaktų pažiūrėti, ar jis atitinka struktūrą referato, ar jis raštingas, ar jo stilius gera. Ir mokiniui tektų parašyti vieną, bet jis būtų vertinamas ir istoriko, ir geografo, gal ir dailės, jeigu ten piešti reikėtų ką nors, ir lituanisto. Ir visiems geriau, o, svarbiausia, mokiniui geriau. Dabar mes viską turim vertint, o mokiniui reikia keturgubai dirbti. Mokiny pyksta, ir mokytojas pyksta. Tiesiog reikia integruot. <...> Numato. Ir mokytojai matytų. Čia yra organizaciniai dalykai. Jie sunkiai sprendžiami. Tarkim, galiu sudaryti ciklą integruodama, mes gimnazijoje buvom tikrai mokytojai susibūrę, sudarę ciklus integruoti istoriją, dailę, muziką ir literatūrą. Puikiausiai apsiėjom su minimum pamokų. Bet kaip tai išdėstyt laike? Juk tarkim aukštojo mokykloje yra duota 200 valandų, ir tu šitas valandas gali pirmą pusmetį išdėstyt, gali...?“ (Pg 5). „Integracija vėlgi yra bendradarbiavimo pagrindas. Kiek mokykla gali sau tai leisti, kiek mokykloje mokytojai tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauja. Kokia struktūra yra. Mes turim tokių labai gerų pavyzdžių mokykloje. Na tarkim, yra lietuvių kalba ir teatras integruoti, dabar jie daro puikius dalykus. Kyla idėja ir tu bandai ją įgyvendinti, klausai ar galimybė tokia yra. <...> Integruoti, tai reiškia numatyti iš anksto, susitarti iš anksto. Nes čia eina srautai mokinių. Tvarkaraščiai turi būti sudaryti... Čia labai labai daug dalykų yra, kuriuos reikėtų žiūrėti tam, kad

			<i>normaliai integruoti. O kitas gal nenori. Tarkim matematika su istorija puikiai gali derėti. O sakys kam man reikia. Va šitoj vietoj tarp kitko yra daug neatitikimų su kitais dalykais. (Pg 6).</i> <i>„Su tokia lietuvių kalba daug kur galėtum integruotis, bet neatitinka temos. Mes 10, o jie 11 klasej tuos laikmečius“ (Pg7).</i> <i>„Va šitą reikėtų peržiūrėti konkrečiai per visus dalykus. <...>Praktiškai istorija galėtų būti pagrindas ir ant tos ašies pamauti dar keletą dalykų. Pvz., Egipto civilizacija, tai čia ir dailė, ir muzika... Taip einant, atiderinant kitų klasių programa, tai aišku būtų idealu. Nes vaikas tada gautų visumą. <...> Programų rengėjai turėtų atkreipti dėmesį“ (Pg 6).</i> <i>„Tiesiog reikėtų palyginti programas“(Pg7).</i> <i>„O integruoti dabar yra sunku. Mokytojas sako, gerai aš su tavim integruosiu, bet palauk, aš pagal programą turiu išeit tą ir aną. O kada aš tai padarysiu... Ir vėl gi čia užbrėžiama tam tikra riba. <...> Ir praktiškai integracija vykdoma jau popamokinėj veikloj per renginius kažkokius. Vėlgi apkraunam tą patį vaiką. Tai ką galėtum padaryti čia ir dabar pamokos metu. Aišku, motyvacija, jeigu vaiką sužadini, tai jis galvotrūkčiais ir po pamokų lekia. <...> Bet vėlgi papildomas darbas – nemokamas. O mokytojai papildomų darbų daro labai daug“ (Pg 6).</i> <i>„Integracija, labai graži idėja, labai gera idėja. Ir vaikai labai labai linkę. Bet darbo ir tų visokių pašalinių trukdžių yra labai daug, kad galėtum tai padaryt. Ir ypatingai programų neatitikimas“ (Pg7).</i>
--	--	--	--

4 lentelė. Vidurinės mokyklos mokytojų fokus grupės diskusijos analitinės kategorijos ir tematiniai diskursai

Klausimas	Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Kokias mintis, asociacijas, emocijas kelia žodžiai Bendrosios programos?	Mintys	Nekeliantis emocijų privalomas dokumentas	„Tai pirmiausiai yra dokumentas, kuriuo aš turiu vadovautis, ir jeigu aš juo nesivadovausiu, tai, vadinasi, aš negaliu tada dirbti mokykloje. Tai pirmiausiai tokia asociacija“ (Vd 3)
	Asociacijos		„Tiesiog privaloma susipažinti, ruošiesi, metams planuoji darbą, rašai planą. Kažkaip su emocijomis nesusiję.“ (Vd 1)
	Emocijos		„Tiesiog tai yra dokumentas. Nevertinu emociškai“ (Vd 4)
			„Valstybės užsakymas“
		„Valstybės užsakymas“	„Nei šilta, nei šalta – tiesiog valstybės užsakymas“ (Vd3)
		Galimybė išsiaiškinti rūpimus klausimus	„O man susiję, iš tikrųjų susiję [su teigiamomis emocijomis]. Kai pagalvojau, kad apie Bendrąsias programas... <...> ir galvojau, va, kiek daug klausimų gal išsiaiškinsiu. Ir dar šiandien net peržvelgiau visas. Bet aš turėjau omeny Bendrąsias programas dorinio ugdymo“ (Vd2)
		Teigiamos emocijos	
		Privalomas dokumentas Neigiamos emocijos	„Man iš karto asociacija, kad tai dokumentas. Tai yra būtina, tai yra privaloma. O kas yra būtina, kas yra privaloma, tai tas kažkaip nesukelia daug pozityvių emocijų, greičiausiai atvirkščiai, kad tai dokumentas gana storas, ilgas, gana nuobodus, neišvengiamas. Na, tai ypatingos simpatijos nejaučiu. Kažkas depresuojančio“ (Vd 5)
Su kuriom iš Bendrųjų programų jūs esate susipažinę? Pagal kurias dirbate dabar?	2002 m. Bendrosios programos	Dirba su ta, kurią turi namuose [1994?]	„Man atrodo su 2002 metų, yra 2002 m. programa ar ne? Turiu tą knygą, didelę geltoną knygą, kur Bendrosios programos, jinai yra mano lentynoje, tai su tom programom aš ir dirbu. <...> toks purvinas geltonas. [Bet čia 1994 metų projektas, pirmoji programa] Na metų aš neprisimenu, ten nėra viršelyje metų. Tokia didelė knyga. Ji man yra paranki, nes aš ją namie turiu, kada noriu, tada galiu pasiimti. Tai va būtent su ta programa. <...> Tiesiog man nekrito į akis skirtumai kažkokie radikalūs ir aš pamaniau, kad galiu vadovautis ta senesne“ (Vd 4).
		Su galiojančiomis	„Tai vidurinėje nėra naujos Lietuvių kalbos, yra tik sena. Ir mes privalome vadovautis ta senąja. Čia yra, dieve mano, gal kokių 2001, 2, 2003 metų <....> jinai yra patvirtinta, ir vadinasi tu ją turi vadovautis, tu negali gi vadovautis prieš tai buvusią“. (Vd3)
		Su naujausiomis	„Nu kaip čia dabar.... pagal naujausią...“ (Vd 6)

Ar galite palyginti skirtingų metų Bendrąsias programas?	1994m, 1997 m. Bendrosios programos	Programos nuolat sunkėja	„Leidžia leidžia tas programas, bet mes nejaučiam niekokią palengvėjimą. Man atrodo, kad viskas eina tik sunkyn. <...> Bet kai mokydavom pagal tą vadinamą sovietinę programą, mes viską suspėdavom. (Vd 6)
	2002 m. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai	Lietuvių kalbos programa buvo labai nekonkreči, perkrauta, skirta tik gabiausiems Programa tapo konkretesnė, geresnė	„Kai buvo lietuvių kalbos anksčiau išleista, tai kas ją skaitys, neskaitys jos niekas. Ten tas pats per tą patį ir po to susipainioji. Ten eina per klases dar, be to, čia mažiau, čia daugiau. Ir tada jau labai sunku susivokti, kur ko“ (Vd 3) „Lietuvių kalbos buvo didelis pokytis, todėl kad lietuvių kalbos buvo siaurinama labai smarkiai. Ir buvo paskelbtas tas autorių sąrašas, kurie yra egzaminui privalomi, kurie ten yra foniniai, neprivalomi. Tai be abejonės, kad tuo metu tai buvo didelis pokytis labai, labai didelis. Ir tai jau žinote, į ką tu gali remtis. Tai buvo konkretesnė, nes tai, kas buvo anksčiau, tai buvo labai daug teksto ir tai buvo parašyta vunderkindus kokius ruošti, ar dar ką aš net neįsivaizduoju. Nes su programa kartu jau ir išsilavinimo standartai ėjo. Tai ta ankstesnė buvo nesuvokiama klaidi. Ir ta, kuri atsirado buvo labai ilgai svarstyta jina, ir su trūkumais jina atsirado, be abejonės, ir tokiais nemažais. Bet vis viena ji buvo jau labai konkretizuota. Ir aš tikiuosi, kad ta naujesnė, kur dabar rašoma, tai dar labiau bus sukonkretinta. Nes ten mūsų programoje buvo parašyta išryškinti ten autoriai, kuriuos privaloma išeiti, ir foniniai, bet nebuvo parašyta, kad būtent iš tų išryškintų bus tie autoriai valstybiniuose egzaminuose. Tai buvo toks susitarimas nerašytas, nu ką reiškia nerašytas, programoje turi būti aiškiai nurodyta. Tai va tokių keletu niuansų trūko toje programoje. Bet palyginti, su tuo, kas buvo, tai čia buvo didelis žingsnis į priekį. Didelis ir į gerą pusę sakyčiau“ (Vd 3) ;
Kas šiose programose ir išsilavinimo standartuose Jums patinka ir kas nepatinka?	2002 m. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų privalumai	„ Patinka tai kas konkrečiai“ Išskirtos pagrindinės temos	„Tai patiko tai, kad buvo konkretizuota, kad buvo nurodyti autoriai. Ir tada jau aš planuodamas darbą, galiu pasižiūrėti – va čia yra tie stambieji, privalomieji, ir apie juos aš turiu pasirinkti tam tikrą kiekį tų autorių ir tada galiu parašyti savo programą, pagal kurią aš galiu dirbti. Tai tas man patinka“ (Vd 3).
	2002 m. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų trūkumai	Pasenęs turinys	„Mūsų pasenęs tas turinys, reikėtų jį gerai sukratyti“ (Vd 3). „Ten dėl tų pačių autorių... Gerai kad išskirta tie egzamininiai. Bet manau tikrai atsirastų mokinių, kurie skaitytų šiuolaikinį autorių. Nes ten gale, kur yra eseistika, jos, pvz., šiemet jau neįmanoma...“ (Vd 1).

		Abstrakcijos. Konkretumo stoka Daug pasikartojimų Neišskios sąvokos	„O nepatinka kaip visuomet abstrakcijos – tai yra prirašoma gebėjimų, ir tų gebėjimų gana daug, ir jie tokie... Nu kaip tu tuos gebėjimus ugdyti, sakykim. Truputėlį, kai išeinama iš to konkretumo, tai po to, kaip aš vadinu, eina vandenėlis toks. Ir ten kai kas persikloja, tos sąvokos, tų sąvokų daug, kai kurių tokių ir tarptautinių, nelabai suvokiamų: kompetencijos, intencijos. Nu ką reiškia intencijos? Man norėtųsi programoj konkrečiai – reikia išeiti tą ir tą, ten tokie gebėjimai ugdomi. Ten parašoma, kad tikisi rezultato ir taip toliau. Tai gražu tikėtis rezultato, bet man šalia programų, norėtųsi kai kurių dalykų. Bet gal dar kalbėsime apie tai... Tas vandenėlis, žodžių ta gausa, niekuo ji man nepadeda. Nebent tik rašyti savo programą, nes pasižiūri ir ten turi perkelti tikslus, uždavinius turi iš ten pasiimti <...> Taigi labai aišku, kas turi būti planuose: tema, tikslai, uždaviniai, jie mano galva iš vis nereikalingi, nes mokyti pagrindinis tikslas, kodėl aš būtinai turiu užsirašyti, kad aš patriotiškumą ugdyčiau kaip tarybiniais laikais – nusišukite nuo bažnyčios, tai čia ateistinis auklėjimas. Čia absurdu absurdas yra.“ (Vd 3). „Kartais žaidžiame gal kompetencijom tom. Toks populiarus dabar žodis...“ (Vd 3). „Aš pritariu kolegai, kad reikia mažiau vandenėlio ir daugiau konkretumo. Čia bet kokiose programose, ar lietuvių kalbos, ar užsienio kalbų“ (Vd5). „2002 metų programoje yra bent trys sprendimai, kurių aš nesuprantu. Aš turiu omeny valstybinės kalbos, nes aš valstybinę mokau. Perskaitai ir pagalvoji, į kokią enciklopediją reikėtų pasižiūrėti, ką tas terminas galėtų reikšti.<...>Tas toks neaiškus terminas išmuša iš vėžių, galvoji, ar aš jį pamiršau, ar neatgaminu, bet ...“ (Vd 4)
		Neaiškūs reikalavimai Nenurodytas aiškus laikas, per kurį reikia išdėstyti medžiagą	Man reikia turinio, o kolai tie gebėjimai ir visa kita, tai per pamoką.....Pvz., koks gebėjimas... nu jų daug gebėjimų per pamoką atsiskleidžia. Kai rašom planus, tai reikalauja viską surašyti. Bet čia vėl vandenėlis prasideda. Turinys turi būti. Nes yra Bendroji programa, į ją remsis egzaminų programa ir visa kita. Ir tas man turi būti aišku. Dar labai turėtų būti aišku, per kiek laiko, per kiek pamokų. Ir aš norėčiau, kad tai būtų Bendrosiose programose nurodyta, kad mes turime tai išmokyti. Pvz., jei yra lietuvių kalbos konkreti tema, kiek nors apytikriai per kiek valandų tai būtų galima išeiti. Čia ne mokytojas turi spręst. Jeigu valstybė užsako, tai turi atlikti tyrimą, per kiek laiko galima išmokyti, sakykim, Biliūno kūrybos. Sakykim, 89 pamokos, ar kiek. Nes tai, kas palikta mokytojai, tai jeigu nėra dokumento, tai tėvai sako, o kodėl jūs 20 valandų einate Biliūną. O mokytojas sako, kad tiesiog jis privalomas, o kitiems aš skirsiu tik po 1 valandą, šitą aš gerai išeisiu, o po to mokiniai tegul vadovaujasi“ (Vd 3).

		Programos perkrautos Nespėjama išėiti temų	„Nes tikrai yra perkrautos programos. Arba reikia tada daugiau pamokų turėt. Bet jei iš visų dalykų yra maximum valandų, tai tada reikia kažko atsisakyti. Na bent paskutiniu laiku, mano nuomone bent jau viskas tas pats. <...> Nesuprantu, kodėl dabar nespėjame. Dabar lieka ištisi skyriai sakykim 11 klasėje jeigu pagal vadovėlį grynai žiūrėt ir tą programą, tai aš pavyzdžiui tikimybių 11 klasėje niekada nespėjau. Ir kai pakalbi su kitų mokyklų mokytojais, tai lygiai tas pats, ne aš viena čia tokia atsilikėlė. Ir pas mus kitos mokytojos nespėja, ir kitų mokyklų mokytojos nespėja. O ten tikimybių praktiškai visas skyrius. Tada 12 klasėje dėstai tas tikimybes, kur turėjai išdėstyti 11 klasėje. Tai visas skyrius, tai yra daug. Visą laiką nespėjame“ (Vd 6)
		Nesuderintos skirtingų dalykų temos	„Aš tai šiemet labai nustebau, kai į lietuvių kalbos įskaitą buvo įrašyta moralės tema ir potėmės labai artimai susiję su etikos dalyku. Ir moralės tema yra kalbama tik iki 9 klasės, 11-12 ji nėra išskirta kaip atskira tema... Yra moralės tema ir tai tikrai labai artimai susiję su doriniu ugdymu, nes potėmės buvo dorinio ugdymo, kurias mokiniai diskutuoja, analizuoja 10 klasėje. Ir 11-12 apie tai jau nėra kalbama. Programos, jeigu mes iš tiesų deriname lietuvių kalbą ir dorinio ugdymo temas, tai jos ir turėtų būti susiję, kad mes ir 11-12 apie tai kalbėtume, kad būtų suderintos.“ (Vd 2).
		Nesuderinti programos ir įskaitų bei egzaminų reikalavimai	„Programoje nėra apibrėžta, apie ką kalbėti. Čia gal ir spraga, gal kas nors... Nes ruošiamės įskaitai ir aš kaip lituanistas pagal programą turiu remtis tik gebėjimais. Ten tik kaip jis kalba, atsakinėjimas žodžiu, tas va gebėjimas, o kai dabar mes per literatūros pamokas mes kalbam apie kūrinius, o per įskaitą – bendrosiomis temomis, kurios nėra apibrėžtos programoje. Tai čia yra truputėlį juokinga, kad ruošiamės... Iš esmės tai lituanistas ir neprivalo ruošti, nes ar aš turiu dėstyti moralės dalykus? Juk tik remdamasis literatūros kūrinių aš išdėstau, o mokinys iš televizijos, iš visur turi surinkti informaciją. Programoj yra parašyta, kad jis turi domėtis ten žiniasklaida ir visais ten tokiais dalykais. Bet visą informaciją jis turi pats susirinkti, nes mes ten tikrinam, kaip jis kalba, kaip sudėlioja, bet turinį taip pat juk yra vertinamas. Čia truputėlį neapgalvota yra“ (Vd1). „Programos turi būti orientuotos ir į vaikus, ir į egzaminą. Kad nebūtų tokių atvejų, kaip 2004 metais buvo, kai per anglų kalbos valstybinį egzaminą buvo pateikti tokie tekstai skaitymui ir klausymui, kurių programoje nebuvo ir kai seniai dirbantys mokytojai vos nepražilo, kai pamatė šitas užduotis ir pasakė, kad čia 3-4 kurso universiteto lygis. Taip mes ruošiam pagal programą, o vaikai ateina į egzaminą ir išeina su isterikom, skambina man, mokytoja kas čia dabar, mes visi neišlaikysim. Kodėl mes šito mokomės? Todėl, kad tai bus egzamine. Čia yra programos reikalavimai, čia yra egzaminų reikalavimai“ (Vd 5).

Kuo Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai naudingi mokytojui?	Ugdymo proceso planavimas	Atrama teminių planų sudarymui	„Tai planuojant, tai yra svarbiausia. Todėl, kad planuojant, tai yra atrama. Turi jas sukonkretinti teminiuose detaliuosiuose planuose, tai čia jau be išlygų. Aš jas turiu imti ir perkelti į savo metų planus“(Vd3). „Aš pritariu, tik planuojant“(Vd 4) „Pagal tai sudarinėjame teminius planus. O teminius planus mes darom ... <rodo planus>. Čia jau ne tik teminiai, bet ir detalūs gaunas. Tarkim 1 kl. „tiesinė funkcija“- kiek valandų skirta, ryšiai iš pamokų, temos iš to skyriaus, kaip vertinsiu ir standartus išsirašau – ką turi jie žinoti. Aš pasidarau ir turiu metai iš metų, kažką gali ir pakeisti. Tuo labiau, kad viską ir kompiutery turi, tai paėmei ir pakaitaliojai. Pakeitei, kas tau atrodo neįgyvendinama, arba ko nesugebėjai padaryti. Mes standartus turim žinoti, kaip gi be standartų – pradėsi saviveikla užsiiminėti. Tai va čia pirmokam. Aš turiu ir trečiokus. Tema, ko mokom, o paskui ta visą detalę, nes mūsų mokykloje mes taip darom tiksliai. Taip darom tokį planą. Ir vėlgi- kokią literatūrą naudoju, kiek valandų temai numatau. Bet čia į tas valandas tikrai negali įsisprasti. Kai planuoji, galvoji tiek valandų sugaiši, bet kitą kart nespėji, trūksta jų, reikia daugiau“ (Vd 6)
		Planuojama neatsižvelgiant į vaikus	„Atkreipiau dėmesį, kad doriniame ugdyme sudarant teminius planus, pirmiausiai reikėtų orientuotis į vaiko individualybę. Į individualius tos klasės poreikius. Ir visada susiduriu su ta pačia problema – planus reikia pristatyti tol, kol aš dar nemačiau vaikų. Ir kai rugsėjį tu pamatai sugrįžtančius tuos vaikus, jie paprastai būna jau pasikeitę, būna nauji vaikai, nes tai yra pasirenkamasis dalykas ir jie gali migruoti, na 11-12 gal ne. Bet vienareikšmiškai planas turi būti orientuotas į klasę, nes doriniame ugdyme, tai kaip ir privalu, tai reikėtų duoti ilgesnį laiko tarpą pamatyti tuos vaikus, susipažinti su tais vaikais, pažinti tuos vaikus ir tada sudaryti, sudaryti tai klasei“ (Vd 2). „Mes turim pažinti tuos vaikus, jiems dirbti, o iš tikrųjų dirbi... nu jau taip yra“ (Vd 1). „Mums lituanistams tai tikrai sunku būtų orientuotis į klasę, nes mums valstybinis egzaminas ir klasė ar ne klasė jei tik į tai, tai vėl žlugsi. “ (Vd 2).

	Ugdymo proceso organizavimas	BP pagalba minimali	„Man tai jinai nieko nepadedą. Nu laikaisi kažkokios programos, negali tu čia saviveikla užsiiminėti. Bet kad labai padėtų... <...>Nu, planus pasidarom ir tada... Nors aš kai juos darau, tai man paskui į juos ir žiūrėt nereikia, aš mintinai žinau, kas kur kame. Nu, aišku, ne tai kad visai nieko nežiūri. Turi žiūrėt, kaip tu čia viską suspėji. Vis tiek žinau, kad nespėsiu. Planus pasidaryt pasidarai, bet... priklauso nuo klasės lygio – vieno klasėj labiau gali palėkt į priekį, kitoj klasėj negali. Nuo lygio vaikų priklauso“ (Vd 6). „O organizuojant tai jos man iš vis niekuo negali padėti. Aš suplanavau, o kai aš organizuoju, tai čia jau metodika, čia programos deĵa neveikia <...> O ar programa turėtų tą metodiką pateikti? Tada ji bus labai didelė.“(Vd3).
	Ugdymo rezultatų vertinimas	Neaiškios vertinimo normos ir kriterijai	„Vertinant jos irgi, nors ten nėra nei vertinimo normų nei nieko, bet jose irgi yra gebėjimai, kuriuos aš turiu vertinti. Tai vadinasi, aš turiu bent jau pasižiūrėt į tuos gebėjimus, atsirinkt, susidėliot, kad bent jau aš... priklauso, kokią vertinimo sistemą aš pasiimsiu. Tai jeigu aš vieną savaitę tokius gebėjimus ugdysiu, kitą tokius, tai aš turiu žinoti, kokius gebėjimus aš vertinsiu“(Vd3). „Jeigu programoj parašyta, kad vaikas turi mokėti skaityti, pvz.. Tai koks tada tas lygmuo turi būti to skaitymo. Jie gi teksto suvokimo užduotį turi. Bet kaip čia man įvertinti, programa nieko šito neapibrėžia. Gebėjimas yra toks – ugdyk, o vertinimo sistemą susikurk pats. Ateina tėvai ir sako, o kodėl Jūs čia parašėt 7. Aš sakau, kad jis ten nelabai gerai suprato. Tai ko jam trūksta, ko jam dar reikia? Nu, ką aš žinau, ko jam dar reikia? Čia programa yra kažkokia abstraktybė truputėlį“(Vd 3).)

		Standartai iš dalies kertasi su dalyko specifika	„Standartai turi būti numatyti, kad žinoti, ko siekti. Bet vis dėlto čia yra daugiau vidutiniams, kai kurie gali padaryti mažiau, kiti daugiau, bet čia yra toks vidurkis. Aš galvoju apie užsienio, anglų kalbos, vertinimą ir kaip ir kolega galvoju, kad per pamoką neįmanoma vertinti tik vieno kurio gebėjimo. Reikia siekti tokių keturių gebėjimų, t.y. rašymas, skaitymas ir kalbėjimas, klausymas. Negi per vieną pamoką vertinsi vieną gebėjimą, per kitą - kitą. Reikia čia komplekse. Programoje yra numatyta, kiek žodžių vaikas turi išmokti per metus, kokiomis temomis turėtų šnekėti. Tai čia tokia bendra kryptis ir standartai gal ir reikalingi. Toks bendras orientyras maždaug. Bet pakartojau, kad visi mokiniai skirtingi: kitiems sekasi labiau, kiti vos vos sugeba. Ir koks yra bendras užsienio kalbų tikslas? Susikalbėti. Vat mokinys supranta taip: aš šneku angliškai, aš galiu susikalbėti ir man tos gramatikos nelabai ir reikia, aš ir taip susišneku. Nu ir kaip man dabar spręsti – iš dalies jie yra teisūs, iš kitos pusės aš ir pasimetu, kai vaikas sklandžiai kalba, bet ne visai gramatiškai, bet ar mes visada gimtojo kalboj labai gramatiškai kalbam. Kitas reikalas, kai žmogus planuoja egzaminus laikyti iš šito dalyko, tada jau reikia iš jo reikalauti ir to gramatiškumo ir suprasti sudėtingą tekstą, suvokti apie ką ten, gauti reikalingą informaciją. O taip jeigu, tai iš tikrųjų užsienio kalbos mokymosi tikslas yra bendravimas, mokėjimas susikalbėti. Pasimetu, ko iš tikrųjų reikia, ko aš turiu reikalauti iš mokinių. Jeigu jis puikiai šneka, bet kai pradeda rašyti, tai viskas...“ (Vd 4)
		Vertinimas labiau orientuotas į egzaminą	„Iš tikrųjų tai lietuvių kalbos mokytojams tai mažai, nes yra valstybinis egzaminas ir mokyklinis. Ir kiekvienas mokytojas orientuojasi į tą vertinimą, jį adaptuoja po to, todėl kad ten jau yra aiškūs kriterijai nurodyti. O čia yra gebėjimai. Tai kaip sakiau... galiu ir pats sau prieštarauti. Gerai, yra daug gebėjimų, aš per pamoką negaliu gi vieno gebėjimo vertinti, keli gebėjimai vertinami. Tai kaip čia dabar pasverti, kuri geresnis? Tas tai man nepatinka labai. Standartai, tai ten parašyta, ką konkrečiai turi mokėti mokinys baigdamas 11 ar 12 klasių. Bet lietuvių kalbos programų, kur parašyta kaip vertinti, kad susisietų su valstybiniais egzaminais, tai nėra“ (Vd3).

I ką labiau orientuojatės – į BP ar į egzaminus?	Orientacija į egzaminus	Siekiant aukštų egzaminų rezultatų vien tik vykdyti Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus nepakanka Orientacija į egzaminus, ne mokytojų, o visuomenės yda	„I egzaminą. Aš kai tik pradėjau dirbti, iš karto gavau vyresnes klases, 11-12, nes nelabai kas nori jų. O man patiko. Aš atėjau po Universiteto ir atrodė čia Škėma ir visa kita taip įdomu. Tai taip ir pradėjau. Dabar tai tiktai į egzaminą. Kai jie ateina į 11 ir kai turiu keturias klases, tai žinau, kad iš tų 4 klasių, koks penktadalis tik skaito ir jiems įdomu, kas tai bebūtų: ar tai būtų Biliūnas, ar jie skaitys Martinaitį, dar modernesniems, jaunesniems, tai jiems iš viso nelieta laiko. Kiti labai mažai domisi. Ir jų pagrindinis dalykas, ką jie daro – tai ko mums reikia egzaminui, kad mes išlaikytumėm“ (Vd 1). „Kai žinai, kad eisi į valstybinius ir... Kaip sako pagal standartus...Vis tiek galvoji, kas ten bus ir kaip čia tuos vaikus paruošti, ir ko aš čia jiems nedaviau. Standartuose, aišku, kad yra tik minimumas. Kai sako „Laikymės standartų“. Nu gerai, aš laikysiuos grynai standartų ir mokysiu vaikus <...> Taip, vyresnėse klasėse orientyras yra egzaminai. Tuo labiau, kai aš taisau tuos darbus, tai prisžiūriu, kaip vaikai rašo iš įvairių mokyklų. Įvairių situacijų matai: ir kur daro klaidas, ir kur daro ne taip. Ir tada ruošiesi pamokom, ir dirbi, ir darai pats savo konspektus.“ (Vd 6). „Iš principo tai yra ydinga, bet tai yra nesubrendusios visuomenės požymis ir čia nieko nepadarysi. Visuomenė turi subręsti. Nes jeigu visuomenė mato, kad mokinys, išėjęs iš mokyklos gali tik aukštojoje mokyti, tai kol bus tokia nuomonė, tai čia gali 20 programų pridaryt ir nieko čia nebus. Čia jau yra švietimas apskritai ... Mes neturim gerų profesinių mokyklų patrauklių, kur mokinys, neišlaikęs ar nenorintis laikyti to valstybinio egzamino, nueitų ir ten jam būtų įdomu mokytis. Čia yra tiesiog visuomenės liga. O visuomenė reikalauja iš mokytojo. Mes negalim į ją nekreipti dėmesio – žinote, jūs norite, kad vaikas įstotų į aukštąją, o mes nenorime, mes čia dirbsime pagal programą... Tai palauk, čia baigsis tuo... aš dirbsiu pagal programą, išdėstysiu, o jis nueis ir gaus 56. Tai kas tada bus pasakyta? Pati švietimo sistema leidžia administracijai pasakyti: tu esi labai blogas mokytojas, nes tu neparengi vaiko. Aš klausiu tada: Kam? Kaip kam? Kad įstotų į aukštąją. Nesako, kad 56 labai gerai įstot į profesinę ar kolegiją. Tai ne rodiklis yra. Ir čia jau nuo pradžios, nuo pamato reikėtų pradėti“ (Vd 3) „Čia jau ydos visuomenės yra. Kai direktorius moka mokytojų, 100 litų, jeigu vaikas parneša 100, Vilniuj tai praktikuojama. Tai įsivaizduokit, apie ką mes kalbame. Ir kodėl tai leidžiama? Vienos mokytojos lietuvių kalbos 6 vaikai buvo, tai ji gavo 600 lt. O mokytojų, kurių 99 gavo... Tai ką jie prastesni? Tai suprantat kur kryptama – tik į aukščiausią, tik universitetinis lygmuo, tik ten. Ir visi kaip išprotėję tik tai mato, jie nemato tų vaikų ketvertukininkų“ (Vd 3) . „Dar ką galima pridurti dėl ko mes ruošiamė vaikus egzaminams. Mano kuklia nuomone, tai todėl, kad iki šiol mokyklų kriterijus yra procentas, kiek įstojo į aukštąjį mokslą. Kasmet prieš posėdį prieš naujuosius mokslo metus mokytojai atsistoja ir praneša, kiek iš tos klasės vaikų įstojo į aukštąją mokyklą. Ir tai yra mokyklos darbo kriterijus, kiek
---	--------------------------------	--	--

			<i>įstojusių. Ir kuo daugiau įstojusių, tuo skaitosi mokykla geriau dirba“ (Vd) .</i>
Ar vadovėliai ir kitos mokymo priemonės atitinka Bendrąsias programas?	BP ir vadovėlių ir kitų mokymo priemonių dermė	Programa ir vadovėliai iš esmės atitinka. Anglų k. Vadovėliams trūksta lituanistinio turinio	<i>„Programa ir turi būti pagal vadovėlius. Tai labai aktualu anglų kalbos mokytojams. Vadovėlių yra gausybė, tikrai platus pasirinkimas, bet aš tai teigiau prieš 10 metų ir dabar teigiu: visi šitie vadovėliai yra parašyti ne Lietuvoje, iš principo pagal juos galima mokytis Argentinoje, Indijoje ir Lietuvoje, jie yra nepritaikyti konkrečiai šaliai. Bet mano požiūriu, tai biškį yra negerai. Todėl kad nu... 7 –okas perskaito tekstą apie Bilą Geitsą, visi gerai žinom, kaip jis tiek pasiekė. Viskas gerai, bet kyla klausimas, ar pa mus Lietuvoje nėra tokių žmonių, apie kuriuos vertėtų pasiskaityt, pasimokyt, sužinot kažką apie juos? Ar mes neturime tokių žmonių? O paskui klausimas, kodėl taip jaunimas veržiasi į užsienį?<...> Gal jie atitinka programas, nes ten yra labai platus visokių temų ratas, ten žodynas, kurio reikia pasimokyti. Bet ne visada temos yra aktualios mūsų šaliai. Sakykim, įdomi tema „Stichinės nelaimės“: žemės drebėjimai, ten lavinos visokios. Gerai, tai praplatina akiratį. Bet kiek Lietuvoje per 100 metų buvo žemės drebėjimų ir tuo labiau lavinų. Taigi aš noriu pareikšti savo nuomone, kad būtų lietuviškas vadovėlis, pritaikytas būtent Lietuvai, mūsų vaikams. Čia visur parašyta, kad reikia ugdyti mokiniuose patriotiškumo jausmą, meilę savo Tėvynei ir pan. Kaip auginti, jeigu visi vadovėliai yra orientuoti į Ameriką, Angliją, bet ne į Lietuvą? Čia, mano požiūriu, yra didžiulis trūkumas, kad tematika tokia“ (Vd 4).</i> <i>„Aš visą tą laiką galvojau. Mes 11-12 klasėj turim filosofinę etiką ir yra pakankamai daug vadovėlių, tikrai ne 1 ir ne 2, bet visuose vadovėliuose yra tie patys autoriai ir netgi labai panašios ištraukos. Ir yra tiek užsienio, tiek lietuvių filosofų ištraukos. Manau, kad su turiniu viskas tvarkoj, turinys atitinka“ (Vd 2).</i> <i>„Žiūrint kokie vadovėliai... Bet bendrai ir vieni, ir kiti, mes gi alternatyvą turim, jie yra parašyti pagal programos autorius. Nebent kalbos vadovėliai. Jie lyg ir rašyti pagal programą, bet jie kol kas sunkiai pasiduoda. Jų yra net trys, man atrodo, pasirinkt galima. Yra „Baltų lankų“ pats naujusias, yra Universiteto dėstytojų... Čia priklauso kaip pasirenki. Bet jie visi orientuoti į programą, nes kai jie buvo svarstomi, tai aš prisimenu, kad buvo griežtai</i>

		Valstybinės lietuvių kalbos vadovėliams trūksta sistemos Vyresnėse klasėse retai naudojamos vadovėliu	<i>reikalaujama, kad būtų tik tie autoriai, ir tik apie tuos. Tai literatūros tai tikrai labai griežtai surašyta ir jokių nuokrypių nėra, nes čia nuo seno ministerija reikalauja, ekspertų komisijos reikalauja, kad tik pagal programą ir nieko daugiau. Ir jie taip yra, geriau blogiau, sakykim, bet tik tokie. Tai jeigu aš planuoju laiką, tai aš žiūriu į programą, nes vadovėlyje yra ir pagal tuos juodžiau išspausdintus autorius, ir foninius, kontekstinius tuos. Tai gi man reikia žinoti ir aš einu į programą, o po to aš kai jau noriu to paties turinio detalesnio, tai aš jau žiūriu į vadovėlį, kokios ten ištraukos, kokie ten tekstai, kokie kūriniai. Ir visą tai susiplanuoju. Vėl tas pats J.Biliūnas, tai aš skiriu 8 valandas, sakykim, tai žiūriu į vadovėlį, kokie ten tekstai yra, kaip aš ten sudėliosiu ir t.t. Bet pirmiausiai eina programa“ (Vd 3).</i> <i>„Tiesiog nežinau, jeigu kalbėtumėm apie vadovėlius ir programas, tai tikrai turiu priekaištų vadovėliams. Ypač ne lietuviškose mokyklose, vadovėliai, kurie yra skirti susikalbėjimui, o su gramatika ten... Man labai patinka lietuvių mokyklų vadovėliai lietuvių kalbos, ten yra gramatikos skyrius, ten yra kalbos kultūros skyrius, o mūsų mokyklose ten yra painiava, ten nėra tų skyrių, nėra sistemos. Ir jeigu, tarkim, vaikas serga, tai po to jau negali nieko susigaudyt. Vis tiek jau mokytojas pateikia sistemiškai. Bet programoje tas turinys yra apibendrintas ir čia jau vadovėlių autoriai... čia kita problema“ (Vd 4).</i> <i>„ 9-10 naudojamės vadovėliais. O kai 11 -12 trigonometriją dėsciau, savo viską perdirbau. Pasiėmiau 5 vadovėlius įvairių rūšių, įvairių autorių, dabar gi visokių yra prileista, ir Kauno, ir Vilniaus, ir ko tik nori. Susidedi, pasižiūri, pagal kurį čia man geriau, čia ką. Ir ne tai, kad pagal vadovėlį, bet tiesiog dėlioji- „Aha, aš padarysiu taip. Taip išdėstysiu tą kursą“. Ir tada tiesiog švieti arba susirankioji kompiuteriu viską, švieti ant lapų ir dalini vaikams tą medžiagą. Ir tada taip palaipsniui tvarkingai sprendžiam. O jeigu grynai ten pagal tą vadovėlį...“ (Vd 6).</i>
	Administracijos rūpinimasis Bendrųjų programų įgyvendinimu	Administracijos kontrolė pasiekia absurdo ribas	<i>„Čia reikia pažiūrėt per Lietuvą, kas darosi Lietuvoj: direktorius reikalauja parašyt detalų planą visiems metams, kiekvienos pamokos, tai tokį direktorių reikia išleisti iš darbo. Kaip galima suplanuoti rugsėjo 1- mą dieną, tai kas bus gegužės 18 –tą?! Ir su visais tikslais, uždaviniais ir gebėjimais! Tai ką daro mokytojai – vienas nuo kito kopijuoja, taip darbuojasi, kad absurdas“ (Vd 3).</i>

		Administracija kontroliuoja ir atmeta Administracijos pagalba priklauso nuo organizacijos kultūros Vadovai labiau padeda tiems mokytojams, kurie moko tą patį dalyką, kaip ir jie Administracija nekliudo mokytojams patiems spręsti BP įgyvendinimo problemų Trūksta sąlyčio taškų tarp audito, administracijos ir mokytojo	„Neturiu tokios patirties, kad administracija padėtų. Vieną kartą buvo atvesti mano teminiai planai, kad nėra integracijos su kitais dalykais. Tik toks atmetimas. Bet kad būtų pagalba...“ (Vd 4). „Ar administracija padeda, tai čia labai priklauso nuo to, kokia ta administracija. Teko padirbėti ne vienoje mokykloje ir pastebėjau, kad vienoje mokykloje administracija tik reikalauja, o jei kas nepatinka, atmeta, kitose mokyklose padeda, nurodo, duoda pavyzdžius. Dabar man pasisekė, nes mano direktorė pati yra anglų kalbos mokytoja, tai mes kartu kuriame tuos teminius planus ir ji iš savo patirties tikrai labai daug pataria. Čia labai individualus reikalas, čia labai daug priklauso nuo mokyklos administracijos, ar ji tik reikalauja, ar yra padedanti“ (Vd 5) „O man iš esmės kyla klausimas ar administracija, kurią sudaro keli žmonės, gali būti kompetentinga atsakyti visiems arba padėti visiems mokytojams. Man irgi pasisekė, nes vienas iš administracijos narių dėsto dorinį ugdymą ir kai aš atėjau, tai buvo tas žmogus, į kurį galėjau remtis, išmokė rašyti ir planus, ir metodikos, ir daugelio kitų dalykų. Bet tai tik dėl to, kad tas žmogus jau turi patirtį, yr atidirbęs, nes yra tos srities specialistas. Bet jei aš dėstyčiau ispanų, o mano kuruojantis vadovas būtų kitos srities, tai aš nežinau....“ (Vd 2) „Turi būti standartas. Aš iš savo patirties pasakysiu - <...> mes sukilom ir tada jau direktorius vadovavosi pagal instrukcijas. Jis pasakė, kad Metodikos taryba sukurtų bendrą visiems. Tada Metodikos taryba susėdo ir jinai kūrė bendrą visiems. Ir visi mokytojai patvirtino, priėmė, kad taip reikia... čia standartą, kaip rašyti šabloną. Čia vėl yra niuansas svarbus. Šalia programų gal turėtų atsirasti, kaip tą šabloną sukurti. Aš kreipiausi į ministeriją, egzaminavau juos, tada dėliojau, kas privalo būti, kas neprivalo, kur kokios pastabos. Tai čia užėmė labai daug laiko, ir aš ten vaikščiojau, ir vaikščiojau, tada surašėm, tada žodžiu svarstėm savo Metodikos taryboj. Direktorius nesikišo, sakė, kad kaip patvirtinsit, taip ir bus. O kodėl iki šios dienos ministerija neparodė nė vieno šablono? Kodėl čia kiekviena mokykla turi kurti savo šabloną?“ (Vd3) „Turi būti sąlyčio taškai audito, administracijos ir mokytojo. Negali atvažiuoti vertinimo agentūra su savo vizija, kurios mes nežinome. Tai turi būti pirmiausiai ta vizija, visi turi matyti ir kai atvažiuoja auditas, tai su lygiai tokiu pačiu šablonu. Negali jis sukurti savo kokio nors, atvažiuoja kas nors tikrinti ir sako, pas jus to nėra, to nėra. Tada direktorius klausia, kur parašyta, kad tas turi būti. Jūs turit sugalvoti. Nu tai atsiprašau... Nuvažiavo į vieną mokyklą, ten patikrino, ten jau atseit gerai. Tada jau važiuoja į kitą. Tada administracija skambina tai, ką ten tikrino. Tie sako, tikrino tą, tą ir tą. Aha, pas mus to nėra! Per naktį visi dirba, rašo kad būtų. Čia gi ryšio nėra tarp dokumentų, programų“ (Vd 3).
--	--	---	--

Ar gana žemas pasiekimų lygis priklauso nuo Bendrųjų programų?	Prastėjantys mokinių pasiekimai	Pasiekimų prastėjimas nuo programos nepriklauso	„Mano nuomone, tai tikrai ne programose. <....> Ką programa gali lemti? Ne programose esmė. Trūksta Mokytojų <....> Na taip, todėl, kad kaip programa gali lemti pasiekimus. Jei yra turinys ir aš to turinio neįvykdau, tai tada pasiekimai bus labai prasti. Bet aš negaliu to padaryti. Bet iš esmės, kaip programa gali lemti pasiekimus? Pasiekimus lems mokytojo dėstyto metodika, lems jo individualybė ir t.t.“ (Vd 3). „Aš tai irgi to nesusiečiau su programomis“ (Vd 4).
		Įtakos turi „egzaminų psichozė“, perdėti lūkesčiai	„Aš galvoju, psichologinės netgi. Dėl to, kad nerimas yra perduodamas vaikams. Nerimą pradeda jausti 9, 10 klasėje dėstantys mokytojai, kurie jau taipogi galvoja, kad juos reikia ruošti egzaminams, ne kad mokyti ir kaip mokyti, o kad reikia ruošti egzaminams. Ir šitas nerimas eina iš klasės į klasę, tas nežinojimas kas bus, kas įvyks. Ir tai kas vyksta artėjant egzaminams..<...> Psichozė. Jau prieš gerą mėnesį mokytojai labai sunerimę yra. Netgi ne mokykloje ir šeimoj sąmoningumo trūksta“ (Vd 2). „Elementarus pavyzdys, mokinyš vos sugeba, sakykim 4 parašau, jis ten individualiai tiek ir tiek padarė pažangos nuo 11 klasės, o tėvai nesuvokia, kad jis tikrai negali eiti valstybinio. Jis eina į valstybinį, o aš žinau jo būsimą rezultatą. Mokykla, kai pamatys statistiką, kas išlaikė, kas ne, jis bus neišlaikęs. O dauguma paprastose vidurinėse mokyklose tikrai mažiau sąmoningi, mažiau motyvuoti ir daug yra prastai besimokančių ir nėra ribos (kažkas turėtų nurodyti, gal ministerija, nuo kada jis gali eit valstybinio). Nes dabar kai jiems visiems galima, tai jie uri 4, o dar žino, kad galės perlaikyt ir žaidžia. O kai neišlaiko, didžiausia katastrofa. Tik į valstybinį. Sako, kodėl jūs.. jei jis į mokyklinį, tai ką, jis neprotingas? Jis ką, mažiau supranta, kad jūs jam patariat eit į mokyklinį“ (Vd 3).

		Būtent dėl perkrautų programų vaikai mokosi paviršutiniškai	„Gal. Visko per daug. Vaikai visų dalykų labai apkrauti. Gal anksčiau nebuvo tokio apkrovimo iš kitų dalykų, aš nežinau. Gal istorijos mažiau. Kaip man viena mergaitė sako, gera mokinė, sako: „Aš mokausi atmetimo būdu. Žiūriu, ko man labiau reiks“. Nes praktiškai viską aprėpt yra neįmanoma. Sakė, visų tų dalykų, jei renkasi 5, tai iš vis neapreprėsi ten visko kaip reikia. Sako, kai ką paviršutiniškai pasimokom, kai ką giliau. Žiūrim, ko mums reikės. Sako, atmetimo būdu mokomės. Tai už tai tai viskas ir gaunasi – ir žinios, ir rodikliai kartais prastesni, kartais geresni. Anksčiau viską spėdavom pagal tas senesnes programas. Bet te man labai patiko... gal ten truputį pakeitus... Viską išaiškinai temą, įtvirtinai tą temą. O dabar įtvirtinimui laiko nebelieka. Ir paskui gaunasi tos žinios paviršutiniškos“ (Vd6)
Kokių programų mokytojai norėtų?	Siūlymai Bendrųjų programų tobulinimui	Šalai BP turėtų būti parengti: Modifikuotos ir adaptuotos programos; Metodika, kaip vykdyti BP; Vertinimo normos	„Ten yra visokie modifikuoti adaptuoti visokie... Kodėl vėl mokytojas turi kurti programas? Tai tegul jie kuria šalia to, tegul duoda, kur tas minimumas, kurio mokytojas... Kodėl aš turiu spręsti, ką aš turiu mokyti to „modifikuoto“ vaiko. Jeigu valstybė nusprendė, kad čia yra mokyklinis egzaminas, čia valstybinis, čia modifikuota, čia adaptuota, tai tada turi būti aiškiai pasakyta. Na kur dar aukštesnis, žemesnis lygis, tai dar dar surašo, kaip dabar egzaminui: jeigu valstybinis, turi polemizuot, jei mokyklinis, neturi polemizuot. Tai lyg ir jauti, čia turi būti tas, čia turi būti tas ir konkrečiai gali dirbti. Bet, pvz., ką daryti su tais adaptuotais vaikais, modifikuotais. Kodėl čia mokytojui ant pečių užkrautos visos šitos programos. Kodėl nerašo? Mokytojui net pavyzdžių nėra, turi skambinėti po visą Lietuvą, į Šiaulių pedagoginį, gal atsiųsit? Nu atsiunčia kažkas kažkokią programą, pagal trafaretą tokį turi padaryti. Aš pats kiek esu rašęs. Yra gi ir ligoniai visokie, ir psichiniai ligoniai, tai apskritai nieko nėra, iš viso nėra programos jokios. Čia aš jau drąsiai galiu pasakyt“ (Vd 3). „Toliau eina ta metodika, kaip ją reikėtų įgyvendinti. Ne pamokų dėstymo metodika, o metodika, kaip tą programą įgyvendinti“ (Vd 3). „Nelabai tikiu, turinys ir tik turinys. Tada reikia sukurti aiškią vertinimo sistemą, pagal ką mes vertinam. Žodžiu, tai žodžiu, na jis kalba, tai ką mes vertinam. Vertinam kirčiavimą, kalbos kultūrą galim vertinti. Tai tada ir reikia žiūrėti, ir galim skirstyti šituos dalykus. Na sakykim 11- 12 klasė. Tai kažin ar galim skirstyti, kad 11- oj jis gali daugiau klaidų padaryti, o 12-oj mažiau. Bet parašyti tik, kad jis turi išmokti kalbėti... o kas toliau? Vis viena mokytojas viską pats kuria. Tai čia ta programa abstraktybė. Aš sakau, man geriausia ta vieta, kur yra autoriai ir privalomo kūriniai, nes čia jau man yra konkrečiau“ (Vd 3).

		Teminių planų pavyzdžiai	„Šalia to turėtų atsirasti teminis planas, bent pavyzdys koks. O teminis planas iš karto pasako laiką. Čia būtina. Nes mokytojas dabar pats turi tą teminį planą parašyt. Kuriam laikui, pasirenka mokykla. Teminis planas paprastai metams yra rašomas, o detalusis jau po to kaip ten tau patinka. Tai jeigu programos sudarytojai rašo programą, tai tegul, kaip sakiau, numato ir laiką. Tegul mums šalia ir pateikia tą teminį planą. Reikia surašyti ir bus pagrįsta, kodėl čia per tiek laiko reikia išeit. Bet, deja, bent jau lituanistikoj tai viskas mokytojui, pats viską daryk, Bendrąsias programas uri, o toliau pats viską.... Turi būti brošiūrėlės. Ir turi būti susijungę programa, toliau egzaminų programa, tas teminis planas. Toks kompletas“(Vd 3)
		Reikėtų keisti temų apimtį ir struktūrą	„Nežinau, ką keisti... Gal temas kitaip išdėliot. Pavyzdžiui, 10 kl. palikta vien kartojimui tas laikas. Galima lygiagrečiai kartoti ir kažką iš 11 nukelt į 10, jei palikt tą patį, kas dabar yra. Nes tikrai paskui 11 klasėj... Anksčiau kažkada ir būdavo progresijos mažesnėse klasėse, o dabar 11 sugrūsta viskas. Kažką nukelt į žemesnes klases. Kai ką iš žemesnių iškelti ir kai ko reiktų atsisakyti, aišku. Sutrumpinti tai reiktų, aišku. Tuo labiau, kai egzaminai vos ne nuo gegužės vidurio, mokytojai užimti, vaikams pamokos normalios nevyksta“ (Vd 6). „Atsakysiu, į klausimą, ko aš norėčiau iš programos. Pasikartosiu gal – daugiau konkretumo, kuo daugiau konkretumo. Dabar programos kažkaip labai apytiksliai apibrėžia šitą ratą ir toliau mokytojai plauk pats kažkaip“ (Vd 4).
		BP turi atsispindėti konkretus laikas, per kurį reikia išeiti temą.	„Pirmiausiai laikas, čia mano požiūriu. Dveji metai vidurinė mokykla, tai tegul konkrečiai atsisėda ir suskaičiuoja, kiek yra valandų per 2 metus, jeigu rašo programą. Ir tada tegul surūšiuoja taip tiesiog pirmas, antras, trečias, ketvirtas ir susidėlioja temas. Va tada ir vadovėlių autoriams ir visiems kitiems aiškės kryptys. Nes parašysit pagal programą vadovėlį, suskirstysit ten stipresnis, silpnesnis. Nu apie viską turi rašyti vadovėlyje, nes mokytojas ten turės rinktis. Tai tada dviomis jau išeina. Laikas. Ir labai griežtai“ (Vd 3).
		Programa turi būti trumpa, brošiūros pavidalu	„Aš tai labai įsivaizduoju. Man tai turėtų būti brošiūrėlės, šitos „kaladės“ leidžiamos... man lituanistui reikia imti tą visą didelę knygą, vartyti ten, ieškoti... Kam man to reikia? Plėšome mes tas knygas, rusistui duodi vieną dalį, kitam kitą, aš parsinešu savo dalį. O paskutiniai puslapiai čia mano baigiasi, o kito prasideda... Čia yra nesąmonė. Turėtų būti kaip egzaminų yra –knygelytė, kiekvienas mokytojas ją turi gauti tą knygelytę. Tada šalia turėtų atsirasti vertinimo normos, jos turėtų papildyti.“ (Vd 3)